

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Barbora Čížková

**Mezinárodní standardy Quality4Children v praxi
sociálně-právní ochrany dětí v ČR**

*International standards Quality for Children in the practice of the social and legal protection
of children in the Czech republic*

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D

Poděkování

Mé poděkování patří zejména vedoucí práce PhDr. Haně Pazlarové, Ph.D. za odborné vedení této práce, cenné připomínky a ochotu. Bc. Michale Dovrtělové děkuji za pomoc s jazykovou korekturou a úpravami textu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Českých Budějovicích dne 10. 7. 2011

Barbora Čížková

Abstrakt

Čížková, B. (2011). *Mezinárodní standardy Quality for Children v praxi sociálně-právní ochrany dětí v ČR*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Diplomová práce.

Cílem mé práce je empirickými přístupy identifikovat slabá místa současného systému náhradní rodinné péče na základě srovnání kasuistik klientů, kteří prošli pěstounskou péčí nebo se v ní právě nacházejí, se standardy kvality. V první části nejprve zasazují problém sociálně-právní ochrany dětí do kontextu mezinárodních a ústavních dokumentů. Součástí tohoto zarámování je také kapitola zabývající se Standardy Quality4Children. Poté se již zaměřuji na situaci v České republice a to od současného stavu systému náhradní rodinné péče k procesu transformace péče o ohrožené děti. V době zpracovávání diplomové práce byl již uveřejněn návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Je to však pouze první krok, na který musí nutně navazovat další. Vlastní empirická část je provedena kvalitativní výzkumnou strategií. Empirické výzkumné šetření bylo provedeno formou nestrukturovaných rozhovorů s dvanácti respondenty. Výzkumný vzorek tvoří dvě sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, osm pěstounů (tři ženy, jeden muž a dva manželské páry) a dva respondenti, kteří prošli pěstounskou péčí. Na základě zjištěného poznání docházím k závěru, že nejslabšími místy systému náhradní rodinné péče, konkrétně pěstounské péče, je podpora pěstounů, neexistence individuálních plánů péče a celý proces opouštění péče.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, standardy kvality, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, proces transformace, orgán sociálně-právní ochrany dětí

Abstract

Čížková, B. (2011). *International standards Quality for Children in the practice of the social and legal protection of children in the Czech republic*. Praha: Faculty of Arts, Charles University. Master's Degree Thesis.

The object of this work is to identify the weaknesses of the current system of the alternative care by comparing casuistry with the standards of quality. I use casuistry of the current or former clients of foster care. In the first part I put the topic of social and legal protection of children into context of international and constitutional documents. There is also a chapter about the Standards Quality4Children. Then I focus on the situation in the Czech republic. I start with the description of the current system and finish with the process of transformation of the system of care for children at risk. The bill changing the Act No. 359/1999 Coll. on the social and legal protection of children was published. It is the first step to the transformation and it's necessary to be followed-up other steps. The actual explorative empirical part of this work is conducted by a qualitative research strategy. The empirical investigation was executed in form of interviews with twelve respondents. Research sample consists of two social workers (from authority for social and legal protection of children), eight foster-mothers and foster-fathers (three women, one man, two married couples) and two people entrusted to foster care. On the basis of established facts I conclude that the most weak parts of the system of foster care is support of the foster-parents, absence of individual care plan and leaving-care process.

Key words: social and legal protection of child, standards of quality, alternative care, foster care, process of transformation, authority for social and legal protection of children

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Úvod	8
1 Teoretická část	10
1.1 Právní rámec problematiky	10
1.1.1 Ústavní a mezinárodní dokumenty týkající se problematiky	10
1.2 Standardy Quality4Children	14
1.2.1 Vize projektu	15
1.2.2 Poslání projektu	16
1.2.3 Základní hodnoty projektu	16
1.2.4 Klíčové koncepty	17
1.2.5 Struktura Standardů	17
1.3 Náhradní péče v České republice	18
1.3.1 Vymezení základních pojmů	18
1.3.2 Zákony upravující náhradní péči v České republice	19
1.3.3 Formy náhradní rodinné péče v České republice	20
1.4 Služby poskytované pěstounům v České republice	30
1.4.1 Přehled organizací s celorepublikovou působností	31
1.4.2 Výsledky dotazníkového šetření	33
1.5 Proces transformace systému náhradní rodinné péče	33
1.5.1 Reflexe současného systému náhradní rodinné péče	34
1.5.2 Samotný proces transformace péče o ohrožené děti	38
1.5.3 Návrh zákona	41
1.6 Shrnutí	46
2 Vlastní empirické výzkumné šetření	48
2.1 Metodika výzkumného šetření	48
2.1.1 Cíl a dílčí cíle výzkumného šetření	48
2.1.2 Výzkumná strategie, design a výzkumná metoda	48
2.1.3 Metoda analýzy kvalitativních dat	50
2.1.4 Charakteristika výzkumného vzorku	51
2.1.5 Vlastní organizace výzkumného šetření	52
2.2 Zjištění a interpretace	53
2.2.1 Dílčí cíl 1	53
2.2.2 Dílčí cíl 2	88
Závěr	91
Seznam použité literatury	94
Seznam internetových zdrojů	96
Příloha	101

Seznam použitých zkratk

ANR ČR	Asociace náhradních rodin Česká republika
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
FICE	Fédération Internationale des Communautés Educatives
FOD	Fond ohrožených dětí
IFCO	International Foster Care Organisation
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NNO	Nestátní nezisková organizace
NRP	Náhradní rodinná péče
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
Q4C	Quality4Children
UN	United Nations
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund

Úvod

Téma mé diplomové práce zní „Mezinárodní standardy Quality4Children v praxi sociálně-právní ochrany dětí v ČR“. Rozhodla jsem se téma zúžit a zaměřit se pouze na oblast náhradní rodinné péče a to konkrétně na péči pěstounskou. Důvodem pro toto rozhodnutí byla snaha o hlubší ponoření do tématu v rozsahu diplomové práce.

Z úst mnoha odborníků zaznívá nezbytnost transformace péče o ohrožené děti a pěstounská péče spolu s náhradní výchovnou péčí představuje oblast, kde tato potřeba vystupuje obzvláště naléhavě.

Zvolila jsem toto téma i přes to, že mám jen minimální zkušenost s oblastí náhradní rodinné péče. Nikdy jsem v této oblasti sociální práce nepracovala ani jsem zde neabsolvovala praxi či stáž. Jedinou mou zkušeností je práce vedoucí na letním táboře pro děti z pěstounských rodin a dobrovolnictví na mezinárodní konferenci v Praze s názvem „Quality in Alternative Care“. V mém okolí se však často setkávám s pěstouny nebo lidmi, kteří byli svěřeni do pěstounské péče a tato tematika mě dlouhodobě zajímá.

Formulace řešeného úkolu mé bakalářské práce zní takto: vstupní teoretickou metodou (odbornou kompilací) a návazně realizovaným empirickým šetřením přispět k identifikaci slabých místa současného systému náhradní rodinné péče s důrazem na péči pěstounskou. Pomocí odborné kompilace provádím výběr a systematizaci poznatkových pohledů na řešený úkol mé diplomové práce. Zabývám se právním rámcem problematiky sociálně-právní ochrany dětí včetně představení Standardů Quality4Children. Dále pak současným systémem náhradní rodinné péče v České republice. Vzhledem k tomu, že v současné době probíhá proces transformace péče o ohrožené děti, věnuji poměrně velkou pozornost tomuto tématu. Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů je do 23.8. v připomínkovém řízení. Zabývám se tedy i tímto návrhem.

Cílem empirického výzkumného šetření je identifikace slabých míst současného systému na základě srovnání kasuistik klientů, kteří prošli ústavní nebo náhradní rodinnou péčí, se standardy kvality (Quality4Children). Vlastní explorační empirická část je provedena kvalitativní výzkumnou strategií. Zvolila jsem kvalitativní výzkum z toho důvodu, že dává

prostor k bližšímu kontaktu s dotazovanými a umožňuje proniknout do jejich situace a porozumět jim. Rozhodla jsem se pro nestrukturovaný rozhovor. A to z toho důvodu, že mým cílem bylo u respondentů podněcovat naraci, tak jak o tom hovoří Kvale (cit. dle Mioviský, 2006) je v tomto případě úkolem tazatele podněcovat u dotazovaného spíše vyprávění než klasickou konverzační výměnu. Empirické výzkumné šetření bylo provedeno formou rozhovorů s dvanácti respondenty. Výzkumný vzorek tvoří dvě sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, osm pěstounů (tři ženy, jeden muž a dva manželské páry) a dva respondenti, kteří prošli pěstounskou péčí.

1 Teoretická část

V této části práce nejdříve vymezím právní rámec problematiky. Poté se zaměřím na Standardy Quality4Children a přejdu k formám náhradní péče v České republice. Velmi stručně se budu zabývat službami pro pěstouny a nakonec obrátím svou pozornost na proces transformace péče o ohrožené děti v České republice

1.1 Právní rámec problematiky

Nejprve představím ústavní a mezinárodní dokumenty, které se týkají práv dítěte a sociálně-právní ochrany dětí.

1.1.1 Ústavní a mezinárodní dokumenty týkající se problematiky

Nejprve stručně popíši historický vývoj práv dítěte. Od počátku 20. století se zintenzivňuje zájem o dítě a dětství, ale snaha prosadit zájmy dítěte, jako jeho právo, se datuje až do období až po 1. světové válce.

Deklarace práv dítěte byla přijata Ligou národů v roce 1924. Tento dokument poprvé zakotvil skutečnost, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm (Vaníčková, 2009). Je zde také patrný odklon od vnímání dítěte jako zmenšeného dospělého.

Úsilí směřující k ochraně dětí bylo 2. světovou válkou přerušeno. Válečné události však byly impulzem k přijetí poválečných lidsko-právních dokumentů a přinesly nové podněty k řešení otázek postavení dítěte ve společnosti (Bůžek & Michalík, 2000).

Liga národů byla po 2. světové válce nahrazena Organizací spojených národů. Otázku práv dítěte tedy otevírá již Charta Organizace spojených národů (1945) a významnou událostí byl také vznik Dětského fondu UNICEF (1946), který přijímá který přijímá koncept dítěte jako lidské bytosti, jež „si zaslouží zvláštní pozornosti“ (Bůžek & Michalík, 2000).

V lednu 1947 začala pracovat komise OSN, která měla sestavit dokument o lidských právech, s nímž by souhlasili všichni členové. Dokument pod názvem Všeobecná deklarace lidských práv uvádějící seznam lidských práv, na které mají nárok všichni lidé na celém světě (tedy i děti), byl vyhlášen roku 1948 (Bůžek & Michalík, 2000). Jde o právně nezávazný dokument, který ale stále slouží jako výchozí bod pro všechny mezinárodní lidsko-právní úmluvy. Všeobecná deklarace inspirovala nejen následný vznik již právně závazných mezinárodních úmluv chránících lidská práva, ale i jednotlivé státy, které do svých ústav

začlenily své národní katalogy lidských práv. Mezi nimi nechybí ani Česká republika, a to díky Listině základních práv a svobod (Všeobecná deklarace lidských práv).

Teprve následně začala OSN pracovat na závazné mezinárodní smlouvě, která by členským státům ukládala povinnost dodržovat a chránit lidská práva. To se ale podařilo až v roce 1966, kdy byl představen Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Všeobecná deklarace lidských práv).

V roce 1959 schvaluje Valné shromáždění OSN Deklaraci práv dítěte, která se odvolává na Deklaraci z roku 1924 (Bůžek & Michalík, 2000). Deklarace nejsou právně závazné, obsahují v sobě pouze závazek morální, proto Deklarace práv dítěte nemohla zajistit plnění jejích principů (Vaníčková, 2009).

K velkému převratu dochází po dalších dvaceti letech. V roce 1989 byla Valným shromážděním OSN přijata Úmluva o právech dítěte. Dne 20. 11. 1989 byla vyhlášena Valným shromážděním OSN v New Yorku, přičemž platnosti nabyla o necelý rok později dne 2. 9. 1990. Česká republika je Úmluvou vázána od 1. ledna 1993 a byla publikována pod č. 104/1991 Sb. (Vaníčková, 2009).

Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je mezinárodní konvencí stanovující občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. Dodržování Úmluvy kontroluje Výbor pro práva dítěte OSN (Vaníčková, 2009).

Postavení Úmluvy o právech dítěte v právním řádu České republiky je dáno článkem 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb, Ústavy České republiky (Bůžek & Michalík, 2000). Ten obsahuje pravidlo, které stanoví, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva (Novotná & Fejt, 2009).

Úmluva o právech dítěte vychází ze zásady „Tři P“: „provision“ (přežití a rozvoj dětí, zajišťování či zabezpečování vývoje dětí) „protection“ (ochrana dětí) a „participation“ (účast dětí na životě společnosti a jejich právní subjektivita) (Bittner, P., Havigerová, J., Janišová, I., & Langhansová, H., 2007).

Úmluva o právech dítěte poprvé definuje dítě, a to jako každou lidskou bytost mladší 18 let. Druhým, poprvé definovaným právem v Úmluvě, je právo dítěte vyrůstat v rodině. Zásadní je právo respektovat a rozhodovat vždy v zájmu dítěte. Tématu mé diplomové práce

se týká zejména článek 9, který říká, že dítě má právo udržovat styk s oběma rodiči, je-li odděleno od jednoho z nich nebo od obou. Dále článek 20 pojednávající o ochraně dítěte bez rodiny. Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo umístění v příslušném zařízení. Dítě má podle článku 3 právo svobodně se vyjadřovat ke všem záležitostem, které se jej dotýkají, přičemž se jeho názorům musí věnovat patřičná pozornost. Stát má podle článku 19 také dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc jeho obětem (Novotná & Fejt, 2009).

Je zřejmé, že nepřímo se tématu náhradní rodinné péče a výchovy týká téměř celá Úmluva. Mým cílem však bylo spíše zdůraznit nejvíce stěžejní části Úmluvy s ohledem na téma diplomové práce.

Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)

Je součástí ústavního pořádku ČR. Na práva dětí a rodičů dopadá především článek 32. Rodičovství a rodina jsou podle tohoto článku pod ochranou zákona. Děti a mladiství mají zaručenu zvláštní ochranu. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů. Děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů však mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. A v neposlední řadě je zde obsaženo, že rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu (Novotná & Fejt, 2009).

Tématu se dále dotýká celá řada dalších mezinárodních dokumentů. Těmito dokumenty jsou deklarace, pakty, smlouvy, nařízení a směrnice EU, rezoluce a doporučení Rady Evropy, dokumenty přijaté na zasedáních Valného shromáždění OSN, Mezinárodní organizace práce atd. (Novotná & Fejt, 2009). Já se však zaměřím jen na ty nejvíce relevantní pro téma mé diplomové práce.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Evropská úmluva o výkonu práv dětí byla vyhlášena dne 25. 1. 1996 Radou Evropy ve Štrasburku. V platnost vstoupila od 1. 7. 2000 a Česká republika ji ratifikovala 7. 3. 2001. Byla uveřejněna ve sbírce pod č. 54/2001 Sb. (Novotná & Fejt, 2009).

Tento dokument se týká práva dítěte vyjádřit svůj názor v rámci řízení, která se ho týkají a ve kterých jsou řešeny okolnosti ovlivňující jeho status. S právem dítěte být

vyslyšeno úzce souvisí právo dítěte získat potřebné informace k vytvoření si vlastního názoru na situaci, ve které se nachází, a na probíhající řízení. Práva jsou však vždy podmíněna vyspělostí dítěte nejen tělesnou, ale především psychickou, morální a volní. A dále jeho schopností své názory formulovat (Hrubá, 2008). Smyslem je zdůraznit, že dítě není pouhým objektem řízení, ale subjektem, který je zapojen do řízení, a to i v případě, kdy jej nelze chápat jako účastníka řízení v plném slova smyslu (Novotná & Fejt, 2009).

Charta základních práv Evropské Unie

Charta se mimo jiné věnuje ochraně dětí a v článku 24 zdůrazňuje právo dítěte na ochranu a péči zabezpečující jeho zdravý vývoj, právo dítěte být slyšeno a respekt k názoru dítěte s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost ve všech záležitostech, které se dítěte týkají (Novotná & Fejt, 2009).

Vzhledem k tématu práce představím dva dokumenty, které tvoří implementační rámec Standardů Quality4Children.

UN Guidelines for the Alternative Care of Children (Směrnice o náhradní péči o děti OSN)

Rezoluce byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 2009. Záměrem těchto směrnic je posílit zavádění Úmluvy o právech dítěte a příslušných ustanovení dalších mezinárodních nástrojů týkajících se ochrany a blaha dětí žijících bez rodičovské péče nebo u kterých tato situace hrozí (Směrnice o náhradní péči o děti, 2009).

Usilují zejména o dosažení následujících cílů. Podporovat úsilí o ponechání dětí v péči jejich rodiny či jejich navrácení do péče rodiny nebo nestane-li se tak, o nalezení jiných vhodných a trvalých řešení. Dále zaručit, že při hledání trvalých řešení nebo v případech, kdy taková řešení nejsou možná či odporují nejlepšímu zájmu dítěte, budou nalezeny a poskytnuty nejvhodnější formy náhradní péče v podmínkách, které umožní plný a harmonický rozvoj dítěte. Pomáhat vládám a vybízet je k lepšímu plnění jejich odpovědnosti a povinností v této oblasti se zřetelem na ekonomické, sociální a kulturní podmínky v dotyčných státech. A nakonec směřovat politiku, rozhodování a činnost všech organizací zabývajících se sociální ochranou a péčí o dítě ve veřejném i soukromém sektoru, včetně občanské společnosti (Směrnice o náhradní péči o děti, 2009).

Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních

Tento dokument je postaven na následujících principech, z nichž vybírám ty nejdůležitější (Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních). Rodina je zde chápána jako přirozené prostředí pro růst a blaho dítěte. Rodiče mají za výchovu a rozvoj dítěte primární odpovědnost. V co nejširší míře by měla být zaváděna preventivní opatření na podporu dětí a rodin v souladu s jejich speciálními potřebami.

Umístění dítěte v institucionálním zařízení by mělo zůstat výjimkou a jeho hlavním cílem by měl být nejlepší zájem dítěte a co nejrychlejší úspěšná sociální integrace či reintegrace dítěte. Umístění v institucionálním zařízení by nemělo být delší, než je nutné, a mělo by se pravidelně kontrolovat s ohledem na nejlepší zájem dítěte, který by měl být hlavním hlediskem v průběhu jeho umístění. Rodičům by se mělo dostat co největší podpory s ohledem na harmonickou reintegraci dítěte do rodiny a společnosti (Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních).

Postupy, organizace a individuální pečovatelský plán umístění v institucionálním zařízení, včetně periodické kontroly umístění, by měly zaručovat práva dítěte, zejména právo být vyslyšeno. Těmto názorům by měla být věnována náležitá pozornost a váha v souladu s věkem dítěte a stupněm jeho vyspělosti (Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních).

V této kapitole jsem se pokusila o právní rámec problematiky práv dětí a sociálně-právní ochrany dětí a nyní se již zaměřím na představení standardů Quality4Children vycházejících z dokumentů, které jsem zmiňovala výše.

1.2 Standardy Quality4Children

Evropský projekt „Quality4Children“ (dále Q4C) vytvořily tři mezinárodní neziskové organizace: SOS Children's Villages, IFCO (International Foster Care Organisation) a FICE (Fédération Internationale des Communautés Educatives).

Výbor pro práva dítěte podal v roce 2004 výzvu k vypracování „United Nations Guidelines for the Protection of Children without Parental Care“ (Pokyny OSN pro ochranu dětí bez rodičovské péče). V roce 2005 přijal Výbor ministrů Rady Evropy doporučení

týkající se práv dětí žijících v ústavech v členských státech. Q4C doplňují tento rámec svými standardy kvality (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe).

Tyto standardy byly v červnu 2007 předloženy Evropskému parlamentu (Gardiner, 2008). Od té doby tři organizace, které vytvořily tento dokument, podporují implementaci těchto standardů do národních politik a do pečovatelské praxe (Děti a mládež v náhradní péči. Poznej svá práva!, 2010).

Konečná podoba dokumentu je vnímána jako doplněk k doporučení Rady Evropy ohledně práv dětí žijících v ústavech v členských státech. Existuje tendence, aby se Standardy staly základem jednotných evropských standardů v oblasti péče o dítě mimo rodinu. Byla zahájena jednání s odpovědnými institucemi v evropských zemích. Česká republika na seznamu těchto zemí nefiguruje (Běhounková, 2011).

Do projektu bylo zapojeno 32 evropských zemí včetně České republiky. V každé zemi byli jmenováni projektoví koordinátoři, kteří sbírali data pomocí narativní metody „vyprávění příběhů“ („příkladů dobré praxe“). Projekt využíval všechny zainteresované aktéry: děti, mladé lidi, biologické rodiny, pečovatele (Gardiner, 2008). V rámci Q4C bylo nashromážděno a analyzováno celkem 332 příběhů z 26 zemí. Průměrný počet příběhů nashromážděných z jedné země byl 10,5. Celkem 49 % příběhů bylo od dětí a mladých dospělých, kteří zažili péči mimo domov (nejdůležitější demografická skupina pro projekt), 11,5 % od biologických rodičů, 32 % od pečovatelů (pěstounských rodin a SOS rodin, vedoucích mládeže a jiného personálu z pečovatelských organizací) a 7,5 % pocházelo od jiných osob (sociálních pracovníků, právníků atd.) (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe).

1.2.1 Vize projektu

Vize projektu zní takto: každému dítěti a mladému dospělému vyrůstajícímu bez péče rodičů musí být dána šance podílet se na vlastní budoucnosti tak, aby se mohl/o stát samostatným, zodpovědným a participujícím členem společnosti s přispěním prostředí, které je bezpečné, pečující a podporující potenciál dítěte (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe).

1.2.2 Poslání projektu

Posláním Q4C je zlepšit situaci a rozvoj šancí na rozvoj dětí v péči mimo domov pomocí těchto cílů (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe):

- Vytvoření sítě zainteresovaných stran hájících práva dětí v péči mimo domov v rámci Evropy.
- Vytvoření evropských standardů kvality založených na zkušenostech a dobré praxi přímo zúčastněných osob.
- Podpora přijetí, implementace a monitoringu standardů kvality pro děti v péči mimo domov na národní a evropské úrovni.

1.2.3 Základní hodnoty projektu

Q4C vycházejí z pěti hlavních hodnot, které byly zohledňovány během celého procesu (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe):

- **Participace:** Osoby přímo zúčastněné na péči o děti mimo domov jsou aktivně zapojeny do projektu již od roku 2004. Mezi ně patří děti a mladí dospělí, kteří mají zkušenosti z péče mimo domov, původní biologické rodiny, pečovatelé a sociální pracovníci.
- **Gender mainstreaming¹** a diverzita jsou reflektovány v celém procesu.
- **Partnerství:** Lidé a organizace zabývající se péčí o děti mimo domov mají příležitost účastnit se projektu na národní i mezinárodní úrovni
- **Závazek:** Q4C se zavazují Úmluvou o právech dítěte.
- **Odpovědnost a udržitelnost:** Q4C se zodpovídají třem organizacím, které projekt vytvořily. Jeho udržitelnost bude zajišťována prostřednictvím evropské sítě řízené těmito třemi organizacemi, které budou zajišťovat prosazování standardů a rozvoj partnerství za účelem zlepšení situace a šancí na rozvoj dětí v péči mimo domov.

¹ Gender mainstreaming je definován podle Rady Evropy jako (re)organizace, zdokonalování, rozvoj a vyhodnocování koncepčních procesů tím, že při nich všechny zúčastněné subjekty budou na všech úrovních a ve všech stádiích využívat perspektivu rovnosti žen a mužů (Manuál pro gender mainstreaming, 2008).

1.2.4 Klíčové koncepty

Po provedení analýzy příběhů bylo identifikováno množství společných tvrzení, která byla roztríděna do těchto oblastí (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe):

- Komunikace a účast: Vypravěči uváděli to, jak je důležitá vhodná a transparentní komunikace během celého procesu péče mimo domov. Jako klíčová vystupuje též schopnost naslouchat účastníkům procesu a brát jejich názor v potaz.
- Intervence ze strany útvárů pro ochranu dětí: Společnými tématy byla rychlá a vhodná individuální řešení pro dítě včetně společného umístování sourozenců, zapojení původní rodiny a monitoring procesu.
- Péče: Identifikovanými společnými tématy v této oblasti byly: hladký přechod z jedné formy péče na druhou, kontakt mezi dětmi, biologickými a rozšířenými rodinami a pečovateli. Mladí dospělí uváděli strukturu, pravidla, rituály, stanovení, rozpoznávání a akceptování hranic jako důležité faktory v běžném životě v péči mimo domov. Pečovatelé o děti / mladé dospělé rovněž uváděli relevanci stabilních vztahů a lásky mezi dítětem a pečovatelem, emocionální vazby a podporu potenciálu dítěte.
- Opouštění péče: Podle vypravěčů jsou hlavními aspekty, které musí pečovatel zohledňovat, když připravuje dítě / mladého dospělého na opuštění péče mimo domov podpora dítěte / mladého dospělého při přijímání vlastních rozhodnutí. Dále příprava na samostatný život a poskytování podpory a rad během procesu po opuštění péče.

1.2.5 Struktura Standardů

Standardy Q4C tvoří soubor 18 standardů, které jsou uspořádány podle fází péče identifikovaných během výzkumu: proces rozhodování a přijímání, proces péče, proces opuštění péče. Každý standard Q4C zahrnuje následujících pět prvků (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe):

- Název a popis standardu: jasná prohlášení ohledně požadované úrovně kvality. Standard poskytuje strukturu a zaměření pro práci v oblasti péče o děti mimo domov.
- Citace: vybrané citáty z příběhů vypravěčů; jsou kódovány podle databáze Q4C.
- Povinnosti: soubor úkolů, povinností a definovaných oblastí pravomoci pro všechny strany zainteresované na realizaci příslušného standardu.

- Pokyny: požadavky související s realizací příslušného standardu.
- Varovná znamení: popis toho, co se nesmí stát, pokud je příslušný standard realizován.

Obsah jednotlivých standardů je specifikován v empirické části diplomové práce. V další kapitole se zaměřím na popis náhradní péče v České republice s tím, že podrobněji se budu zabývat pěstounskou péčí.

1.3 Náhradní péče v České republice

Rozhodla jsem se používat pojem náhradní péče, který se sice v legislativě neobjevuje, považuji ho však za nejvhodnější. V této kapitole nejdříve vymezím základní pojmy, poté uvedu relevantní zákony upravující tuto oblast a v neposlední řadě se zaměřím na popis jednotlivých institutů náhradní rodinné péče.

1.3.1 Vymezení základních pojmů

Dvořák (2007) uvádí, že termín náhradní péče o dítě se v legislativě neobjevuje, i když v teorii a praxi je hojně používán. Nejčastěji jako pojem nadřazený náhradní rodinné péči a náhradní výchovné péči.

Radvanová a Zuklínová (1999) uvádí, že vymezení pojmu náhradní péče je z hlediska platného práva obtížné, jelikož zákon o rodině takový pojem nikdy nepoužíval. Jde o pojem, který se postupně v teorii i praxi začal používat pro případy, kdy bylo dítě svěřeno soudním rozhodnutím do péče někomu jinému než vlastnímu rodiči.

Macháčková (2000) uvádí, že pojem náhradní péče lze zaměnit s pojmem náhradní výchova dítěte.

Matoušek (2008) říká, že pod pojmem náhradní výchovná péče se v České republice rozumí všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného prostředí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavní služby, pečovatelské rodiny, osvojitelské rodiny, svěření dítěte do péče jiné osoby než rodičů a poručenství. Náhradní výchovná péče má dle Matouška (2008) zásadně dvě formy – ústavní a rodinnou.

„Metodika Ministerstva práce a sociálních věcí pro poskytování dotací ze státního rozpočtu nestátním neziskovým organizacím v oblasti podpory rodiny pro rok 2011“ (2011) uvádí, že náhradní výchovnou péčí se rozumí ústavní výchova, ochranná výchova a péče

o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. A náhradní rodinná péče zahrnuje pěstounskou péči, včetně pěstounské péče na přechodnou dobu, osobní poručenskou péči a výchovu dítěte jinou fyzickou osobou než rodičem.

Dvořák (2007) uvádí, že náhradní výchovnou péčí se rozumí ústavní výchova, ochranná výchova a péče o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Někteří autoři používají jako synonymum náhradní výchovné péče sousloví ústavní péče nebo také náhradní ústavní péče. Podle jeho názoru je však lépe se používání pojmu ústavní péče vyhnout. Ústavní (a výchovnou) péči totiž poskytují dětem dle zákona zařízení v rezortu Ministerstva zdravotnictví České republiky. Ve zdravotnictví je používán pojem zdravotní ústavní péče, kterou se obecně myslí péče lůžková.

Vzhledem k zaměření na Standardy Q4C uvádím i terminologii v nich užívanou. Pečovatel je člen rodiny nebo odborník, který zajišťuje péči o dítě / mladého dospělého. Může se jednat jak o pečovatele v rodinné, tak v ústavní péči. Pečovatelská organizace je chápána jako organizace odpovědná za každodenní péči o dítě / mladého dospělého mimo domov. Tato péče může být zajišťována prostřednictvím pěstounských rodin nebo jiných forem rodinné péče (např. SOS dětských vesniček) či ústavních zařízení (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe).

Jak jsem zmiňovala výše, budu jako nadřazený pojem náhradní rodinné péči a náhradní výchovné péči používat pojem náhradní péče.

1.3.2 Zákony upravující náhradní péči v České republice

Pro náhradní péči jsou nejvýznamnější následující dva zákony (Bittner, P., Havigerová, J., Janišová, I., & Langhansová, H., 2007):

Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)

Zákon o rodině upravuje v této souvislosti zejména vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost (včetně jejího omezení, pozastavení a zbavení), vyživovací povinnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, nařízení ústavní výchovy, určení rodičovství, osvojení, poručnictví a opatrovnictví.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.)

Sociálně-právní ochranou se rozumí ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění a působení směřující

k obnovení narušených funkcí rodiny. Zákon upravuje opatření sloužící k ochraně dětí a postup orgánů vykonávajících sociálně-právní ochranu.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb.)

Zákon upravuje výkon ústavní výchovy v těchto typech zařízení: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Zákon dále upravuje práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní výchově, osob odpovědných za výchovu, práva a povinnosti ústavních zařízení.

Z dalších zákonů na tuto problematiku dopadají zejména:

Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., Správní řád č. 500/2004 Sb., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., Trestní zákon č. 140/1961 Sb., Zákon o veřejném ochránci práv č. 349/1999 Sb. a další.

1.3.3 Formy náhradní rodinné péče v České republice

Vzhledem k orientaci diplomové práce na pěstounskou péči se podrobněji zaměřím pouze na náhradní rodinnou péči, nikoli na náhradní výchovnou péči.

„Průvodce pro náhradní rodinnou péči“ (2009) řadí mezi náhradní rodinnou péči osvojení, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, poručenství a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.

Osvojení

Osvojením vznikají mezi osvojitelem a osvojencem vztahy jako mezi rodiči a dětmi. Osvojitelé mají při výchově dítěte rodičovskou zodpovědnost v plném rozsahu. Dítě získává příjmení osvojitele a vztahy k původní rodině zanikají. Mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl, přičemž osvojit lze jen dítě nezletilé (Novotná & Fejt, 2009).

Existuje několik situací, kdy hovoříme o tzv. právně volném dítěti pro osvojení (Průvodce osvojením, 2009):

- Rodiče (matka) dali předem souhlas s osvojením svého dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům; takovýto souhlas může být dán nejdříve uplynutím šesti týdnů od narození dítěte a to osobně přítomnými rodiči (matkou) písemně před soudem nebo

před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Odvolat souhlas lze pouze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.

- Soud určil tzv. absolutní nezájem rodičů o dítě, jelikož po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.
- Soud určil tzv. kvalifikovaný nezájem rodičů o dítě, což znamená, že rodiče neprojeví o dítě opravdový zájem po dobu nejméně šesti měsíců.
- Soud zbavil rodiče rodičovské zodpovědnosti.
- Rodiče dítěte zemřeli.

Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti. Soud má povinnost zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřiči účelům osvojení a s výsledky šetření seznámit osvojitele a zákonné zástupce dítěte (Novotná & Fejt, 2009).

Než dojde k vlastnímu rozhodnutí soudu o osvojení, musí být dítě nejméně tři měsíce v péči budoucích osvojitelů (popř. osvojitele), a to na jeho náklady. O svěřeni dítěte, které je v příslušném ústavním zařízení (kojenecký ústav či dětský domov) z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, do péče budoucích osvojitelů (předadopční péče) rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností jako orgán sociálně-právní ochrany dětí (Průvodce osvojením, 2009).

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině rozeznává dva druhy osvojení, zrušitelné a nezrušitelné, přičemž o nezrušitelném osvojení může soud rozhodnout jen u dítěte staršího 1 roku (Novotná & Fejt, 2009).

Pokud chce žadatel zprostředkovat osvojení, podává žádost u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který shromáždí podklady potřebné pro řízení a postoupí je k dalšímu řízení krajskému úřadu (Novotná & Fejt, 2009).

Pěstounská péče

Pro padesátá léta byla ideálem kolektivní výchova. Když začali psychologové hovořit o syndromu citové deprivace, bylo navázáno na prvorepublikové tradice a v roce 1973 došlo k přijetí zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Ustanovení § 1 uvádělo, že dítě může být svěřeno do pěstounské péče tehdy, jestliže nelze zajistit jeho řádnou výchovu osvojením a ústavní výchova není vhodnější. V devadesátých letech dvacátého století došlo k mnoha

změnám na poli rodinného práva a byl přijat zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstounská péče byla začleněna do zákona o rodině (Hrušáková a kol., 2005).

Do pěstounské péče byly do roku 2000 svěřovány děti, u kterých byla splněna podmínka, že „jejich výchova u rodičů není zajištěna z příčin, které budou zřejmě dlouhodobé“ (cit. dle Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010). Tuto formulaci obsahoval zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Od 1.4.2000 byla právní úprava pěstounské péče přesunuta do zákona o rodině (§ 45a a násl.) a uvedená podmínka byla vypuštěna. Do pěstounské péče tedy mohou být, a také jsou svěřovány děti, jejichž výchova u rodičů není zajištěna, ať již dlouhodobě nebo krátkodobě (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010). Je třeba mít na paměti, že odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do jakékoli náhradní péče je krajním řešením krize rodinně-právního vztahu rodič – dítě. Toto řešení by mělo být chápáno jako dočasné. Aby nedošlo ke vzniku syndromu odcizení dítěte, je třeba, aby vazby mezi dítětem a jeho rodiči byly udržovány a rozvíjeny prostřednictvím styku (Hrušáková a kol., 2005).

Právní úpravu pěstounské péče nalezneme v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., kde je upravena v § 45a – § 45d (Macháčková, 2000). Dále pak v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dávky pěstounské péče), a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů) (Bubleová, 2002).

Pěstounská péče vzniká vždy na základě pravomocného rozhodnutí soudu. Řízení o pěstounské péči je řízením ve smyslu § 176 a násl. Občanského soudního řádu. Účastníky řízení jsou nezletilé dítě zastoupené opatrovníkem a jeho rodiče, pokud nejsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti a budoucí pěstoun, popř. pěstouni-manželé (Macháčková, 2000). Řízení o pěstounské péči není upraveno speciálně (na rozdíl od osvojení). Vyjádření dítěte, pokud je schopno formulovat své vlastní názory, je s ohledem na ustanovení článku 12 Úmluvy o právech dítěte podmínkou rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče. Jedná se o realizaci participačních práv dítěte (Hrušáková a kol., 2005).

Souhlasu rodičů se svěřením dítěte do péče budoucích pěstounů (tedy do tzv. předpěstounské péče) není potřeba, je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti

vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu. U dětí, které nemají soudem nařízenou ústavní výchovu, je souhlasu rodičů se svěřením do předpěstounské péče třeba, a to i když je v péči ústavu na žádost rodičů (Bubleová, Frantíková, & Vránová, 2011). Pěstounská péče zajišťuje dítěti chybějící rodinné prostředí, vazby dítěte na biologickou rodinu nejsou zpřetrhány (Průvodce pro náhradní rodinnou péči, 2009).

Soudním rozhodnutím, jímž je dítě svěřeno do pěstounské péče, nevzniká mezi pěstounem a dítětem takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi, a nezanikají právní vztahy dítěte k jeho původní rodině. Pěstoun se stává nositelem práv a povinností rodičů v oblasti výchovy dítěte, je povinen se o dítě starat osobně. Pokud jde o zastupování dítěte, je pěstoun omezen jen na zastupování v běžných věcech. O podstatných záležitostech týkajících se dítěte rozhodují jeho rodiče, kteří zůstávají zákonnými zástupci dítěte, pokud nebyli zbaveni rodičovské odpovědnosti. V případě svěřením dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Pěstounovi také nevzniká vyživovací povinnost k dítěti, ledaže by vyplývala z jiného rodinně-právního vztahu. Vyživovací povinnost jsou povinni plnit rodiče dítěte svěřeného do pěstounské péče (Macháčková, 2000).

Zprostředkování pěstounské péče je upraveno v § 20 až 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (Hrušáková a kol., 2005).

Proces zprostředkování má několik fází a spočívá (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče):

- Ve vyhledávání dětí vhodných ke svěřením do pěstounské péče,
- ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny,
- v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,
- ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.

To provádí obecní úřad obce s rozšířenou působností, který také vede spisovou dokumentaci a provádí i další úkony (Hrušáková a kol., 2005).

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případě, kdy návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče podala fyzická osoba dítěti příbuzná anebo blízká dítěti nebo jeho rodině (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Jednou z podmínek pro zprostředkování pěstounské péče je, že se žadatel účastní přípravy k přijetí dítěte do rodiny, kterou zajišťuje krajský úřad. Zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu, je součástí odborného posouzení pro zprostředkování pěstounské péče (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Nejprve obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele shromáždí potřebné doklady pro zprostředkování pěstounské péče a založí spisovou dokumentaci o žadateli. Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o žadateli, která obsahuje (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče):

- žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje (jméno, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu);
- doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů;
- opis z evidence Rejstříku trestů;
- zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem;
- údaje o ekonomických a sociálních poměrech;
- písemné vyjádření žadatele, zda
 - souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny,
 - žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny;
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn
 - zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 - kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny;
- stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče;

- stanovisko zřizovatele zařízení pro výkon pěstounské péče vyžadované obecním úřadem obce s rozšířenou působností, podává-li žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče.

Po shromáždění všech potřebných dokladů postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace o žadateli neprodleně krajskému úřadu. Podobně zakládá obecní úřad obce s rozšířenou působností spisovou dokumentaci o dětech. Spisová dokumentace o dítěti obsahuje (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče):

- osobní údaje dítěte,
- doklad o státním občanství, o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území České republiky anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení azylu,
- údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů,
- rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,
- zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.

Také kopie spisové dokumentace o dítěti vhodném ke zprostředkování pěstounské péče se neprodleně postupuje z obecního úřadu obce s rozšířenou působností na krajský úřad k dalším krokům. Krajský úřad vytváří evidenci dětí a evidenci žadatelů, posuzuje vhodnost žadatelů a rozhoduje o zařazení žadatele o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Krajský úřad zařazuje děti a žadatele do své evidence pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče na základě předchozího odborného posouzení (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Odborné posuzování pro účely zprostředkování pěstounské péče provádí krajské úřady nebo ministerstvo. U dětí posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje, specifické potřeby a nároky. Vyjadřuje se k vhodnosti náhradní rodinné péče a jejích forem. U žadatelů posuzuje charakteristiky osobnosti, psychický stav, předpoklady vychovávat, motivaci, stabilitu manželského vztahu, prostředí v rodině atd. (Hrušáková a kol., 2005).

Pokud se krajskému úřadu nepodaří zprostředkovat pro dítě pěstounskou péči ve lhůtě 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo po dobu 3 let pro žadatele zařazeného do evidence žadatelů, postoupí krajský úřad údaje z evidence dítěte nebo žadatele ministerstvu, které bude pokračovat ve zprostředkování na základě evidence dětí a evidence žadatelů vytvořené jednotlivými krajskými úřady. Pokud se ani ministerstvu nepodaří zprostředkovat pěstounskou péči do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo do 6 kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, postoupí ministerstvo kopie údajů z těchto evidencí Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně ke zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. Stále však platí, že údaje o žadateli zašle ministerstvo Úřadu jen pokud žadatel vyjádřil souhlas s osvojením dítěte z ciziny. I po postoupení údajů Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí se ministerstvo nadále snaží zprostředkovat dítěti pěstounskou péči v České republice, neboť zajištění náhradní rodinné péče v zemi původu dítěte má v souladu s Úmluvou o právech dítěte zásadní přednost před osvojením dítěte do ciziny (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2006 definovala poradní sbory jako oficiální orgány jmenované hejtmanem, resp. ministrem (Hofrová & Rotreklová, 2008). V každém kraji zasedá pravidelně poradní sbor pro náhradní rodinnou péči. Je to tým odborníků reprezentovaný pracovníky náhradní rodinné péče krajského úřadu, sociálními pracovníky, psychology, dětskými lékaři, řediteli kojeneckých ústavů, dětských domovů či jiných ústavních zařízení. Poradní sbor posuzuje jednotlivé případy opuštěných dětí, které mohou být předány do nové rodiny, a z evidence žadatelů na základě komplexního zhodnocení žádostí budoucích rodičů doporučuje konkrétním dětem vhodné rodiny. Jeho snahou je vytipovat pro dítě z evidence žadatelů nejméně tři páry vhodných rodičů, kterým se stanoví pořadí (Zprostředkování náhradní rodinné péče).

Jestliže je krajským úřadem po projednání v poradním sboru vybrán z evidence žadatelů žadatel, který je vhodný stát se pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, krajský úřad oznámí neprodleně tuto skutečnost písemnou formou vybranému žadateli (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Na základě písemného oznámení krajského úřadu má žadatel právo seznámit se s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů, a

to nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu o tom, že byl pro konkrétní dítě vybrán jako vhodný pěstoun (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob než rodičů. Zaměstnanci tohoto obecního úřadu jsou oprávněni navštěvovat pěstounskou rodinu, ve které dítě žije, a to jednou za tři měsíce v období prvních šesti měsíců péče a poté v souladu se zájmy dítěte podle potřeby, nejméně však jednou za šest měsíců (Macháčková, 2000).

Pěstounská péče zaniká v den, kdy dítě dosáhne zletilosti, úmrtím dítěte nebo pěstouna. Společná pěstounská péče manželů zaniká rozvodem manželství nebo úmrtím jednoho z manželů, v tomto případě se pěstounem stává pozůstalý manžel. Pěstounská péče může být také zrušena rozhodnutím soudu, a to jen z důležitých důvodů. Soud tak učiní vždycky, požádá-li o to pěstoun (Macháčková, 2000).

Podle zákona o státní sociální podpoře dávkami pěstounské péče jsou: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla (Macháčková, 2000).

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Příspěvek se vyplácí k rukám pěstouna, po zletilosti přímo dítěti. Nárok na příspěvek se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do 26. roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě, které trvale žije s pěstounem ve společné domácnosti (Macháčková, 2000). Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,3násobek životního minima dítěte, v případě zdravotního postižení se příspěvek zvyšuje (Státní sociální podpora).

Vedle příspěvku na úhradu potřeb dítěte náleží pěstounovi odměna za výkon pěstounské péče. Tato odměna mu náleží po dobu, kdy dítě pobírá příspěvek na úhradu potřeb. V případě, že pěstoun vykonává pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních, je mu poskytována odměna podle zvláštního předpisu (Macháčková, 2000). Tato dávka je projevem určitého společenského uznání osoby pečující o cizí dítě v pěstounské péči. Výše odměny je stanovena ve výši částky životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě. Pečuje-li pěstoun alespoň o 3 svěřené děti nebo o jedno svěřené dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III., IV., činí odměna pěstouna 5,5násobek životního

minima jednotlivce, přičemž za každé další svěřené dítě se odměna dále zvyšuje (Státní sociální podpora).

Příspěvek na úhradu potřeb i odměna se vyplácí dopředu v měsíčních lhůtách, tedy jako opakující se plnění. Další dvě dávky jsou jednorázové. Příspěvek na zakoupení motorového vozidla se vyplácí jen při splnění několika podmínek. Pěstoun musí mít v péči nejméně čtyři děti, pokud zakoupil motorové vozidlo nebo zajistil nezbytnou celkovou opravu osobního motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost (Macháčková, 2000).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Od 1. června 2006 byla právní úprava pěstounské péče doplněna ještě o novou speciální úpravu, která by měla umožnit řadě dětí ještě rychlejší cestu do náhradní rodiny, a to pěstounskou péči na přechodnou dobu (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010).

Soud podle této nové úpravy může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám na dobu (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010):

- a) Po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (z důvodu zdravotních, výkonu trestu odnětí svobody a dalších),
- b) po jejímž uplynutí lze podle § 68a zákona o rodině dát souhlas rodiče s osvojením, (souhlas s osvojením lze dát nejdříve šest týdnů po porodu, jde tedy o odložené novorozence, u kterých se čeká na souhlas rodičů s osvojením, kteří nejsou umístěni do předadopční nebo předpěstounské péče),
- c) do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení (§ 68 zákona o rodině). Zde se jedná o děti:
 - zpravidla do jednoho roku věku, o které rodiče neprojeví po dobu dvou měsíců od narození žádný zájem, a soud zkoumá, zda jim v projevení zájmu nebrání zvláštní překážka,
 - u kterých soud zkoumá, zda rodiče po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě.

Krajské úřady jako orgány sociálně-právní ochrany dětí vedou v souladu se zákonem zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu. Vhodnost žadatelů o výkon přechodné pěstounské péče je odborně posuzována jako u žadatelů o klasickou pěstounskou péči. S ohledem na zvýšenou náročnost péče o děti v přechodné pěstounské péči musí pěstouni absolvovat přípravu na přijetí dítěte do rodiny ve větším rozsahu s tím, že je doporučeno 70 hodin přípravy (Pěstounská péče na přechodnou dobu, 2009).

O děti v přechodné pěstounské péči by se měli starat pečlivě vybraní a speciálně vyškolení pěstouni. Pěstouni na přechodnou dobu určitým způsobem spolupracují s biologickými rodiči dítěte na vytváření takových podmínek, které umožní navrácení dítěte co nejrychleji zpět do rodiny. Také chápou důležitost tohoto udržování kontaktu mezi dětmi a jejich biologickou rodinou, podporují pozitivní vztahy a setkání. Tito pěstouni by měli mít i předpoklady pro výchovu dětí krátce po narození a pro zvládání psychických zátěží vyplývajících z krátkodobosti této péče (Pěstounská péče na přechodnou dobu, 2009).

Z hlediska finančního zajištění náleží pěstounům i dětem v přechodné pěstounské péči dávky pěstounské péče ze systému státní sociální podpory, a to ve stejném rozsahu jako v ostatních případech svěřeni dítěte do klasické pěstounské péče (Pěstounská péče na přechodnou dobu, 2009).

Poručenství

Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010).

Poručník nezletilé dítě vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek místo rodičů (Novotná & Fejt, 2009). Ustanovený poručník může, ale nemusí o dítě osobně pečovat. Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení jako pěstoun. Mezi poručníkem a dítětem ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Výkon funkce poručníka je pod pravidelným dohledem soudu, a to nejen ohledně správy majetku dítěte, ale i ohledně jeho osobních záležitostí. Poručník podává soudu zprávy o poručenci, zpravidla v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte, vyžaduje schválení soudem (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010).

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba se svěřením dítěte do své péče souhlasí. Podmínkou je, aby poskytovala záruku zdárné výchovy dítěte. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému dítěte, ale může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010).

Dítě může být svěřeno také do společné výchovy manželů. Soud při svém rozhodování vždy vymezí osobám, kterým dítě do výchovy svěruje, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, & Vančáková, 2010).

V této kapitole jsem se věnovala formám náhradní rodinné péče v České republice s jasným zaměřením na pěstounskou péči, které jsem věnovala největší pozornost. Nyní se obrátím na služby poskytované pěstounům v České republice.

1.4 Služby poskytované pěstounům v České republice

Obecní úřad obce s rozšířenou působností zajišťuje poradenskou činnost, v rámci které poskytuje osobám vhodným stát se pěstouny poradenskou pomoc související se svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte (Krejčová, 2008).

Krajský úřad má v rámci výkonu poradenské činnosti týkající se pěstounské péče, povinnost zajistit přípravu fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a dále jim poskytnout poradenskou pomoc související se svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu a poradenskou pomoc související se svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy (Krejčová, 2008).

Kromě státních orgánů je část oprávnění v rámci sociálně-právní ochrany dětí svěřena i nestátním subjektům, fyzickým i právnickým osobám, které v zákonem stanoveném rámci vykonávají některé činnosti sociálně-právní ochrany na základě speciálního pověření vydaného krajským úřadem (Veselá a kol., 2003).

Významnou roli zde hrají neziskové organizace. Uvedu přehled organizací s celorepublikovou působností a stručně představím jejich činnost. Existuje také množství organizací působících na místní úrovni. V oblasti také působí dvě internetové poradny (www.adopce.com, www.rodina.cz) a linka právní pomoci Nadace Naše Dítě (Celorepublikové organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči). Služby poskytované

pěstounům jsou však v rámci České republiky nerovnoměrně rozložené (např. v Karlovarském kraji takto zaměřená organizace chybí, v Praze působí devět organizací) (Katalog služeb NNO pro náhradní rodiny, 2009).

1.4.1 Přehled organizací s celorepublikovou působností

Asociace náhradních rodin České republiky. Posláním ANR ČR je sjednocení náhradních rodin pro zajištění kvality života dětí vyrůstajících mimo svou biologickou rodinu a zlepšení podmínek náhradní rodinné péče v České republice. Nabízí vzájemnou informační a morální podporu svým členům, spolupráci členů s odborníky, úřady a organizacemi. Podporuje členy při jejich komunikaci s odborníky, úřady a organizacemi. Zajišťuje informovanost veřejnosti a osvětu v oblasti náhradní rodinné péče. Zastupuje zájmy členů sdružení při jednáních s orgány veřejné i místní správy. Prosazuje práva a oprávněné zájmy členů sdružení v oblasti náhradní rodinné péče. V neposlední řadě také usiluje o zlepšení legislativy a metodiky v oblasti náhradní rodinné péče a zabývá se publikační činností. Angažuje se v oblasti průběžného vzdělávání náhradních rodičů a dětí v náhradních rodinách (Poslání, cíle a vize).

Fond ohrožených dětí poskytuje pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám s dětmi. Vyhledává náhradní rodiny pro obtížně umístitelné děti. Provozuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Klokánek a poskytuje poradenskou a hmotnou pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám. Věnuje se také osvětové činnosti v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a usiluje o změny v legislativě (Hlavní směry činnosti FOD).

Natama se zaměřuje na vyhledávání a přípravu nových pěstounských rodičů, odborné provázení pěstounských a osvojitelských rodin a poradenskou a terapeutickou práci s dětmi a s rodinami. Věnuje se také rozšiřování znalostí, zkušeností, vědeckých poznatků a dobré praxe pěstounské péče (Celorepublikové organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči).

Rozum a cit se orientuje na pomoc opuštěným a sociálně znevýhodněným dětem prostřednictvím podpory pěstounských rodin. Jejich cílem je zvyšovat kvalitu života dětí vyrůstajících mimo vlastní rodinu. Dále pak provázet a podporovat rodiče při výchově přijatých dětí, a napomáhat tak ke stabilitě rodinného prostředí. Také zvyšovat kompetence náhradních rodičů v oblasti výchovy a náhradní rodinné péče. A v neposlední řadě pomáhat rodinám při řešení obtížných situací a přispívat k prevenci selhávání náhradní rodinné péče (Poslání a cíle).

Sdružení pěstounských rodin je registrovaným poskytovatelem sociálních služeb a má pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Posláním Sdružení pěstounských rodin je

podporovat rozvoj náhradní rodinné péče a pomáhat znevýhodněným dětem a mladým lidem k jejich příznivému vývoji a dosažení kvalitního života ve společnosti. V současné době nabízí své služby v pěti registrovaných sociálních službách a v řadě podpůrných projektů. Vydává celorepublikový časopis „Průvodce náhradní rodinnou péčí“ a usiluje o prorodinné legislativní změny v oblasti náhradní rodinné péče (O nás).

Sdružení SOS dětských vesniček. Cílem sdružení je poskytnout dětem, které se ocitly mimo vlastní rodinu a nemají možnost být umístěny v adoptivní či individuální pěstounské péči, možnost vyrůstat v rodinném prostředí. Děti připravuje společně s matkami pěstounkami cíleně na samostatný život. Provozuje SOS dětské vesničky Brno-Medlánky, Doubí a Chvalčov (Celorepublikové organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči).

Středisko náhradní rodinné péče se zabývá problematikou dětí, které se ocitly ve zvláště obtížných životních situacích, a dětí, které vyrůstají mimo vlastní rodinu. Cílem Střediska je, aby rodinná péče o ohrožené děti převládla nad péčí ústavní a aby se všestranně rozvíjel a změnil systém náhradní rodinné péče u nás. Hlavními činnostmi Střediska je poradenství a příprava zájemců o náhradní rodinnou péči. Dále doprovázení, pomoc a podpora rodinám, které pečují o svěřené dítě. Také osvětová, vzdělávací, výzkumná, publikační činnost a snaha o všestranný rozvoj náhradní rodinné péče (Hlavní činnosti střediska).

Triada mimo jiné poskytuje odborné služby v oblasti náhradní rodinné péče – odborné konzultace při rozhodování o přijetí dítěte, doprovod a asistence do ústavního zařízení při seznamování s dítětem, asistence a mediace při komunikaci a kontaktu rodičů a dětí v pěstounské péči, poradenství ve výchovných otázkách, rodinná terapie, sociálně-právní poradenství. Pořádá vzdělávací programy v oblasti náhradní rodinné péče pro pracovníky veřejné správy a sociálních služeb a organizuje Celostátní seminář NRP. Zajišťuje přípravu osvojitelů a pěstounů na přijetí dítěte do rodiny (Celorepublikové organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči).

Triolog rozvíjí poradenské a vzdělávací aktivity na podporu spolupráce a komunikace mezi občanskými (nestátními) neziskovými organizacemi, orgány veřejné správy a komerčními firmami. Náhradní rodinná péče tvoří významnou část těchto aktivit – jedná se zejména o přípravu budoucích osvojitelů a pěstounů; individuální a rodinné psychologické poradenství pro náhradní rodiny; skupinové aktivity pro osvojitelské a pěstounské rodiny - pobyty; vzdělávání – odborné kurzy a semináře pro pracovníky náhradní rodinné péče (Celorepublikové organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči).

1.4.2 Výsledky dotazníkového šetření projektu „Pěstouni mají právo na služby“

V roce 2006 provedlo občanské sdružení „Rozum a Cit“ ve spolupráci se „Střediskem náhradní rodinné péče“ v rámci projektu „Pěstouni mají právo na služby“ dotazníkové šetření. Z výsledků vyplývá, že hodnocení pomoci poskytované u nás pěstounským rodinám rozděluje pěstouny na dvě, z hlediska velikosti zcela identické, skupiny s protikladnými názory. Polovina pěstounů pokládá tuto pomoc za postačující, druhá polovina pěstounů s ní spokojená není (Pěstouni mají právo na služby).

Pěstouni nemají jasný názor ani na to, jakým způsobem by měla být tato pomoc rozvíjena. Opět se tady setkávají dvě skupiny, jedna dává přednost rozšiřování poradenství a sociálních služeb pro pěstounské rodiny, druhá preferuje zvyšování finančních příspěvků. První skupina je o něco málo silnější (Pěstouni mají právo na služby).

Přes poměrně značnou deklarovanou samostatnost a přesvědčení, že rodina stačí na problémy sama, velká část pěstounů (70 %) v současném systému pomoci pěstounským rodinám postrádá něco podstatného, co by pomohlo řešit problémy v jejich domácnosti. Pomoc, která pěstounům nejvíce chybí, směřuje do čtyř oblastí – finanční zajištění domácnosti, péče o děti s výchovnými nebo vzdělávacími problémy, samostatné bydlení dospělých dětí a vzdělání dětí (uvádí polovina až dvě třetiny pěstounů). Naopak relativně nejmenší zájem je o pomoc související se zaměstnáním pěstounů (24 %) a běžným provozem domácnosti (21 %) (Pěstouni mají právo na služby).

Je tedy zřejmá značná nerovnoměrnost působnosti nestátních neziskových organizací v rámci České republiky a zároveň z dotazníkového šetření v rámci projektu „Pěstouni mají právo na služby“ vyplývá, že pěstouni vyjadřují potřebu po rozvoji služeb pro pěstounské rodiny.

1.5 Proces transformace systému náhradní rodinné péče

Nejprve se pokusím zachytit reflexi současného systému náhradní rodinné péče a také návrhy na změnu. Poté se zaměřím na to, jak bylo téma zpracováno v „Národním akčním plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti“ a jaké byly provedeny kroky k cílům transformace.

1.5.1 Reflexe současného systému náhradní rodinné péče

Z mnoha zdrojů zaznívá potřeba systémových změn v péči o ohrožené děti a rodiny a celého systému náhradní rodinné péče a výchovy. Já se však zaměřím převážně na oblast pěstounské péče.

Matoušek, Pazlarová, & Šabatová (2008) hovoří o tom, že Česká republika má silnou tradici ústavních forem péče o ohrožené děti. Navíc je toto téma politicky velmi neatraktivní. Celkově to přispívá k tomu, že současný systém zatím procházel pouze kosmetickými úpravami bez nutných systémových změn. Podle autorů článku systém potřebuje změnu financování tak, aby byly zdroje adresovány nikoli instituci, ale konkrétnímu dítěti. V souvislosti s tím hovoří o rozvoji ambulantních a terénních služeb pro ohrožené rodiny a děti a podpoře pěstounské péče.

Hofrová a Rotreklová (2008) považují za kritická místa v současném systému náhradní rodinné péče zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče, odbornou přípravu na přijetí dítěte do rodiny, zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, proces zprostředkování náhradní rodinné péče a odborné vedení náhradní rodinné péče.

Hofrová a Rotreklová (2008) tvrdí, že v evidenci náhradní rodinné péče jsou zařazeny děti, pro které není náhradní rodinná péče nebo navrhovaná forma péče vhodným řešením. Právní situace (myšleno tzv. právní volnost) je v praxi často jediným kritériem, podle kterého je volena forma náhradní rodinné péče. Navrhují zpracovat koncepci a metodiku postupu zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče, jejímž základním krokem bude rozhodování v rámci multidisciplinárního týmu a objektivního posouzení situace dítěte a jeho rodiny.

Odborná příprava jako součást systému náhradní rodinné péče byla uzákoněna zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V současné době odbornou přípravu zajišťuje krajský úřad. Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se v jednotlivých krajích liší v závislosti na realizátorovi. Je také na zvážení krajského úřadu, zda konkrétnímu žadateli povinnosti účastnit se odborné přípravy uloží (Hofrová & Rotreklová, 2009).

Přestože hlavním smyslem přípravy je pomoci budoucím pěstounům a osvojitelům připravit sebe, svou rodinu a podmínky své rodiny na příchod dítěte, Hofrová a Rotreklová (2008) tvrdí, že se stále setkávají s tím, že ani po absolvování přípravy budoucí pěstouni a osvojitelé nerozumí potřebám přijatého dítěte a nezískali realistický náhled na své možnosti a

podmínky. Rozdílná úroveň odborné přípravy v krajích je tedy způsobena tím, že chybí definování cíle metodika odborné přípravy. Hofrová a Rotreklová (2008) navrhuje stanovení minimálních standardů kvalifikace lektorů odborné přípravy a systém vzdělávání a supervize lektorů. S ohledem na rozdílnou situaci osob, které chtějí přijmout dítě do osvojení nebo do pěstounské péče, je rovněž nutné zavést různé formy příprav (např. pro manžele s výchovnou zkušeností, pro manžele bez této zkušenosti atd.).

Nejednotná metodika odborného posouzení, neprovázanost mezi rozhodováním krajských úřadů a MPSV, nejednotnost v posuzování zdravotního stavu mezi jednotlivými kraji vede k tomu, že v evidenci jsou i manželské páry nebo jednotlivci, kteří z hlediska sociálně-psychologického nebo zdravotního patrně nebudou moci naplnit potřeby přijatého dítěte (Hofrová & Rotreklová, 2008).

Podle Hofrové a Rotreklové (2008) je zřejmé, že rozhodování poradního sboru nemůže být precizním a stoprocentně spolehlivým nástrojem při výběru rodiny pro dítě. Úkolem poradního sboru je minimalizovat rizika, že dítě v rodině nebude přijato. Často ovšem dochází k tomu, že je pro dítě vybrána náhradní rodina, přestože riziko selhání je velké. I někteří odborníci se dosud drží přesvědčení, že i ne zcela dobrá rodina je lepší než ústav. Dítě je tak vystavováno opakovanému a zásadnímu zklamání a zpřetrhání navázaných vazeb a pocitům vlastního selhání, které pak v jeho dalším životě představují nenapravitelné škody.

Hofrová a Rotreklová (2008) vidí jako problematické i samotné odborné vedení náhradní rodinné péče. Příčiny neuspokojivé situace vidí zejména v nedostatečném porozumění specifické situaci a potřebám ohroženého a traumatizovaného dítěte, a to nejen ze strany osob přejímajících dítě do péče nahrazující péči rodičů, ale v řadě případů také ze strany sociálních pracovníků, pracovníků školských i zdravotnických zařízení, soudů a dalších odborníků. Dále v nedostatečné nabídce a kapacitě odborných pracovišť specializovaných na problematiku náhradní rodinné péče. Také ve formálnosti sledování vývoje dítěte, které je spíše pojímáno jako „přátelská návštěva v pěstounské rodině“, vedení dokumentace a její doplňování zprávami ze školy, od lékaře a v některých případech jako kontrola podmínek v domácnosti. Dle jejich názoru chybí zpracování individuálního plánu dítěte, metodika sledování a spolupráce v rámci multidisciplinárního týmu. Nedostatečné je též využívání existujících nástrojů a služeb. Navrhují definovat jednotlivé formy náhradní rodinné péče.

Dále zavést povinnost osob přebírajících dítě do péče nahrazující péči rodičů spolupracovat po určitou dobu s odborným pracovištěm – v případě pěstounské péče průběžně v souladu s individuálním plánem. Na základě individuálního plánu s dítětem dále pracovat. Také navrhuji spolupráci v rámci multidisciplinárních týmů, vypracování metodiky sledování vývoje dětí, rozšíření sítě akreditovaných odborných pracovišť pro pěstouny i osvojitele, zavedení systému průběžného vzdělávání, případových konferencí a supervize pracovníků systému.

Je však nutné si uvědomit, že tradice pěstounské péče byla na dlouhou dobu přerušena. Krátce po válce byla násilně a náhle zrušena a děti byly umístěny v kolektivních zařízeních. Teprve v roce 1963 došlo k obnovení pěstounské péče. Ta však byla a stále je vnímána jako řešení dlouhodobé, a to i přes změny formulace zákona. Fakticky působí spíše jako jakási „kvaziadopce“ a v praxi není naplňováno právo dětí na kontakt s biologickou rodinou. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinná od 1. 6. 2006 přinesla novou formu náhradní rodinné péče – pěstounská péče na přechodnou dobu, a tak alespoň legislativně otevírá cestu změně. Je zde velký prostor pro zlepšení informovanosti široké veřejnosti a pracovníků v pomáhajících profesích. Důležitá je též metodika přípravy pěstounů. Mimo jiné by měli být připravováni na to, že pečují o děti, které mají své rodiče a mají právo na to, být s nimi v kontaktu. Tato práce musí být finančně ohodnocena. Podpora a supervize by měla být samozřejmostí. Autoři vidí budoucnost v oblasti služeb pro pěstouny, zejména v terénních (sociálních, zdravotních a jiných) (Matoušek, Pazlarová, & Šabatová, 2008).

Podle Rotreklové (2008) je třeba chápat institut pěstounské péče jako určený na pomoc dítěti, současně však musí zahrnovat ty činnosti, které mu umožňují zachování vztahů a vazeb s rodiči, sourozenci a širší rodinou. Sobotková (2004) však s tímto příliš nesouhlasí. Tvrdí, že hodnotová hierarchie rodiny biologické a rodiny profesionálně pěstounské se však velmi pravděpodobně bude lišit. Ptá se, jak se s tím vyrovná dítě a jak se bude utvářet jeho identita. Koluchová (2004) se k jejímu názoru připojuje. Říká, že jejich zkušenosti svědčí jednoznačně o negativním vlivu zásahů biologických rodičů do výchovy v pěstounské rodině, ovšem s výjimkou rodičů handicapovaných nebo vážně nemocných.

Rotreklová (2008) navrhuje vybudovat síť odborných pracovišť pro poskytování sociálních služeb v oblasti sanace rodiny. Na základě sociální diagnostiky poskytnout multidisciplinární včasnou pomoc. Rozšiřovat sociálně aktivizační služby pro rodiny a terénní

asistenční služby. Dále sledovat účinnost pomoci a změny v rodině. Pro poskytnutí účinné pomoci a zvýšení šance na návrat dítěte je třeba popsat důvody, proč bylo nutné umístit dítě mimo rodinu a co je třeba změnit, aby se dítě mohlo do rodiny vrátit. Odborné posouzení budoucích pěstounů je podle jejího názoru nutné prohloubit zejména z hlediska motivace k přijetí dítěte. Dále by měla být posuzována aktuální situace rodinného systému a změn po přijetí dítěte do pěstounské péče. Forma přípravy na přijetí dítěte by měla zahrnovat jak individuální, tak skupinovou přípravu. Odborné služby, doprovázení a vzdělávání v průběhu pěstounské péče by měli zahrnovat supervizi zaměřenou na zpracování role pěstounů, změny rodinného systému, vývoj dítěte a naplňování jeho potřeb. Také rodinnou terapii jako prevenci a doprovázení ve smyslu asistence při kontaktu s biologickými rodiči dítěte. Skupinová pomoc by měla zahrnovat tématické vzdělávací programy, svépomocné skupiny a setkání pěstounů. Říká však, že nezbytným předpokladem pro zavedení systémových změn do praxe jsou inovativní metody principů a metod v sociální práci a odborných službách v náhradní rodinné péči, vzdělávání pracovníků a doprovázení.

Vítková Rulíková (2009) charakterizuje současný systém péče jako roztržštěný v oblastech řízení, kvality, legislativy a financování. Tato roztržštěnost se podle jejího názoru projevuje i v oblasti nejlepšího zájmu dítěte. Jednotliví aktéři postupují nejednotně a nespolupracují. Systém kontroly hodnotí jako neefektivní a chybí zde nastavení kvalitativní úrovně. Cílem transformace by mělo být zvýšení životních šancí dětí, podpora rozvoje osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu a zachování životní úrovně nezbytné pro jejich tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj. Dále zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny. A v neposlední řadě vznik nových specializovaných služeb reagujících na individuální potřeby dětí a rodin.

Dvořáková (2008) uvádí největší nedostatky systému péče o ohrožené děti. Jako první zmiňuje absenci jednotící filosofie. Systém péče o ohrožené děti v České republice postrádá principy a cíle, kterými by se řídil každý relevantní resort. Doposud pracují tyto resorty na základě svých dílčích principů a péče o ohrožené dítě je tak diskontinuitní. Těžiště péče leží dle jejího názoru v oblasti řešení následků krizových stavů rodiny a dítěte. Absence ohledu na hlas dítěte a jeho rodiny a s tím související nedostatek komunikace a multidisciplinární spolupráce na úrovni terénu.

Neexistuje jediný společný řídicí orgán a společná právní úprava, která by harmonizovala postup resortů a garantovala zpracování Úmluvy OSN o právech dítěte a relevantních doporučení Rady Evropy do všech legislativních norem. Chybí jednoznačný systém kontroly a vymahatelnosti sociálně - právní ochrany dětí. Taktéž terminologie není sjednocená a pojmům „ohrožené dítě“ a „zájem dítěte“ a „blaho dítěte“ rozumí každý jinak (Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy).

Podle „Návrhu opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti“ pojímá každá samospráva péči o ohrožené děti jinak. Samospráva není finančně motivována k preventivní péči a problémy jsou tak často řešeny drahou ústavní výchovou. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nemá možnost ovlivnit komunální politiku v oblasti sociálního bydlení a vzdělávání. Návaznost na služby nestátních neziskových organizací (dále NNO) je často nulová a kvalita služeb poskytovaných NNO je kolísavá. Obce nevyužívají metodu komunitního plánování pro oblast sociálně - právní ochrany dětí a chybí tak provázanost na sociální a další služby poskytované NNO.

Z „Analýzy současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů“ (2009) vyplynulo, že za stávajícího počtu pracovníků OSPOD zajišťují výkon sociálně-právní ochranu dětí jen v minimálním zákonném rozsahu. Výkon terénní práce je nedostačující vzhledem k potřebám terénu, není dostatek času na soustavnou práci s ohroženými rodinami a preventivní činnost. Průměrně se v celé ČR pohybuje rozdíl mezi reálným počtem všech pracovníků a deklarováním optimem na úrovni 32 %, což je rozdíl mezi absolutním reálným počtem 7,1 úvazků a optimálním počtem 9,4 pracovního úvazku v průměru na oddělení.

1.5.2 Samotný proces transformace péče o ohrožené děti

Koordinací transformačních aktivit je pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV). Na MPSV vznikla Meziřezortní koordinační skupina, která byla ustanovena v roce 2008. Je nezávislým, iniciačním a poradním orgánem MPSV v oblasti problematiky transformace systému péče o ohrožené děti v ČR. Skupina se podílela na tvorbě Národního akčního plánu a nadále slouží jako koordinační a kontrolní orgán naplňování transformace (Informace pro odbornou veřejnost).

Podle „Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011“ je cílem transformace zvýšení kvality práce a dostupnost služeb pro ohrožené děti a rodiny (ukotvením společných standardů kvality péče o ohrožené děti, nastavením systému celoživotního vzdělávání pro pracovníky v systému péče o ohrožené děti, síťováním a optimalizací služeb pro ohrožené děti a rodiny, přenesením důrazu na primární prevenci, která zabrání zbytečnému, byť krátkodobému umístování dětí do ústavní péče, optimalizací řízení, kontroly a financování péče o ohrožené děti), sjednocení postupů a přístupů pracovníků při práci s rodinami a dětmi (případová konference, individuální plán práce s klientem), snížení počtu dětí umístěných ve všech typech ústavní péče (posílením primární prevence a sekundárních služeb pro rodiny s dětmi, rozvojem podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu, navýšením počtu kvalifikovaných pracovníků), zvyšování životních šancí dětí, multidisciplinární spolupráce a vytvoření kvalitní odborné sítě služeb, která bude moci pracovat individuálně s dětmi a jejich rodinami.

Transformace se tedy ve stručnosti zaměřuje na změny v těchto oblastech: síťování služeb pro ohrožené děti a rodiny (kvalitativně a kvantitativně dostupné služby), rozvoj kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami (standards kvality, vzdělávání), řízení systému péče o ohrožené děti a rodiny (sjednocení řízení), financování systému péče o ohrožené děti a rodiny (Informace pro odbornou veřejnost).

Cílový stav po transformaci by se dal charakterizovat jako otevřený, dostupný a prostupný systém, který pružně reaguje na aktuální potřeby rodiny a dítěte. Nechyběla by standardizovaná práce s informacemi, jasný management, multidisciplinární spolupráce dle potřeb dítěte, jasné rozdělení kompetencí. Povinná a vymahatelná součinnost resortů a subjektů systému by měla zajistit pro dítě optimální postup. Naprosto nezbytná je dostupnost informací pro rodinu a dostupnost vhodné péče (sít' garantovaná státem) ve všech fázích procesu práce s ohroženým dítětem. Každá rodina (popř. matka či otec a dítě) má mít svůj individuální plán a každé rodině má být k dispozici efektivní poradenství (Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy).

Klíčovým úkolem je zpracovat metodiku návaznosti jednotlivých složek péče o dítě nastavující model multidisciplinární spolupráce, kdy zodpovědný pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí vede klienta a jeho rodinu a koordinuje spolupracující tým na platformě tzv. klíčového pracovníka. Měl by být vytvořen systém efektivní prevence s cílem snížení počtů dětí v ústavní výchově a snížení celkového rozsahu institucionalizované péče s průběžným posilováním alternativních modelů péče, včetně důrazu na odborné a

profesionální zajištění a podporu (Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy).

Přestože je dítě umístěno mimo svou rodinu, je potřeba tento stav vnímat jako přechodný a všechna opatření zaměřit na návrat dítěte do (sanované) rodiny. Pokud není možný stabilní a bezpečný život dítěte v rodině, je nutné garantovat jeho právo na kontakt s rodiči. Zároveň je nezbytně nutné sledovat, zda kontakt s původní rodinou není pro dítě ohrožující. Znamená to vypracování metodiky závazné pro všechny resorty na bázi Úmluvy o právech dítěte (Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy).

V oblasti sociálně - právní ochrany je potřeba vyjasnění pozice orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) a jasné rozdělení kompetencí, vypracování standardů a konceptu OSPODu (klíčový pracovník) a nové vymezení sociální práce např. zařazením pracovníků OSPOD mezi terénní pracovníky (nikoliv mezi úředníky veřejné správy) a „pozvednutí“ sociální práce. Je také nezbytně nutné zajistit systém vzdělávání a supervize v týmech i supervize případové a individuální (Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy).

Podle prezentace s názvem „Seminář k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené“ (2011) z Odboru rodiny a dávkových systémů by měla být pěstounská péče profesionalizována prostřednictvím následujících mechanismů: dohoda o výkonu pěstounské péče, sjednocení hmotného zabezpečení pěstounů, diferenciacie příbuzenské pěstounské péče v oblasti hmotného zabezpečení, nárok na podporu a doprovázení pěstounských rodin, zavedení standardů kvality pro práci v oblasti pěstounské péče (pro pověřené osoby), zvýšení kontroly výkonu pěstounské péče.

Varující může být to, že přestože v rámci procesu transformace bylo zadáno celkem 11 výzkumů/analýz, realizovány byly v současné době, kdy je návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v připomínkovém řízení, pouze dvě analýzy (Analýzy/Výzkumy).

1.5.3 Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

MPSV předkládá jako první z předmětných rezortů konkrétní právní úpravu korespondující s „Národním akčním plánem k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011“ (Stanovisko Občanského sdružení Rozum a Cit, 2011).

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony, je ke dni 25. 7. 2011 v připomínkovém řízení. Termín připomínek je 23. 8. 2011 (Knihovna připravované legislativy). V souvislosti s návrhem zákona vzniká potřeba novelizovat další zákony, zejména pak zákon o rodině, občanský soudní řád, daňové a pojistné zákony a některé další předpisy.

V souvislosti s tímto návrhem je nutné zmínit návrh novely zákona 109/2002 Sb., o ústavní výchově. Návrh byl ve vnějším připomínkovém řízení do 4. 7. 2011 (Text novely zákona o ústavní výchově). Podrobněji se však tímto návrhem vzhledem k zaměření práce na pěstounskou péči zabývat nebudu.

Podle důvodové zprávy novela zákona naplňuje obecná opatření vyplývající z rozsudků Evropského soudu pro lidská práva v causách Havelkovi a Wallovi v oblasti činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Novela zároveň reaguje na nálezy Ústavního soudu v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, na poznatky praxe včetně stížností občanů na postupy orgánů sociálně-právní ochrany dětí a na závěry nejnovějších výzkumů a analýz v oblasti systému péče o ohrožené děti a rodiny. Část navrhovaných změn zákona vyplývá z opatření vládního dokumentu „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011“ (Důvodová zpráva).

Novelou zákona dojde ke změnám v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí (zavedení standardů kvality práce, institutů sociální kurately, vyhodnocování situace dítěte a rodiny, individuálního plánu ochrany dítěte, případových konferencí atd.), k profesionalizaci pěstounské péče a úpravám v hmotném zabezpečení pěstounské péče, ke zpřesnění činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí a dalším dílčím změnám (Důvodová zpráva).

Cíle právní úpravy jsou dle důvodové zprávy následující. Změna orientace systému na prevenci ohrožení dítěte a to vytvořením podmínek pro vznik sítě služeb zaměřených na práci s rodinami. Zvýšení důrazu na zajištění vývoje dítěte v jeho přirozeném prostředí nebo náhradním rodinném prostředí, a to pro případy, kdy dítě nemůže být dočasně nebo trvale vychováváno ve své rodině. Dále stanovení závazných postupů pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí a dalších účastníků systému. Také rozvoj náhradní rodinné péče, zvýšení podpory pěstounské péče, hmotné zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, změna způsobu příprav pěstounů, vytváření podmínek pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny. Zavedení standardů kvality práce a nastavení minimálních rámců činnosti pro všechny subjekty, které na svoji činnost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí čerpají státní příspěvek (Důvodová zpráva).

Nyní se zaměřím konkrétně na pro práci relevantní části „Návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony“ (Knihovna připravované legislativy, 2011). V § 1 se vymezení sociálně-právní ochrany dětí rozšiřuje o „zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině“. V § 5 je uvedeno, že „předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“

Za § 9 se vkládá nový § 9a, který zní „Opatření sociálně-právní ochrany jsou vykonávána s využitím metod sociální práce, opatření a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům a musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a všestranný rozvoj dítěte v jeho rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí.“ „Orgány sociálně-právní ochrany a pověřené osoby jsou povinny se řídit při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně-právní ochrany.“

„Standardy kvality pro poskytování sociálně-právní ochrany obsahují

- a) principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany,
- b) standardy sociální práce s klientem,
- c) standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany,

d) technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany dětí.“

Návrh zákona se zabývá též individuálním plánem péče, který ale nazývá individuálním plánem ochrany: „zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte, a to v součinnosti s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu a za účasti odborníků, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny“.

Tento individuální plán ochrany „obsahuje zejména:

- a) příčiny ohrožení dítěte a důvody zahájení sociálně-právní ochrany,
- b) vyhodnocení druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte a poskytnutí pomoci rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte včetně stanovení cíle těchto opatření,
- c) postup spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany s ostatními orgány veřejné správy a dalšími subjekty zapojenými do řešení situace dítěte,
- d) rozsah spolupráce rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte s orgány sociálně-právní ochrany a dalšími subjekty zapojenými do řešení situace dítěte,
- e) časový plán pro provádění konkrétních opatření sociálně-právní ochrany,
- f) způsob hodnocení a ověřování plnění naplánovaných opatření nezbytných k ochraně dítěte ze strany rodičů, orgánů sociálně-právní ochrany a dalších subjektů zapojených do řešení situace dítěte a návrh dalších potřebných opatření nezbytných k ochraně dítěte.“

Návrh se také zabývá případovými konferencemi, když stanovuje povinnost obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností je pořádat za účelem „řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to za účasti rodičů a jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, dalších prizvaných osob, zejména zástupců škol, školských zařízení, zdravotnických zařízení, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob“.

Co se týče odborné přípravy, návrh zákona rozlišuje přípravu na přijetí dítěte do rodiny a přípravu žadatelů o zařazení v evidenci pěstounů na přechodnou dobu a stanovuje časový rozsah této přípravy s vyšším časovým zatížením pro pěstouny na přechodnou dobu. „Časový rozsah přípravy k zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení nebo

pěstounské péče či do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu, může krajský úřad snížit u žadatelů, kteří ji již jednou dokončili.“

V § 19 se za odstavec 4 vkládá nový odstavec, který říká, že obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo Úřad mohou kdykoli v době, po kterou je dítě svěřeno do výchovy jiných fyzických osob než rodičů ověřit, zda nedošlo ke změně skutečností rozhodných pro svěření dítěte do výchovy jiných fyzických osob než rodičů nebo pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, zejména zda jsou rodiče nebo jiné osoby dítěti blízké schopny a ochotny převzít dítě do své péče. Zjistí-li takové skutečnosti, provedou nové řízení a vydají nové rozhodnutí ve věci.“

Změna je zacílena i na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Vkládají se nové odstavce. „Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu, a to na:

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- b) dobu, po jejímž uplynutí lze podle zákona o rodině dát souhlas rodiče s osvojením, nebo
- c) dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení podle zákona o rodině.

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče. „Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 3 roky. To neplatí, pokud jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče podle věty první u sourozence, který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední.“

Jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má v souvislosti s výkonem pěstounské péče povinnost:

- Umožnit provádění dohledu nad výkonem pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným k dohledu,
- zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě,
- udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností stanoví správním rozhodnutím rozsah práv a povinností osoby odpovědné za výchovu dítěte v souvislosti výkonem pěstounské péče. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může namísto správního rozhodnutí uzavřít s osobou pečující dohodu o výkonu pěstounské péče.

Monitoringu se dotýká tento odstavec. „Obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad nebo pověřená osoba, kteří uzavřeli dohodu o výkonu pěstounské péče, jsou povinni zajistit dohled nad výkonem práv a povinností založených na základě dohody o výkonu pěstounské péče prostřednictvím svých zaměstnanců, kteří jsou povinni podle potřeby, avšak minimálně jednou za 2 měsíce, být v osobním styku s osobou vůči níž směřuje správní rozhodnutí nebo s níž byla uzavřena dohoda o výkonu pěstounské péče, a s dětmi svěřenými do jejich péče. O průběhu výkonu pěstounské péče zpracuje zaměstnanec dvakrát ročně zprávu, kterou předá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má osoba uvedená v odstavci 1 trvalý pobyt.“ Návrh se tedy nijak nezabývá konceptem klíčového pracovníka.

Pokud se zaměřím na hmotné zabezpečení pěstounů, tak „osobě pečující a osobě v evidenci, které jsou rodičem nebo prarodičem otce nebo matky dítěte svěřeného do jejich péče, odměna pěstouna nenáleží.“

Ministerstvo stanoví vyhláškou

- a) postup při vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny,
- b) postup při zpracování individuálního plánu ochrany dítěte,
- c) obsah a rozsah odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny,
- d) minimální rozsah pomoci a poradenství, které jsou pěstounovi nebo další osobě trvale nebo dočasně poskytovány při zajištění osobní péče o dítě nebo děti svěřené do péče.

Ministerstvo stanoví vyhláškou obsah standardů kvality a jejich bodové hodnocení při poskytování sociálně-právní ochrany, a také náležitosti dohody o výkonu pěstounské péče včetně délky jejího trvání a způsobu zániku.

1.6 Shrnutí

V první kapitole zabývající se právním rámcem problematiky jsem nejprve uvedla stručný historický vývoj práv dítěte až ke vzniku Úmluvy o právech dítěte. Poté jsem představila články Listiny základních práv a svobod, které se dotýkají tématu mé diplomové práce. A nakonec jsem představila relevantní mezinárodní dokumenty a dokumenty, které tvoří implementační rámec Standardů Quality4Children.

Další podkapitola je zaměřena na Standardy Quality4Children a to na jejich vznik, použitou metodu sběru dat, vize, hodnoty, poslání, klíčové koncepty a strukturu. Obsah jednotlivých standardů je uveden v druhé části práce, tedy vlastním empirickým šetření.

Třetí podkapitola se obrací ke službám pro pěstouny a pěstounské rodiny v České republice. Nejprve se zabývám činností státních orgánů a poté uvádím přehled nestátních neziskových organizací s celorepublikovou působností. A nakonec představuji výsledky dotazníkového šetření projektu „Pěstouni mají právo na služby“.

Následující podkapitola se věnuje formám náhradní péče v České republice. Nejprve vymezují základní pojmy vztahující se k tématu a přikláním se k užívání pojmu náhradní péče jako nadřazeného pojmu pro náhradní rodinnou péči a náhradní výchovnou péči. Poté sumarizují zákony, které upravují tuto oblast a nakonec se zabývám konkrétněji formám náhradní rodinné péče s důrazem na pěstounskou péči.

Poslední podkapitola se narozdíl od té předchozí orientované na status quo, zaměřuje na proces transformace péče o ohrožené děti v České republice. V první řadě reflektují současný stav skrze představení názorů odborníků a poté se již obracím k samotnému procesu představením „Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011“. Kapitola je uzavřena stručným shrnutím relevantních bodů návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony. Tento zákon je k datu 1. srpna 2011 v připomínkovém řízení.

Je třeba si uvědomit, že je obtížné hodnotit celý proces transformace, když je tento návrh zákona je pouze prvním krokem, na který musí navazovat další tak, aby byly naplněny cíle stanovené v „Národním akčním plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011“. Bylo by jistě zajímavé porovnat obsah Standardů Quality4Children s obsahem „standardů kvality při poskytování sociálně-právní ochrany“, jejichž obsah stanoví Ministerstvo práce a sociálních věcí vyhláškou. Podle mého názoru však zůstal tento návrh stát poněkud v půli cesty. Je v něm opomenut koncept klíčového

pracovníka a není věnován prostor velmi důležité fázi opouštění péče (v kontextu zákona zejména v individuálním plán ochrany). V empirické části budu porovnávat obsah Standardů Quality4Children s příběhy zúčastněných osob v celém procesu pěstounské péče.

2 Vlastní empirické výzkumné šetření

2.1 Metodika výzkumného šetření

Tato kapitola popisuje cíl výzkumu a jeho dílčí cíle. Také zde vymezím a zdůvodním zvolenou výzkumnou strategii, design výzkumu, metodu a techniku sběru dat. Další součástí této kapitoly je popis způsobu/ů, jakým byl vytvořen soubor nositelů informací.

2.1.1 Cíl a dílčí cíle výzkumného šetření

Cíl výzkumného šetření byl v zadání diplomové práce formulován takto: Empirickými přístupy identifikovat slabá místa současného systému na základě srovnání kasuistik klientů, kteří prošli ústavní nebo náhradní rodinnou péčí, se standardy kvality.

Po zvážení jsem se rozhodla zúžit ústavní nebo náhradní rodinnou péči pouze na oblast pěstounské péče tak, aby byla tato identifikace v rámci rozsahu diplomové práce vůbec možná.

Cíl mého výzkumného šetření tedy zní takto: Empirickými přístupy identifikovat slabá místa současného systému na základě srovnání kasuistik klientů, kteří prošli pěstounskou péčí nebo se v ní právě nacházejí, se standardy kvality.

Hlavní cíl jsem rozložila do dvou dílčích cílů:

C1 Porovnat kasuistiky klientů, kteří prošli pěstounskou péčí nebo se v ní právě nacházejí se Standardy Quality4Children.

C2 Na základě porovnání odkrýt, v čem současný systém náhradní rodinné péče Standardy naplňuje, co v něm chybí a co je formálně zakotveno, ale v praxi nefunguje.

2.1.2 Výzkumná strategie, design a výzkumná metoda

Vzhledem k povaze zkoumaného problému a ke stanovenému cíli výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. A to z toho důvodu, že dává prostor k bližšímu kontaktu s dotazovanými a umožňuje proniknout do jejich situace a porozumět jim. Proto volím přístupy idiografické.

Kvalitativní výzkum je zaměřen především na porozumění lidem v nejrůznějších sociálních situacích, na pochopení jejich zkušeností a subjektivních významů, které lidé

subjektivně přisuzují jevům ve světě kolem sebe. Tato strategie výzkumu je přínosem také z toho důvodu, že je vhodná k „*odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme.*“ (Strauss & Corbinová, 1999, s. 10). Kvalitativní výzkum bývá popisován jako „*nenumerické šetření a interpretace sociální reality*“ (Disman, 1993, s. 285), jež chce vysvětlit, jak definují svůj sociální svět sami zkoumaní jedinci, a zachytit perspektivy jejich vidění světa.

Design výzkumu (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007) je definován jako rámcové uspořádání nebo plán výzkumu. Yin (cit. dle Švaříček, Šed'ová a kol., 2007) poukazuje na následující charakteristiky případové studie. Případ jako předmět výzkumu je integrovaný systém s vymezenými prostorovými i časovými hranicemi. Dále pak zkoumání sociálního jevu se děje vždy v reálném kontextu, a to za co možná nejpřirozenějších podmínek výskytu jevu. A v neposlední řadě jsou pro získání relevantních údajů využívány všechny dostupné zdroje i metody sběru dat.

Pro mě se stává stěžejní poslední bod, který upozorňuje na to, že v případové studii jsou využívány všechny dostupné zdroje i metody sběru dat. Jistě by bylo zajímavé sestavit kasuistiku klienta, který prošel pěstounskou péčí z pohledu sociálního pracovníka, pěstouna a samotného klienta. Pro mě bylo velmi obtížné získat respondenty ochotné hovořit otevřeně o tak citlivých informacích ze svého života, že bylo prakticky nemožné získat komplexní pohled na případ pomocí rozhovorů se sociálními pracovníky, pěstouny a těmi, kteří prošli pěstounskou péčí. Jen v jednom případě se mi podařilo zachytit kasuistiku z pohledu pěstouna a z pohledu člověka, který prošel pěstounskou péčí. V ostatních případech jde pouze o jeden úhel pohledu, a to buď pěstouna, sociálního pracovníka nebo toho, kdo prošel pěstounskou péčí.

Miovský (2006) uvádí následující základní charakteristiky případové studie. Je to strategie, která zdůrazňuje komplexnost celého případu, souvislosti funkčních a životních oblastí života účastníka výzkumu a jeho historicko-biografické pozadí. Je to také výchozí místo pro hledání, popis a vysvětlování vlivu různých faktorů a souvislostí v kontextu daného případu. A také ji chápe jako metodu využitelnou ke zpětné kontrole výsledků dosažených prakticky jakýmkoli výzkumnými metodami a postupy.

Z této definice je pro mé výzkumné šetření nejdůležitějším bodem zejména to, že případová studie sleduje souvislosti funkčních a životních oblastí života a jeho historicko-

biografické pozadí. Jako design výzkumu tedy volím případovou studii i přes určité nenaplnění podmínek komplexnosti případu.

Jako nejběžnější techniky sběru informací v kvalitativním výzkumu Disman (1993, s. 299) uvádí: „*zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor a analýzu osobních dokumentů*“. Hendl (2005, s. 161) říká: „*pokud nás zajímá, co si lidé myslí, jak cítí, čemu věří atd., použijeme interview, dotazník nebo postojové škály*“.

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něj označení hloubkový rozhovor. Jde o nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otázek. Za hlavní dva typy hloubkového rozhovoru můžeme označit polostrukturovaný rozhovor (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek) a nestrukturovaný neboli narativní rozhovor (může být založen jen na jediné předem připravené otázce, dále se badatel dotazuje na základě informací poskytnutých mu zkoumaným účastníkem) (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007).

Vzhledem k výše uvedeným informacím a k povaze mého cíle výzkumu jsem se rozhodla pro nestrukturovaný rozhovor a to konkrétně pro jeho zvláštní formu, narativní rozhovor. Podle Kvaleho (cit. dle Miovský, 2006) je v tomto případě úkolem tazatele podněcovat u dotazovaného spíše vyprávění než klasickou konverzační výměnu. Miovský (2006) upozorňuje na to, že jeho cílem je pomocí dotazovanému vhodnými otázkami, doplňky, narážkami a komentáři, aby se nám pokusil vyprávět o jevu, který nás zajímá. Já jsem postupovala tak, že jsem nejdříve respondenty vyzvala k volnému vyprávění jejich životního příběhu a nijak jsem je neomezovala. Pak jsem pokládala doplňující otázky tak, abychom se dotkli všech oblastí Standardů Quality4Children. Neměla jsem tedy připravenou sadu tazatelských otázek, spíše jsem reagovala doplňujícími otázkami na oblasti, kterých se dotkli sami dotazovaní, a na ty, o kterých se nezmínili, jsem se posléze doptávala.

2.1.3 Metoda analýzy kvalitativních dat

Jako metodu analýzy dat jsem zvolila metodu vytváření trsů. Tato metoda (Miovský, 2006) slouží k seskupení a konceptualizaci výroků do skupin. Vznikají tak obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky. Společným znakem trsu může být například tematický

překryv. To znamená, že vyhledáváme ve výrocích osob všechny pasáže, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu.

Konkrétně to tedy znamená, že budu v prepisech rozhovorů s respondenty vyhledávat trsy, které se týkají jednotlivých standardů Quality4Children. Podobně vznikaly samotné Q4C, pomocí kterých byly identifikovány klíčové koncepty, jak jsem o nich psala v první části práce.

2.1.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Použila jsem metodu záměrného výběru výzkumného souboru. Patton (cit. dle Miovský, 2006) tvrdí, že na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří splňují kritérium (nebo soubor kritérií) a současně jsou ochotni se výzkumu zapojit.

Kritéria pro to, aby mohl být respondent zařazen do výzkumného vzorku, jsem stanovila následujícím způsobem. Základní a nezbytnou podmínkou přijetí respondenta byla věková hranice 18-ti let, tzn. respondent musí být starší 18-ti let. A zároveň musí splňovat alespoň jeden bod z následujícího přehledu:

- byl nebo stále je pěstounem
- byl nebo je svěřen do pěstounské péče
- pracuje na orgánu sociálně-právní ochrany dětí a má na starosti agendu náhradní rodinné péče

Výzkumný vzorek tvoří dvanáct respondentů, z toho dvě sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, osm pěstounů (tři ženy, jeden muž a dva manželské páry) a dva respondenti, kteří prošli pěstounskou péčí. Značnou nevyváženost výzkumného vzorku vysvětluji v kapitole Vlastní organizace výzkumného šetření.

Co se týče výběru pěstounů, snažila jsem se o co největší variabilitu. Zahrnula jsem pěstounské rodiny s biologickými dětmi, rodinu výhradně s dětmi svěřenými do pěstounské péče, velkou rodinu (nad 10 dětí biologických a v pěstounské péči), střední (mezi 5-10), malou (do 5 dětí)². Také rodinu, která přijala první dítě do pěstounské péče před rokem 1989. Rodinu s malými dětmi a s již dospělými dětmi. Rodiny otevřeně se hlásící ke křesťanství a rodiny, které toto nezmiňovaly.

² Toto rozdělení rodin je čistě účelné a nevychází z odborné literatury.

2.1.5 Vlastní organizace výzkumného šetření

Rozhovory s vybranými respondenty jsem uskutečnila během května a června 2011. Nakonec se mi podařilo získat pouze dvě sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Setkávala jsem se s obavami ze zneužití osobních údajů, a to i přesto, že jsem uvedla, že změním jména a nebudu uvádět žádné údaje, které by mohly vést k rozpoznání osob v kasuistice. Také jsem narážela na jejich omezené časové možnosti. Poté jsem oslovila pěstouny a ty, kteří byli svěřeni do pěstounské péče ve svém okolí. Také jsem oslovila pracovníci krajského úřadu, která mi doporučila se zúčastnit setkání pěstounů jako dobrovolník. Zde jsem kontaktovala tři pěstouny.

V kasuistikách jsem pozměnila jména všech zúčastněných osob a neuvádím žádná místopisná jména ani jakékoli údaje, které by mohly být zneužity.

S pracovníky, kteří byli ochotní k rozhovoru přistoupit, jsem si domluvila schůzky. Rozhovory probíhaly na veřejných místech, doma nebo na pracovišti a trvaly třicet minut až hodinu a půl. Před začátkem rozhovoru jsem dotazované ujistila, že informace, které mi sdělí, považují za důvěrné a podle toho s nimi budu nakládat a použiji je jen pro účely své diplomové práce. Také jsem uvedla, že všechna jména budou změněna a místopisná jména zamlčena. Respondenty jsem požádala o svolení nahrávat rozhovory na diktafon, s čímž všichni souhlasili. Rozhovory jsem poté doslovně přepsala. Tento přepis jsem následně využila pro interpretaci jejich výpovědí.

2.2 Zjištění a interpretace

Cílem této kapitoly je dospět k dílčím výzkumným cílům a poté k hlavnímu výzkumnému cíli. Na začátku každé kapitoly vždy uvedu plné znění jednotlivých standardů a poté k nim budu přiřazovat pomocí metody vytváření trsů odpovídající pasáže z přepisu rozhovorů. Nebudu se držet přesného znění tak, jak byly Standardy přeloženy do českého jazyka, jelikož tento překlad považuji za velmi otrocký a nepříliš kvalitní (Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe).

2.2.1 Dílčí cíl 1

Porovnat kasuistiky klientů, kteří prošli pěstounskou péčí nebo se v ní právě nacházejí se Standardy Quality4Children.

Oblast Standardů 1: Proces rozhodování a přijímání

Proces rozhodování zahrnuje především zhodnocení potřeb dítěte a jeho rodinné situace a rozhodnutí ohledně nejlepšího možného řešení pro dítě. Proces přijímání zahrnuje všechny činnosti týkající se budoucí životní situace dítěte a jeho integrace.

Standard 1: Dítě a jeho původní rodina získává podporu během procesu rozhodování

Dítě a jeho původní rodina mají právo na zásah, pokud vyjádří přání změnit svou životní situaci nebo to situace vyžaduje. Nejvyšší prioritou je bezpečnost a zájem dítěte. Dítěti a jeho původní rodině se vždy naslouchá a je jim vyjadřován respekt.

Povinností Útvaru pro ochranu dětí (v případě České republiky je to orgán sociálně-právní ochrany dětí) je jmenování osoby odpovědné za poskytování podpory dítěti a jeho rodině v průběhu procesu rozhodování a pokud možno i v průběhu celého procesu péče mimo domov. Tato osoba je k dispozici v průběhu celého procesu rozhodování, aby mohla objasňovat situaci dítěte a podporovat jej i jeho původní rodinu. Úkolem odpovědné osoby je též sledovat a podporovat celý proces péče mimo domov.

Co se týče tohoto standardu, bylo by jistě přínosnější situaci zhodnotit také z pohledu původní rodiny dítěte, které bylo umístěno do pěstounské péče. Já se však budu na situaci dívat zprostředkovaně z úhlu pohledu osoby svěřené do pěstounské péče, pěstouna a sociální pracovnice.

V České republice nelze podle mého názoru hovořit o osobě odpovědné za případ ve smyslu Standardů. Důvodem by mohla být přetíženost sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí majících na starost agendu náhradní rodinné péče. Respondentka J, sociální pracovnice:

„No je to strašně náročný. [...] Ale zdá se mi to jakoby tak předimenzovaný klientelou, že se to nedá zvládnout. [...] Člověk by měl s těma rodinama nějak pracovat, ale pokud by to nebylo posílený personálně, tak je to nemožný. Navíc to, co se očekává, ty případový konference, sociální práce s rodinou. To, že je jednou za půl roku navštívíme, to je to, co děláme s vyplazeným jazykem. Že zjistíme co a jak. [...] Není v silách, aby člověk kontinuálně... Bylo by ideální aspoň jednou za měsíc nebo... Opravdu pomoc a podporu jim poskytovat.“

Respondentka C, pěstounka, poukazuje na to, že v České republice nelze hovořit o klíčové osobě tak, jak je chápáno ve Standardech Q4C: *„Klíčovou osobou je ten, na koho se obrátíte na OSPOD. Ta vám dá dotazník a vyplňte si to doma.“*

Nyní se zaměřím na oblast sledování celého procesu péče mimo domov. Oblasti podpory ze strany Útvaru pro ochranu dětí (v kontext České republiky je to OSPOD) se věnuji ve Standardu 9.

Respondent G, pěstoun, se k práci sociálních pracovníků na poli monitoringu situace dítěte dívá pozitivně:

„Jak probíhali kontroly z OSPOD, teda dřív OPD, sociálky?“

„Pani byla úžasná pani z magistrátu.“

„Jak to probíhalo?“

„No přišla, ohlásila se. Přišla k nám domu a povídala si s námi, dětmi.. [...] To tady fungovalo aspoň v našem případě. My jsme měli paní, velmi vstřícná, hodná pani, která sledovala opravdu se zájmem osudy těch dětí. Měla zájem, i když dávno překročily ten věk, osmnáct. [...] I děti k ní měly vztah celkem dobrej. To znamená, že si s ní i rádi povídaly. Byly rádi, že se o ně někdo zajímá.“

Naopak respondentka C, pěstounka, uvádí protichůdnou zkušenost, která ukazuje na přetíženost OSPOD: „Většinou to probíhalo tak, že si nás pozvali na úřad, protože nestíhali. [...]“ *“Řekněme, že každá třetí návštěva byla u nás doma. Já si myslím, že za ty roky u nás byli tak 4x.”* Z její výpovědi vyplývá, že návštěvy doma ze strany OSPOD byly spíše formalitou: „*Ta vlastně ani nechtěla vidět kluky. Říkala jsem, že ho teda zavolám, že počítal s tím, že přijde, takže zůstal doma. „Ne, to nemusíte.”* Setkala se však i s lepším přístupem „*[...] druhá naše, ta byla fajn. Ta se šla třeba i jakoby podívat do pokoje a popovídat si s nima a tak.*“ Respondentka také vzpomíná na jednu návštěvu úřadu OSPOD: „*Ale měla stůl a obrovskou hromadu spisů a teď na nás tak jako koukala. Ale ještě, nejdřív si pozvala mě, kluky ať nechám zásadně na chodbě. Ptala se mě na kluky a pak mě vyhodila a vzala si kluky. Přišlo mi to jako dost neskutečný chování.*“

Respondent D, pěstoun, je skeptický k efektivnosti a funkčnosti sledování vývoje dětí: „*Pokud by to měla být kontrola, tak to bylo takový bezzubý. Ona vždycky předem zavolala, domluvila si den a hodinu, takže jsme se na to mohli velmi dobře připravit. [...] A nás chodila jenom chválit a v podstatě, že by něco chtěla kontrolovat, tak to vůbec ne.*“

Respondentka I, pěstounka, že sociální pracovnice působila tak, jako by jí kontrola doma byla nepříjemná. Očekávala, že sociální pracovnice bude mít zájem popovídat si s dítětem o samotě:

„Tak tady byla jako prohlídnout, jak bydlíme, jestli nejsme špindíry a potom tady byla, když Filip byl u nás asi měsíc, dva. Byla zkontrolovat, ale mně přišlo, že jí bylo trapně. Že jí bylo nepříjemný, že nám leze domu. Furt se omlouvala. Byla s dětma v pokojíčku a se mnou a normálně jsme si tam povídali. Ale že třeba, já bych trošku čekala, že třeba řekne, mohla bych být s Filipem sama. By se ho mohla zeptat. Netřískaj tě? Ale tohle neproběhlo.“

Respondentka F, pěstounka, vidí sledování vývoje dětí ze strany OSPOD spíše jako formální splnění povinnosti dané zákonem: „*Prostě si prohlídla byt, kde Lenka bydlí, poptala se jí, jak se jí líbí, jestli má nějaký problémy a pak za ní byla asi ještě ve škole teda.*“

V podstatě jsem se nesetkala s názorem, že respondentům samotným by bylo sledování vývoje dětí ze strany OSPOD nepříjemné. Zde jasně vystupuje, že chybí metodika pro postup při sledování vývoje dětí. Každý sociální pracovník/pracovnice postupují sice podle zákona, který jim stanovuje povinnost dítě navštívit, ale to, jakým způsobem je toto provedeno, je spíše záležitostí jejich dovedností. Je zřejmé, že ani sebelepší standardy a metodika nedokáží zajistit, aby sledování vývoje probíhalo jednotně. Vždy hraje velkou roli osobnost a dovednosti pracovníka/pracovnice. Nicméně stanovení určitých zásad a postupů by poskytlo potřebné a jasné vodítko nejen pro pracovníka, ale také pro následné hodnocení jeho/její práce.

Standard 2: Dítě je zmocněno k účasti na procesu rozhodování

Všechny zúčastněné strany dítěti naslouchají a respektují ho. Dítě je odpovídajícím způsobem informováno o své situaci a povzbuzováno, aby vyjadřovalo své názory a účastnilo se tohoto procesu tak, aby byl brán zřetel na úroveň chápání dítěte.

Útvary pro ochranu dětí zmocňují dítě k účasti na celém procesu rozhodování a poskytují dítěti všechny důležité informace pro ně vhodným způsobem.

Respondent A svěřený do pěstounské péče byl nejdříve umístěn v dětském domově. Celou dobu udržoval kontakt s prarodičem, který žádal o svěření dítěte do pěstounské péče. Ptala jsem se, zda byl brán v potaz jeho názor: *„V době komunismu mám pocit, že je to všechno úplně jedno. [...] Tam akorát se to nahlásí administrativní pracovníci, ta to řeší, pošle tě do děčáku a nechá tě v něm.“*

Uvědomuji si však, že je velmi jednoduché se přiklonit k přímočarému hodnocení situace. Neznám však okolnosti, umístění opravdu mohlo být nemožné. Klíčové však je, že respondent nebyl o důvodech, proč nemohl být svěřen do péče svému dědovi, vůbec informován. Domnívá se, že prarodič byl na to příliš starý: *„Děda byl taky docela starej. Když mě děda umřel, tak mě mohlo bejt takovejch 14. Tak nevidim, že by to mělo důvod.“*

Respondent A se poté dostal do své první pěstounské rodiny, odkud odcházel za poměrně dramatických okolností. Docházelo zde k týrání pěstounky manželem a nadměrnému abúzu alkoholu u pěstouna. Tázala jsem se, zda s ním sociální pracovnice mluvila o tom, co se děje a o jeho představách do budoucna: *„Tam nemáš moc výběr. Ta sociálka se ptala, ale já nevím. Já jsem říkal, že je to určitě lepší než to, co je takhle.“*

Respondentka B svěřená do pěstounské péče, kde žila od svých dvou let s matkou udržovala kontakt po celou dobu umístění v kojeneckém ústavu i v pěstounské péči. Matka několikrát podávala návrh soudu, aby se její dcera vrátila do její péče. Žádost byla vždy zamítnuta. Opět mě zajímalo, zda se jí někdo ptal na její názor a jaký tento její názor byl: „*To bylo ještě, když jsem byla ještě hodně malá. A bylo vidět, že mi to tam fakt prospívá. Já si myslím, že kdyby mi bylo třeba patnáct, tak by se mě určitě ptali, ale když jsem byla malá a bylo vidět prostě, že to*“

Respondentka J, sociální pracovnice, se k tomuto standardu č. 2 a zejména k účasti dítěte na procesu staví takto. Ptala jsem se zprostředkovaně pomocí otázek směřovaných na případové konference:

„Je to takový no, já myslím, že je to vždycky na posouzení těch účastníků a hlavně, že je to naše zodpovědnost sociálně-právní ochrany dětí, která by měla rozhodnout, jestli je to pro to dítě, protože to dítě zná, pracuje s nim, ví, jak se to dítě chová, jak reaguje. [...] Kdybych viděla, že na to dítě je, má na to, tak určitě bych ho přizvala a pokud ne, pokud by se to mělo stát zdrojem nějakého stresu nebo prostě nějaké úzkosti toho dítěte, tak bych to teda určitě nelámala přes koleno. Je jasný, že to dítě se přirozeně cítí zodpovědný za situaci, i když to tak není. Ale jakoby to je něco, co neovlivníme. A ještě ho tomu navíc vystavovat takhle oficiálně.“

Podlé mého názoru zde naprosto chybí uvědomění si faktu, že dítě ač se účastní procesu, tak tím nepřebírá zodpovědnost za řešení situace nebo za její průběh. Je dle mého především důležité, aby se dítě necítilo ve vleku událostí, kterým nerozumí a na které nemá žádný vliv, tak jak o tom mluvil respondent A. Také zde vidím jasný rozpor mezi tím, co sociální pracovnice, respondentka J, říkala, tedy: „*To, že je jednou za půl roku navštívíme, to je to, co děláme s vyplazeným jazykem. Že zjistíme co a jak.*“ A najednou se staví do role osoby, která dítě dokonale zná a je zcela kompetentní rozhodovat o tom, co je pro dítě nejlepší.

Tuto oblast vidím jako opravdu velkou slabinu současného systému. Respondenti vyjadřují, že jim nebyla situace, ve které se ocitli dostatečně vysvětlována, a nebyl brán v potaz jejich názor. Respondentka B svěřená do pěstounské péče sice ospravedlňuje toto jednání tím, že byla malá, ale ani to nebrání k aplikaci tohoto přístupu do praxe. Jen je třeba

brát v úvahu stupeň vývoje dítěte. Ani ze strany sociální pracovnice nenalzááme vůli k takovému přístupu v práci s názory dítěte a s dítětem samotným. K tomu, aby v praxi tento přístup fungoval, je podle mého názoru nutná změna filosofie poskytování sociálně-právní ochrany dětí a změna v uvažování o postavení dítěte.

Standard 3: Profesionální proces rozhodování zajišťuje nejlepší péči pro dítě

Proces rozhodování zahrnuje dvě otázky: Které řešení nejlépe odpovídá zájmům dítěte? Pokud by byla zjištěna potřeba péče mimo domov, jaké je nejlepší umístění pro dítě?

Útvary pro ochranu dětí zajišťují profesionální, participační a transparentní proces rozhodování. Také shromažďují všechny informace a zřetelně je dokumentují. Odpovědná osoba informuje zúčastněné strany citlivým způsobem a zajišťuje, aby každý zúčastněný rozuměl důležitým informacím a měl k nim přístup. Odpovědná osoba zajišťuje, aby situaci dítěte hodnotili odborníci z různých organizací a aby k situaci poskytovali rady. Odpovědná osoba zajistí, aby během procesu rozhodování bylo zváženo alternativní umístění v případě, že se zjistí, že první možnost není adekvátní.

Pokud má dítě přejít z jedné formy péče do jiné, současný pečovatel a pečovatelská organizace proces podporují a poskytnou budoucímu pečovateli všechny potřebné informace o dítěti.

Nejdříve se zaměřím na informování pěstounů o všech potřebných informacích o dítěti. Respondent G, pěstoun, popisuje situaci, kdy si přijali do pěstounské péče dítě, které předchozí pěstouni „vrátili“: *„Bral peníze a tak. [...] Chtěli, aby byl jako jejich dvě dcery. Ale on zkrátka nebyl takovej podle jejich představ. Nebyl tak úplně, jak si mysleli, že co s nim dokážou dokázat. No takže vlastně ho vrátili.“*

Druhé dítě ve stejné pěstounské rodině má stejnou zkušenost „vracení“. Ptala jsem se tedy na stejnou otázku jako v předchozím odstavci: *„Davida jsme brali přímo z pěstounský rodiny, která se neosvědčila. On teda ten pán pil, což teda nepoznali. A manželka pracovala na směny a neměla na Davida čas. On jenom běhal venku a vůbec doma nebyl. [...] Pak zjistili, že to nějak nefunguje.“* Ptala jsem se ho i na informovanost o původní rodině: *„Věděli jsme všechno. [...] Z jaký rodiny pochází jsme věděli. I to, jak matka žije v současnosti. O tátovi se nevědělo.“*

Respondentka C, pěstounka, se dostává pomocí této otázky i k negativním důsledkům, které s sebou může nést nedostatečná informovanost pěstounů o dítěti:

„Tím, že oni šli z toho ..., tak informace byly velice kusý. Oni teda byli dva roky umístěný v nějaký rodině, o který se toho moc nevědělo. [...] Ono nám to bylo jako řečeno, že se moc neví, co se tam dělo, ale že to nebylo dobrý.[...] Takže vlastně jakoby my jsme nevěděli téměř nic. My jsme věděli to, co psal ... na stránkách. Že jsou to šťastné, šikovné a bezproblémové děti. Takže to jsme věděli. S tím jsme pracovali. A po tři čtvrtě roce jsme byli na rozklad a šli jsme na neurologii a říkala jsem: dělejte něco to nejsou normální děti.“

Manželé - pěstouni, respondenti D a E, referují o informovanosti o dítěti a o jeho zázemí takto. Respondentka E: *„Nic moc. Přečetli nám něco o něm. On byl od čtyř let v děčáku. Tak to jsme věděli, no ale jinak. [...] Neposlouchal ani přinejmenším. Bylo to takový náročnější. Ale já nevím, jestli by to něco ovlivnilo, kdybysme toho věděli víc.“* Respondent D naopak říká, že to podstatné věděli: *„Já si myslím, že to podstatný jsme věděli. Ty informace samozřejmě byly protichůdný, ale já musím začít chválou na naší krajskou poradnu. Tam nám to podstatný řekli. Že je to velmi složitej ořech, těžkej ořech, že to bude.“* Respondent E upozorňuje na to, že ač byli z „krajské poradny“ upozorněni na rizika spojená s přijetím právě tohoto dítěte, tak v dětském domově jim byli poskytnuto naprosto protichůdné informace:

„A přijeli jsme do dětskýho domova a tam ho začali chválit. „Ten je takovej zlatej a hodnej a my ho tady... Nám se po něm bude stejskat. To je nejlepší kluk tady u nás.“ Vychválili ho do nebe. Já jsem jim ještě povídal: „Prosím Vás, řekněte tam nějakou negativní vlastnost“. „Žádnou nemá“. [...] Tím bylo jasný, že tam se nedozvíme v podstatě nic.“

Stejní pěstouni se setkali v jiném dětském domově i s naprosto opačnou reakcí: *„Pani ředitelka v ... nějak bojovala tím způsobem, že nechtěla vydávat ty děti do rodin, nefandila tomu příliš. Ona potřebovala mít asi stav. [...] A tak zkoušela aspoň nám je vykreslit v těch nejhorších barvách ty dětičky. [...]. My jsme nechali pani ředitelku vypovídat [...].“*

Manželé - pěstouni, respondenti H a I, mají také zkušenost s protichůdnými informacemi o dítěti: Respondent H uvádí, že jeden zdroj uvádí, že: *„rodiče se o dítě vůbec nezajímají“* a druhý: *„jo babička, jezdí na prázdniny, ted' tady třeba půl roku nebyli, ale jako prostě normálně to funguje.“* Respondent k tomu říká: *„To je rozdíl, jestli se nestarají, nebo*

tam prostě přijedou na prázdniny. Nevím, jaký je ten standard, ale prostě říkám, to jsou dvě úplně odlišné věci.“ Respondentka I zase říká, že: „Tam byl velký rozdíl v psychiatrický anamnéze matky, protože v ... nám řekli, že trpí schizofrenií a v ... nám řekli, že trpí maniodepresivní psychózou.“

Respondentka J, sociální pracovníce, hovoří o případových konferencích, kde je situace dítěte hodnocena více stranami tak, jak se o tom hovoří ve standardu. Není to však iniciativa OSPODu, ale neziskové organizace působící v regionu. Jde tedy o čistě lokální záležitost:

„Shodou okolností se do toho vložila nezisková organizace, která pracuje právě s tou pěstounskou rodinou, kde jsou ty dva kluci, a usilovali o to, aby šla holčička k nim do té pěstounské péče. Byla ohledně toho svolaná případová konference, [...]. Abychom se sešli všechny zúčastněné strany a abychom si tam jasně řekli. Nebo abychom k tomu jasně vyjádřili svoje názory, svoje postoje, jak, kdo, co vidí. Co bude pro holčičku nejlepší.“

Odpovědná osoba by měla zajistit, aby si pěstouni byli vědomi potencionálních důsledků umístění. Na několika případech se pokusím ilustrovat, jakým způsobem se v tomto ohledu pracovalo s pěstouny.

Respondentka C, pěstounka, popisuje situaci, kdy se jich na začátku sociální pracovníci ptali na jejich preference. Oni odpověděli: „*nám je to jedno*“. Sociální pracovníce se tedy snažila s nimi mluvit o tom, jaké důsledky s sebou může přinést přijetí dítěte romského etnika. Její vysvětlení však nepovažuji za nejobornější:

„Ona se nám pani snažila vysvětlit, že vlastně, že se může projevovat volání krve. Takhle, já jsem v té době měla nastudováno docela dost ale. Ona na to sázela, ale nemyslím, že jsou schopný předávat informace i lidem neinformovaným. Ale říkala, že jestli v naší obci máme nějakou romskou komunitu. My jsme říkali, že ne nebo o tom nevíme. Ona nám říkala, jestli nám tam třeba nedělají výkopové práce. My jsme říkali ne nedělaj. Tam by se mohlo projevit to volání krve. Že to dítě by to táhlo k těm kopáčům. Tímhle způsobem s námi pracovala. Snažila se s námi o tom chvíli mluvit, když zjistila,

že nám je to opravdu jedno. A že je dobrý ty děti oddělit dál od těch rodičů, aby se nám tam nehromadily hordy.“

Respondentka I, pěstounka, hovoří o situaci, kdy se byla poprvé na městském úřadě na OSPOD informovat o pěstounské péči. Sociální pracovnice se je snažila od jejich úmyslu odradit, spíše než informovat o rizicích, která s sebou přináší pěstounská péče. Ponechme stranou to, jakým způsobem může pracovat sociální pracovnice, která vychází z teze, že do pěstounské péče jsou svěřovány pouze děti „nekvalitní“ nebo „Cikáni“:

„A ta mě prostě řekla, že si zkažíme život, že to nemáme dělat. Ani mi ty papíry nechtěla dát, zkrátka. No já jsem odsud' přišla úplně vydeptaná. Já jsem říkala, to je snad nějaká taktika, že chtějí jakoby odradit ty, který to nemyslí vážně nebo takhle jsem si to sama sobě vysvětlovala. Že ona skutečně mě vyloženě odrazovala. Řekla, dodneška si pamatuju ten výraz, že ty děti jsou nekvalitní. [...] Vyloženě negativistická, že my jsme normální, že prostě jsme pěkná rodina a že prostě jsou to bud' Cikáni nebo nekvalitní děti.“

Respondenti se setkávají s protichůdnými informacemi ze strany zúčastněných osob. Chybí zde klíčový pracovník OSPOD, který by koordinoval informovanost pěstounů. Respondenti dále uvádějí nekompetentní podávání informací o důsledcích rozhodnutí přijmout dítě do pěstounské péče.

Bodu věnujícímu potenciálnímu pečovateli a jeho kvalifikovanosti a doзору se budu věnovat ve standardu č. 9.

Standard 4: O sourozence se pečuje společně

Během procesu péče mimo domov se o sourozence pečuje společně. Sourozenci jsou umístováni zvlášť, pouze pokud je to pro jejich dobro. V takovém případě je mezi nimi zajištěn kontakt, pokud to na ně nemá negativní vliv.

Útvary pro ochranu dětí (OSPOD) provádí veškeré potřebné činnosti, aby zajistily společné umístění sourozenců. V případě, že nejsou umístěni společně, zařizuje mezi nimi pravidelný kontakt. To znamená, že poskytuje potřebné zdroje (např. finanční pomoc) a podporu, aby udrželi pravidelný kontakt. Budoucí pečovatel je informován o sourozencích

dítěte, kteří nejsou umístěni s ním. Pečovatel podporuje pravidelný kontakt mezi sourozenci v případě, že nejsou umístěni společně.

Respondent G, pěstoun, podporuje kontakt dítěte se svými bratry, kteří jsou umístěni v dětském domově, ale zároveň také uvádí, jaké to s sebou přináší důsledky:

„A když tam pak byli bráškové, tak pak za nima. Ted' se tam ona nechce moc vypravovat, tak já jí tam nenutím. Ale je to taková zátěž no. Bejt tam a ty kluci by byli rádi, abysme si je vzali a já si je nemůžu vlastně vzít. Takže je to takový docela těžký. Oni vyčíhli, že Karolína je u nás a ted' oni by mě prosili, ať si vezmeme na prázdniny. To já nesmím. To by musela Karol, kterej je víc než 18. Tak si je může vzít a ona to nedokáže unést no.“

Určitá snaha o společné umístění sourozenců se obecně jistě objevuje. Respondentka C, pěstounka, uvádí: *„Oni až když přišli na to, že jsou tu dva bráchové, každej v úplně jiným ústavu, v životě se neviděli, že možná nějaká emoční vazba, což je ale ve čtyřech letech asi jedno, nějakej attachment. Potom někoho napadlo, že by je mohli zkusit společně umístit.“*

Manželé- pěstouni, respondenti D a E přijali postupně čtyři sourozence. Sourozenců však přibývalo a rodina narazila na to, že už nebyla schopná přijmout všechny.

„Kolik jich nakonec bylo těch sourozenců?“

[..] „Čtyři. Jenomže maminka jejich je velmi plodná a dětičky přibíjvali a my už jsme řekli, tak stop. Jsme narazili na vlastní kapacitu. A tady už je třeba začít chovat se rozumně. Takže ty další děti už jsme nechali tam, kde jsou. To už bysme to pak nedělali dobře rozhodně. Abysme zůstali rodinou, abysme z toho nevytvořili děcák.“

Manželé vyjadřují názor, že sourozenci po kontaktu netouží: *„Zjistili jsme, že ty vztahy, ty city jsou velmi ploché. Oni po sobě ty sourozenci až tak moc netouží.“*

Respondent A svěřený do pěstounské péče jasně ukazuje, že nebyl informován o svých sourozencích a vlastně ani o své situaci, ve které se nacházel: *„Ne, já jsem byl z těch dětí v děcáku, pokud vím, tak jedinej. Mám takovej. Bud' tam byl ještě ten jeden brácha, ale jestli tam byl, to už nevím, to už si nepamatuju ani jsem se na to nijak neptal.“*

Respondentka J, sociální pracovnice, uvádí případ, kdy došlo ke společnému umístění sourozenců jak v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tak v pěstounské rodině: *„Kluci byli v ... asi 9 měsíců. A za 9 měsíců se pro ně našla vhodná pěstounská rodina. Takže odešli k pěstounům, [...]. Teď si teda budou brát ještě tu holčičku“* (jejich nevlastní sestru). Ale v tomto případě je to spíše iniciativa neziskové organizace. Pracovnice OSPOD viděly jako nejlepší řešení pro nejmladší dítě osvojení: *„Z našeho pohledu pro takhle malou holčičku se nám zdálo nejlepší pro zájem dítěte, aby maminka dala souhlas s osvojením, [...].“*

Respondenti H a I, manželé – pěstouni, mají tu zkušenost, že docházeli do jakéhosi dětského centra a vytvořili si vazbu na jednoho z dětí a chtěli ho přijmout do pěstounské péče. Nakonec jim to nebylo umožněno právě z důvodu společného umístění sourozenců: *„Ale bohužel to dopadlo, že on měl ještě sourozence, takže byly tři ty děti a už měli pro ně pěstouny pro všechny tři. Takže mi řekli, že nám ho nedaj, že ho jakoby nezískáme.“* Nakonec přijali do pěstounské péče dítě, které má dvě sestry umístěné v dětském domově. Pěstouni podporují kontakt dítěte se sourozenci: *„Filip má dvě ségry, který maj společného tátu, tyhle tři děti. [...] I my jsme za nima jezdili nejdřív do toho diagnostáku pak do těch ... Pak jsme si je vzali na víkend a bylo to v pohodě, takže sem jednou za měsíc za dva jedou.“*

Vyjadřují však své obavy a problémy, které plynou z tohoto kontaktu. Naráží se zde na to, že se s nimi na toto téma nepracuje. Je to pouze jejich iniciativa a chybí zde opora a provázení tímto kontaktem:

Respondent H:

„ V některých situacích si říkám, jestli my děláme dobře, protože třeba po první návštěvě se nám snažil dokazovat to, že když jsou tady ty holky, tak že on v nich má oporu a nebude poslouchat. [...] No a pak je takovej rozhozenej. Nicméně ta situace se zklidnila. Se na ně skoro nevzpomene během toho... Já nevnímám to, že by řekl: „Jé, co na to Natálka“ nebo „Já jí nakreslím obrázek“ nebo něco takovýho. [...] Já si dokážu představit, že kdybych to nerealizoval, nebo kdybysme to nerealizovali dohromady, tak prostě na ně normálně zapomene a hotovo. Je mu to úplně, ale úplně buřt. Jestli neprijedou měsíc, dva.“

Respondentka F, pěstounka, vyjadřuje obavu z kontaktu dítěte se sestrou a matkou. Odůvodňuje to potřebou stabilizace po přechodu z jedné pěstounské rodiny do druhé. Také zmiňuje, že předchozí pěstouni se o tento kontakt pokoušeli a neuspěli:

„Ona chtěla, když vlastně, když v rodině první pěstounský začali bejt velký problémy, tak najednou začala mluvit o svý vlastní mámě, že by jí chtěla vidět a o tý ségře, na kterou si asi nějak pamatuje. Něco říkala, že tam proběhly asi dva nebo tři dopisy. Nebo možná jedno setkání, ale to si nejsem jistá. [...] Nebo potom, když jsem se zpětně setkala s pěstounama bejvalejma tak něco tam mluvili, že se setkali a že ta babička té ségry to asi nechtěla to další setkání. A od té doby, co je u nás, tak jakoby o mamince a o těch sourozencích nemluví. Já jsem jí to nabízela, že pokud by chtěla, tak je můžeme kontaktovat, ale teď jsem ráda, že o tom nemluví, protože si myslím, že se potřebuje chvílku jakoby stabilizovat.“

Respondentka L, pěstounka, vzpomíná na náhodné setkání se sourozencem dítěte v pěstounské péči. Z její reakce je zřejmé, že vůbec neuvažovala nad možností jejich setkání.

„A měli nějaké sourozence?“

„Libor měl nějakýho Tomáše. To sem byla v ..., v děčáku. A shodou okolností jsem tam četla ... (příjmení Libora). Říkám, ježišmarja, tohle je Tomáš, Libora brácha. Ale Libor to nevěděl. [...].“

Z výpovědi pěstounů zcela jasně vyplývá, že snaha o umíst'ování sourozenců ze strany OSPOD je spíše nahodilá než systémová. Ze strany pěstounů se objevuje snaha o kontakt dětí svěřených do pěstounské péče s jejich biologickými sourozenci. Potýkají se však s problémy, které tento kontakt nevyhnutelně přináší. Naprosto chybí provázení tímto kontaktem, a to buď klíčovým pracovníkem z OSPOD nebo pracovníkem nestátní neziskové organizace. To však závisí na rozvoji sítě služeb tak, aby byla zajištěna jejich dostupnost.

Standard 5: Přejchod do nového domova je dobře připraven a citlivě realizován

Útvary pro ochranu dětí zajišťují profesionální přípravu a realizaci procesu přijetí ve spolupráci s pečovatelskou organizací a pečovatelem. Pečovatel připraví pro dítě vhodné přivítání a zajistí profesionální realizaci procesu přijetí.

Proces přijetí je profesionálně připraven a realizován v úzké spolupráci se všemi příslušnými zúčastněnými stranami. Je zajištěn dostatečný čas a zdroje na přípravu přijetí dítěte.

Odpovědná osoba zajistí, aby dítě mělo příležitost seznámit se s budoucím domovem a pečovatelem. Tato osoba také zajistí, aby umístění způsobilo dítěti a jeho původní rodině co nejmenší narušení.

Zde se zaměřím pouze na seznámení dítěte s novým domovem a jeho přivítání pěstouny. Respondent G, pěstoun, hovoří takto: *„Přišel k nám. Předtím na víkend na dva, aby děti teda k tomu něco řekly.*

Manželé - pěstouni, respondenti H a I, hovoří o problémech s adaptací při přijetí prvního dítěte do pěstounské péče.

„Pro nás to bylo jako když hodí bombu do bytu, do domečku. My jsme tady měli takovou atmosféru jako skleník, takovej křesťanský skleník. My jsme se tu měli rádi, jeden druhému jsme vyhověli. Takovou pěknou rodinnou atmosféru. No přišel tenhle dacan, měl zkušenosti s všelijakýma nemravnostma. Hned první den tady od sousedů žebrol cigára a prostě to byl drsný hoch. To bylo jak když sem hodí bombu. To bylo najednou všechno úplně jinak.“

Respondent A svěřený do pěstounské péče popisuje celý proces od první návštěvy.

„Tak jsem se k nim nějak dostal. Tak jsem tam jednou přijel na návštěvu. Myslím, že to bylo zrovna nějak na Vánoce. Asi na 14 dní, tak jsem tam u nich byl. [...] Já sem přišel do cizí rodiny, vůbec jsem nevěděl, co se děje a nějak se mi tam ze začátku moc nelíbilo a chtěl jsem zase zpátky. Pak jsem šel zase zpátky. Na chvíli do té rodiny.

„Pamatuješ si první den u? Bylo to něčím mimořádný?“

„Já si to moc nepamatuju. Já akorát, co já vím. Já jsem tam ležel na nějaký palandě. Počkej, první den. První den probíhal asi tím způsobem, že jsem hned vlez do dílny. A byl jsem v dílně.“

Respondentka I, pěstounka, popisuje návštěvy v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:

„Tak jsme tam tedy až koncem srpna jeli v pátek poprvý se na něj podívat. No pátek, sobota, neděle. Jeli jsme tam, aby se splnily ty tři návštěvy. Šli jsme do kanceláře. Tam nám skoro nic neřekli. Mně přišlo, že tam s námi debatovali o počasí, odkud jsme. [...]. Šli jsme do pokojíčku, tam otevřeli dveře a takhle nás tam jako strčili a zavřeli. Filip seděl u počítače, tak my na něj: „ahoj, můžeme za tebou na návštěvu?“. Já si myslím, že on byl tak chytrý, že moc dobře věděl, co se děje. Začali jsme si s nim hrát.“

Respondentka F, pěstounka, popisuje dramatické okolnosti příchodu dítěte do nové pěstounské rodiny:

„No takže dítěto potom, to šlo rychle, protože Lenka musela bejt braná ze školy exekutorem, takže jo. Takže v podstatě my jsme dostali dítěto, v pátek jsem si ho vlastně vyzvedla vlastně s exekutorem [...]. A nedostali jsme od těch pěstounů vůbec nic, takže my jsme dostali dítě s oblečením, co mělo na sobě plus školní věci. [...] Dostali jsme asi po týdnu krabici věcí [...]. To pak i říkala, já já nemám svoje barbíny, já a já nemám svýho plyšáka, nic.“

Respondentka L, pěstounka, popisuje situaci, kdy nedošlo k žádné předchozí návštěvě a když se vrátila z dovolené, našla doma dítě: *„Já jsem byla na zájezdu. Tady synovci dva v posteli. Manžel v posteli a Libor v posteli. A byli tam čtyři jo. To jsem ještě zašla za našima a švára říkal: „chvátej domu, máš doma kluka“. Já říkám, jakýho kluka. No tak tam byl kluk no.“* Zde považuji za nutné zmínit, že došlo ke svěření dítěte do pěstounské péče před rokem 1989.

Podle mého názoru by měl být legislativně zakotven počet návštěv dítěte v dětském domově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s možností výjimek. Z výpovědi respondentky F, pěstounky, vyplývá, že přechod dítěte z jedné pěstounské rodiny do druhé by měl být lépe uchopen v legislativě i praxi sociálně-právní ochrany dětí. Jinak tuto oblast přijetí dítěte považuji za velmi individuální a dává velký prostor klíčovému pracovníkovi.

Standard 6: Proces péče mimo domov se řídí individuálním plánem péče

Individuální plán péče je vytvořen během procesu rozhodování a během celého procesu péče mimo domov je dále rozvíjen a realizován. Plán péče obecně definuje stav rozvoje dítěte, stanovuje cíle, opatření a objasňuje zdroje potřebné k podpoře celkového rozvoje dítěte.

Útvary pro ochranu dětí jsou odpovědné za multidisciplinární evaluaci potenciálu dítěte a za vypracování individuálního plánu péče. Je zajištěna účast dítěte na vytváření dalšího vývoje individuálního plánu péče. Pečovatel je odpovědný za realizaci a další rozvoj tohoto plánu. Plán péče je pravidelně aktualizován po konzultaci se všemi zúčastněnými stranami.

V praxi sociálně-právní ochrany dětí v České republice se nesetkáme s vytvářením individuálních plánů. Ptala jsem se tedy respondentů na jejich názory na tento nástroj plánování péče.

Respondent G, pěstoun, vyjadřuje značnou skepsi k vytváření individuálních plánů. Má pocit, že každý pěstoun vytváří podobné plány zcela intuitivně a přirozeně:

„V podstatě každej s tím dítětem plánuje jeho budoucnost, povídá si s ním a snaží se naslouchat tomu, co to dítě chce. To je myslím pro ty pěstouny běžný. Asi jo, když je udržovanej vztah právě s těma orgánama státníma a je to založený na důvěře, tak potom to funguje. Tak přirozeně se to dělá, tak jestli se to pojme nějakým papírem no, ale nesmí těch papírů bejt moc, protože pak jsou o ničem.“

Respondentka C, pěstounka, měla potřebu si takový plán vytvořit sama. Zahrnuje do něj i síť odborníků pracujících a spolupracujících s dětmi: *„Já jsem si vytvořila v podstatě pro sebe, pro nás individuální plán. Vytvořila jsem si síť odborníků, který jsme navštěvovali, který s námi pracovali. To jsem si vytvořila já, protože to nešlo jinak.“*

Myslím si, že ne vždy byl význam individuálních plánů zcela pochopen, což samozřejmě ukazuje i na mě jako ne zcela kompetentní tuto problematiku vysvětlit. Respondentka F, pěstounka: *„Já si myslím, že nějaký jakoby plán by měl bejt, ale mělo by bejt to, co bude vědět dítě. Protože nemůžu řešit s 11-ti letým dítětem, že mě možná v 18-ti bude možná opouštět nebo nebude, jak já si to představuju.“*

To, co jsem neočekávala od pěstounů, tedy porozumění významu individuálních plánů, jsem ale očekávala u sociální pracovníce, respondentky J. Tak se ale nestalo: „*To bude trošičku složitější, protože ta situace. Člověk si jí může naplánovat sebelíp a v jednu chvíli se vám to tak strašně změní. Takže tam ty plány budou muset bejt hodně pohyblivý. Horko těžko se budou ... U těch děcek je to docela problém. Tam je příliš faktorů. Tam jsou rodiče, který jsou nevyzpytatelný.*“

Bylo pro mě poměrně těžké vysvětlit smysl individuálního plánu péče. Ptala jsem se všech respondentů-pěstounů, ale názor jsem dostala v podstatě jen od těch, kteří nějakým způsobem s podobnými plány pracují v rámci svého zaměstnání. Pokud tedy dojde k ustanovení povinnosti vytvářet takové plány péče, je nezbytně nutné pracovat s pracovníky OSPOD, aby byli schopní svým klientům vysvětlit jejich smysl individuálních plánů a jejich užitečnost pro samotný smysl pěstounské péče.

Oblast Standardů 2: Proces péče

Jde o období mezi procesem přijetí a procesem opuštění péče.

Standard 7: Umístění dítěte vyhovuje jeho potřebám, životní situaci a původnímu sociálnímu prostředí

Dítě vyrůstá v inkluzivním, podpůrném a bezpečném prostředí. Má šanci si vybudovat si stabilní vztah s pečovatelem a udržovat kontakt se svým původním sociálním prostředím.

Dítě a původní rodina jsou informovány o možnostech náhradní rodinné péče. Pečovatel poskytuje dítěti osobní prostor a vytváří prostředí, ve kterém je dítěti umožněno rozvíjet smysl pro citovou vazbu (ve smyslu „attachment“) a sounáležitost.

Tento standard je velmi provázán s ostatními. Zaměřím se tedy pouze na tyto dva body: pěstoun zajišťuje, aby nový domov vyhovoval požadavkům ze strany dítěte a vytváří prostředí, ve kterém je dítěti umožněno rozvíjet smysl pro citovou vazbu a sounáležitost.

Manželé - pěstouni, respondenti D a E, chtěli nejprve přijmout do pěstounské péče jen jedno dítě, ale po zvážení se rozhodli přijmout další tak, aby to napomohlo inkluzi dítěte:

„On byl opravdu úplně jinej. My jsme časem začali chápat, že i on se s námi těžko sžívá. Že on je vlastně z jinýho světa ten kluk. A my ho tady někam

prostě cpeme do nějakých regulí, kterým on ani nerozumí. On ani neví, co od něj chceme. Jeho život je úplně něco jinýho. Ted' jsme dospěli k názoru, že my vlastně mu musíme pořídit stejného bráchu. My ho tady trápíme, on se s námi trápí, my s nim se trápíme. On musí mít bráchu stejného, aby si na nás mohli zanádat. Aby mohli mít společný prožitky, aby mohli žít stejnej život. Stejný tužby, stejný přání.“

Respondent A svěřený do pěstounské péče popisuje situaci ve své první pěstounské rodině. V žádném případě zde nemůžeme hovořit o bezpečném a podpůrném prostředí:

„Tam to bylo ze začátku to bylo dobrý. To mohl bejt tak první půl rok. A potom jsem zjistil, že teda ten táta je zhruba alkoholik. [...] Jo a stupňovalo se to a prakticky potom tu vlastní ženu mlátil. Po dvou a půl letech tam jsem to psychicky neunes. [...] Ten přišel zase nalitej jako dog a začal se tam dohadovat. Ona ta žena prakticky spala v posteli jo a on jí začal mlátit normálně v posteli. To už bylo docela dost blbý, tak jsem vzal ten kámen a měl jsem sto chutí ho po něm říznout. [...] On byl silnější, vyhrál, ale pak prakticky ta žena vylezla z postele a snažila se nás roztrhnout. V okamžik, kdy se tohle stalo, tak zhruba nějaký měsíc na to, co se dělo. Tak jsem to už neunes vůbec jaksi psychicky a šel jsem normálně na policajty už.“

Právě pro hodnocení tohoto standardu by bylo vhodnější komplexnější posouzení situace z pohledu více stran a použití různých metod sběru dat s důrazem na pozorování a analýzu dokumentů. A pochopitelně rozhovorů se všemi zúčastněnými stranami.

Standard 8: Dítě udržuje kontakt se svou původní rodinou

Vztah dítěte s původní rodinou je povzbuzován, udržován a podporován, pokud je to v zájmu dítěte. Útvary pro ochranu dětí zajišťují, aby byl mezi dítětem a jeho původní rodinou udržován kontakt. Také podporují spolupráci mezi všemi třemi stranami (dítě, původní rodina, pečovatel) a poskytují jim poradenství.

Pečovatel podporuje kontakt mezi dítětem a jeho původní rodinou a spolupracuje s ní. Pomáhá dítěti seznámit se s jeho životním příběhem a povzbuzuje ho, aby udržovalo kontakt se svou původní rodinou a sociálním, náboženským a kulturním zázemím. Pečovatel také pravidelně informuje původní rodinu o vývoji dítěte.

Nejprve je nutné zdůraznit, že OSPOD nezajišťují kontakt dítěte s původní rodinou. Jde ve většině případů o iniciativu pěstounů. V některých případech byli upozorněni, že by bylo vhodné udržovat kontakt s původní rodinou a v některých jim byl dán kontakt. Ve standardu č. 4 jsem se věnovala vztahům a udržování vztahu se sourozenci. Nyní se zaměřím pouze na vztahy s biologickými rodiči, popř. širším příbuzenstvem.

Respondentka J, sociální pracovnice, uvádí, že v jejich případě OSPOD nijak nenapomáhal kontaktu matky s dětmi, a to ani finančně ani podpůrně:

„Takže za tím kloučkem ani nemohla jezdit, protože na to neměla prostředky. Ale ani bych řekla, že na to neměla nějak mentálně. Nicméně sem stále chodila a mluvila o něm a pořád se na něj ptala a jakoby projevovala ochotu, že by ho chtěla, ale sama pro to nic neudělala, ale mluvila o tom. Takže jsme jí vedli, že tam ten zájem je. Ona občas teda zavolala do toho kojeneckého ústavu. To se zase musí říct, že ano.“

Aktivita zaměřená na zprostředkování kontaktu dítěte s původní rodinou vzešla z iniciativy neziskové organizace: *„Zařizovali jim jakoby kontakt s těmi pěstounskými rodinami a vlastně s těma jejich dětmi. Takže ta maminka tam asi dvakrát, třikrát za těma klukama byla a je s nimi v kontaktu nějakým způsobem.“*

Respondentka K, sociální pracovnice, se však vyjadřuje k tématu udržování kontaktu dítěte s původní rodinou takto:

„Já myslím, že je to právo dítěte nikoli jeho povinnost. A někdy opravdu by se mělo spíš poslouchat, co chtějí děti než to, co chtějí dospělí. Opravdu to není někdy dobrý. Většinou ty rodiče, co nemají děti u sebe, si na ty děti vzpomenu jednou za čas. Jednou za čas se objeví, udělají tam strašnej rozruch v rodině. [...] Nemělo by to být pravidlem. Ano právo na to je, ale mělo by to být právo toho dítěte.“

Respondent G, pěstoun, popisuje situaci, kdy došlo ke střetu názorů mezi ním a jeho manželkou na téma kontaktu s původní rodinou. Obrátil se tedy na sociální pracovnice a ty si

samy nebyly jisté, zda je tento kontakt pro dítě vhodný. On sám lituje, že svůj názor neprosadil:

„To je trošku spor. Tohle já si myslím taky. A nikdy jsem se tomu nebránil, ale Jana (manželka) to cítila jinak. Protože ta matka, když už byl Fanda velkej a bylo mu 17, tak zjistila, kde je, a napsala mu dopis. A chtěla se s ním setkat, ona byla ve vězení [...]. A my jsme mu tenkrát ten dopis nedali. I když já jsem chtěl mu ho dát. Dodneška mě mrzí, že jsem to neprosadil. Ale nakonec i ty pracovnice byly na vahách. Řekly ne, to by ho potom zavedlo jinam.“

Pěstouni často udržují kontakt spíše než s původní rodinou s formou náhradní péče, která předcházela té pěstounské, tedy s dětským domovem, popř. předchozí pěstounskou rodinou. Respondent G, pěstoun: *„Jo to se snažím. To je další věc, kterou jsem dělal vždycky, že jsem vozil ty děti do těch děcáků, když teda chtěly a oni chtěly.“* Ten samý pěstoun ale i nabízí zprostředkování kontaktu s biologickou matkou: *„No já jsem jí to i nabídl, že když bude chtít, že jí může navštívit.“*

Respondentka C, pěstounka, to vnímá takto: *„My jsme teda, jako kluci byly odložený v porodnici. [...] Tím pádem tam kontakt nebyl. Rodiče jsou úplně mimo.“* Respondentka nakonec konzultovala otázku kontaktu s původní rodinou s odborníkem:

„Je fakt, že já jsem to řešila s psychologem výborným jedním, jestli si myslí, že bych je měla vyhledat. On říkal ptaj se kluci po nich. Já jsem říkala ne. Bavíte se s nimi o nich. Já jsem říkala, že se o tom snažíme s nimi bavit a je to vůbec nezajímá. On říkal, tak si nepřidělávej starosti. [...] Tu potřebu je hledat, začal mít až v děcáku, u nás vůbec.“

Respondentka se také zamýšlí na tím, jak by sociální pracovníci OSPOD reagovali, kdyby tam přišla se žádostí o zprostředkování kontaktu s původní rodinou a také přemýšlí nad tím, jaký smysl vlastně tento kontakt má:

„Já si myslím, že přijít na OSPOD, aby nám pomohli zprostředkovat kontakt a asistujou, tak by asi byli v šoku. Myslím, že s tímhle vůbec nepracujou. Myslím, že odkazujou spíš na neziskovky. Já si myslím hlavně, že nikdo nebude cítit tu motivaci to dělat opravdu. Bud' budeš tak dobře zpracovaná,

vzdělaná v rámci těch příprav nebo já nevím čeho, protože tě budou učit lidi, který tomu opravdu věří, že to tak má bejt. A pak pochopíš, že to má jenom výhody ten kontakt a že když to je na úkor dítěte, tak se to pak nedělá. Ale já nemyslím, že jsou schopný nechat se přesvědčit no. Přece to je komplikace pro všechny v tom systému. Ono je to nakonec komplikace i pro tu biologickou rodinu, protože to spočívá v tom, že s tou rodinou celou dobu pracuješ, aby se tam to dítě mohlo vrátit, případně aby ten kontakt byl co nejčastější.“

Respondent H, pěstoun, vyjadřuje obavu z toho, že dítě, ke kterému si vytvoří zpětnou vazbu, se vrátí zpět do původní rodiny. Může to ukazovat na nekompetentnost sociálních pracovníků OSPOD vysvětlit rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí a osvětlit smysl pěstounské péče. Je zřejmé, že takové odsouzení biologických rodičů, i nevyřčené, musí ovlivňovat dítě v pěstounské péči a může být zdrojem řady problémů:

„Obava z toho, že když si vypěstujete vztah, že přijde někdo, kdo vám to dítě zase zpátky odebere a vrátí ho do biologický rodiny. A já se netajím tím, že pohrdám těma lidma, který jsou prostě takovým způsobem děti schopný odhodit nebo je týrat nebo já nevím co. Já jsem si říkal, že si tohle vůbec nedokážu představit, že by nastala situace, kdy by se vrátil do rodiny, ze který byl odebraný kvůli tomu, že mu bylo ubližováno. To jsem říkal, že nevím, jak bych tohle překousnul.“

Manželé - pěstouni, respondenti H a I, udržují kontakt s babičkami dítěte: *„Takže ty babičky nám volají. My jsme jim dali telefonní číslo. V (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) se nás ptali, jestli můžou dát jedný babičce číslo, tak my jsme řekli jo a občas zavolaj.“* Na druhou stranu, na setkání tváří v tvář respondenti přistoupit nechtějí: *„Ta jedna nás dokonce zvala, ať k nim přijedeme. To mi přijde úplně jako blbý. Že by nás rádi poznali. Že kdybysme měli cestu, ať tam zajedeme. Takže jako my tam přijedeme na kafe a ještě pozveme jeho mámu s tátou. To mně prostě přijde úplně blbý.“*

Kontakt s původní rodinou je pro respondentku I, pěstounku, velmi citlivou oblastí: *„To víte, že by mi to rvalo srdce, kdybych viděla, kdyby Filip maminko, tatínku. Rvalo by mi to srdce. Vadilo by mi to, ale já už teď vím, nebo doufám v to, že oni neprijedou. Už to jakoby tak vidím, že to asi neklapne.“*

U respondenta H, pěstouna, se objevuje odsouzení původních rodičů dítěte:

„A potom se řekne, že já mám znovu vytvářet ten vztah s nim. O čem je ten vztah? [...] V tuhle chvíli je situace taková, že je uklidněná do doby, než jí rozvířej tyhle ty emoce nějakým způsobem, protože se trvale vysvětluje, proč ten fotr, kterej je línej jako vepř. Jak může člověk celej život ležet a kopat se do zadku. Dělat z něj vzor je pro mě něco absurdního. To je člověk, kterej co si z něj mám vzít. Co si z něj může vzít Filip, že je normální nedělat, že je normální nestarat o svý děti. [...] Nic, on z něj má sperma, sorry, ale tak to je, ale to je všechno.“

Respondent D, pěstoun, ukazuje na možný další aspekt:

„Stokrát jim říkám: „prosím Vás, my ty děti vychováváme pro Vás, až budou velký, tak si je laskavě vemte zpátky“. My je vychováváme, tady je máte. Vy jste prostě nezvládli, tak my Vám pomůžeme. Ale my Vám je nekrademe. To oni nejsou schopný pochopit. I když, zase ten způsob myšlení... [...] Na tom jsme pochopili, že my nemůžeme tu komunikaci s těma rodičema, ty děti s těma rodičema by neměly komunikovat. Ten rodič je asociál a asociál, jak známo se na člověka pověsí a vysaje ho. A tyhle děti samy o sobě jsou slabí. Jsou rádi, že jednou uživí samy sebe. Ta máma by je stáhla do bláta, do bahna a dopadly by hůř než ona možná ještě. Že by to nebylo pro ně dobře.“

„A myslíte obecně nebo v tomhle konkrétním případě?“

„Já bych to nechtěl zobecňovat.“

Respondentka B, pěstounka, udržovala kontakt s matkou po celou dobu procesu až do její smrti. Pěstouni tento kontakt podporovali:

„Od první třídy, mamka za mnou jezdila, už od malinka jezdila za mnou do ... ještě s babičkou. Pak už babička nemohla, tak jezdila sama. Pak jsme jezdili spíš my tam [...].“

„Ale oni mi nikdy neříkali. Ne, nemůžeme. Vždycky naopak: No, tak navštívíme tvoji mámu. Pojedeme do ..., tak tam zajedeme a domluvíme se. A byli rádi, že

prostě to. Prostě mě už s tím jako brali, že. Prostě chtěli pomoci nějakému dítěti a bylo jim jedno, jestli bude mít vazbu na toho rodiče nebo ne.“

Respondentka udržuje vztah i se širším biologickým příbuzenstvím: „*A co další širší příbuzenstvo? „No moje máma měla bratra a ten emigroval do Kanady před třiceti lety. [...] Tak jsem si tam našla práci a tohle. To je vlastně můj jedinej příbuznej biologickéj, kterýho jako znám.“*

Respondentka B byla svými pěstouny seznámena se svým životním příběhem tímto způsobem:

„Moje máma měla schizofrenii a bylo jí myslím kolem 35, když mě měla, přesně nevím. A vlastně už od začátku mě musela dát do kojeneckýho ústavu, protože nebyla schopná se o mě postarat. [...] A vlastně ona byla tehdy sama, ona nebyla vdaná, ten chlap od ní odešel, jako můj táta. Takže byla na mě sama, takže vlastně mě dala do toho kojeneckýho ústavu. No ale chodila mě navštěvovat. Bylo to jako, ne že by mě nechtěla, ale fakt se o mě nemohla starat. Byla jsem na ní zvyklá.“

V podstatě všichni pěstouni, tedy kromě respondentky L, udržují kontakt s původní rodinou nebo o tom alespoň uvažovali, příp. se o takový kontakt pokusili. Jako klíčové však jasně vystupuje, jak důležité je provázení tímto kontaktem ať už ze strany OSPOD, nebo kohokoli jiného (pověřené osoby). Kontakt s sebou nese mnoho rizik, otázek, problémů a s těmi se již pěstouni musí vyrovnávat sami. Kontakt je také velmi navázaný na porozumění smyslu pěstounské péče a schopnost pěstounů nenahlížet na biologické rodiče z pozice určitého morálního odsouzení.

Standard 9: Pečovatelé jsou kvalifikovaní a mají odpovídající pracovní podmínky

Pečovatelé jsou důkladně hodnoceni, vybírání a školení, než převzou odpovědnost za péči o dítě. Dostává se jim průběžného školení a profesionální podpory tak, aby byl zajištěn celkový rozvoj dítěte.

Útvary pro ochranu dětí definují kvalifikační profil pečovatele a zajistí, aby ho všichni splňovali. Kvalifikační profil pečovatele musí zahrnovat schopnost pečovatelů opírat své jednání o Úmluvu o právech dítěte, požadavky na ochranu dítěte (kodex chování) a znalosti

zákonitostí vývoje dítěte. Pečovatelé umí s dítětem navázat blízký vztah, dokáží naslouchat, jsou chápat, empatičtí a trpěliví.

Pečovatelé se dostávají odborného školení a podpory v souladu s jeho potřebami a požadavky. Může se spolehnout na finanční a lidské zdroje potřebné ke správnému plnění svých povinností.

Útvary na ochranu dětí podporují vytváření formálních i neformálních sítí, které umožní pečovatelům podělit se o zkušenosti a osvědčené postupy.

V České republice není definován kvalifikační profil pěstouna. Respondentka K, sociální pracovníce, hovoří o tom, jaké podmínky musí pěstoun splňovat:

„V zásadě zdravý člověk (otázka je, co to je zdravý člověk), měl by to být morálně bezúhonný občan, neměl by mít záznam v rejstříku trestů. V podstatě to, co potřebuje soud. Měl by tam být psychologický profil toho člověka. Mělo by tam být patrné, v jakých podmínkách ten pěstoun žije a taky jeho ekonomické možnosti. Byť dostává dávku tak, aby to nebylo jen proto, že si na tom udělá živnost.“

V této části se budu zabývat odbornou přípravou pěstounů. Ve dvou případech krajský úřad zvážil, že příprava není třeba. Respondentka C, pěstounka, se však cítila o tuto možnost přípravy ochuzena a měla potřebu informace získat sama:

„Nám hlavně řekli, že když máme tři děti, to jsme v té době čekali třetí dítě, když jsme žádali, tak toho asi umíme dost. Dneska to беру tak, že nás připravili o možnost přípravy. Oni to brali jako, že nás osvobozují. To už je vidět, že je to špatně nastavený. [...] My jsme se připravovali sami. Sháněli jsme kontakty na rodiny a vlastně jsme se radili s rodinami.“

Respondentka F, pěstounka, komentuje svou neúčast na přípravách takto: *„Ale myslím si určitě, že něco by mělo být, protože byť já třeba s těma dětma dělám, tak my jsme byli hozený do vody a v podstatě rok se vás nikdo jakoby neptá, co, jak, proč.“*

Respondent G, pěstoun, hodnotí přípravu velmi pozitivně a hovoří o tom, co se může stát, když není odborná příprava provedena kvalifikovaně:

„Bylo to dobrý tenkrát. Jasně, že takovej ... si stěžuje, na co všechno se neptali, ale ono zase, když ty pěstouny neprověří, tak se dějou blbý věci, že jo. Tady nás proprali a bylo to dobře. Teď přijde ten a řekne oni nás tady buzerujou a oni se třeba leknou a začnou to dělat míň poctivě. To je blbost, protože pak se zase dozvíš případ, kdy ten pěstoun selhal, byl to opilec a oni to nepoznali, že jo. „

„Dozvěděl ses i nějaký užitečný informace?“

„To jo. Navíc oni dělávali pravidelná setkání pěstounů. To znamená my jsme ještě před tím, než jsme si vzali se toho zúčastnili a viděli jsme ty problémy. Oni se netajili s problémama s těma děckama, když dospívaj nebo tak. Aby člověk věděl, co je realita a co je jenom nějaký sen. Velmi pozitivní názor.“

Respondentka I, pěstounka, se připojuje k pozitivnímu hodnocení. Upozorňuje však na nevhodnost společné přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů:

„Dozvěděli jsme se tam jakoby věci, který jsme třeba nevěděli ohledně tý pěstounský péče [...]. To bylo takový zajímavý zas vidět jiný ty lidi. Pak bylo hodně smutný tam vidět třeba, když to bylo smíchaný, že tam byli žadatelé o pěstounskou, ty už děti měli, a pak tam byli žadatelé o adopci a to mě přišlo hloupý, že my jsme tam vyprávěli o dětech a všichni prostě na nás koukali jak na nějaký vyvrhele, protože my už jsme ty děti měli a chceme ještě další. Takže to si myslím, že jako kdyby to oddělovali tyhle přípravný věci od žadatelů o pěstounskou péči a od žadatel o adopci, protože mezi námi byl velkej rozdíl. My jsme komunikovali, protože my jsme měli ty zkušenosti. Vyptávali se a ty ostatní tam brečeli. [...].“

Nyní se zaměřím na oblast poskytování podpory pěstounům. V jednom konkrétním kraji dochází k organizaci společných setkání pěstounů, kde mohou sdílet své zkušenosti. Názory na takový způsob poskytování podpory se liší. Převládá však pozitivní názor. Respondent G, pěstoun, o tom referuje takto: *„Organizovali setkání. Byli jsme v kruhu, povídali jsme si dokola [...]. Tam byly i děti na tom větším. To bylo jako velmi dobře. Myslím velmi dobře.“*

Manželé - pěstouni, respondenti H a I, však tento názor nesdílejí. Nevyhovuje jim pomoc skrze sdílení zkušeností. Upřednostňují individuální pomoc, nejlépe od psychologa. Mají pocit, že oni fungují jako „normální rodina“, která se liší jen tím, že mají jedno dítě v pěstounské péči a s ostatními pěstouny, které potkali na takovém setkání, nemají mnoho společného:

Respondentka I: *„[...] to je furt dokola. Už to samý. Je to takový jakoby omílání takových základních věcí. To už bych řekla, že víme všechno. A pak už takový konkrétní případy. V každý rodině je to jiný, takže je to takový, že mám pocit, že nám to nic nedá.“*

„Máte pocit, že ty konkrétní věci by se měly řešit individuálně?“

Respondentka I: *„Tak. Každý dítě je jiný. Tam třeba rodiče řešili tohle. Co je mně do toho? Jak já jim můžu poradit? Já je neznám. Každý by to řešil jinak. Takový to bylo jako všeobecný.“*

Respondent H: *„Ale když neřešíte ten konkrétní problém, tak co. Jste kamarádi? No, nejste. Máte jednu jedinou společnou věc, to, že máte děti v pěstounské péči. Toť vše, co jinýho si máte říct. Nekamarádíte se, neznáte se, neprožíváte společně žádnou situace. Pouze můžete mít některý zkušenosti, který prostě jsou možná přenositelný pouze tehdy, když....“*

Respondent H: *„Nevím, možná to, co teď řeknu, je úplně hloupý, ale já jsem se prostě v žádný rodině, se kterou jsem se setkal, tak jsem se s ní nějak vnitřně neztotožnil nebo nejsem stejného ražení nebo vyznání jako oni. [...] A když máme konkrétní problém, tak třeba máme štěstí, že máme tady tu psychologku, která se stará právě o problémový děti. A když tam Martina chodila s Milanem na logopedii, tak to vždycky probraly. „Mám takovou věc, co vy na to? Jak byste to řešila?“*

Respondent G, pěstoun, popisuje, že cítil v pracovnících OSPOD oporu: *„Ty nás i navštěvovaly doma. Fungovalo to bezvadně. My jsme opravdu měli tu péči dobrou a kvalitní. Mohli jsme se kdykoli obrátit.“* *„Je to o tom, že tam musí být vztah trošku důvěry. A když ten pracovník je dobrej na sociálce a vidí, že má zájem o ty děcka [...].“* Respondentka C, pěstounka, tuto oporu necítila a popisuje své představy, jak by tato podpora měla vypadat. Podporu by však podle jejího názoru neměli poskytovat sociální pracovníci OSPOD:

„Já si myslím, že lidi by měli mít možnost, když mají nějaký problém se na někoho obrátit o pomoc a nemusí to být ta sociálka, protože tady to má to stigma, že jdeš prostě, že je to problém, že je to jako průšvih. Ale v Británii jsou agentury prostě, který se věnujou jak pěstounce, tak adopci. Oni když mají pocit, že potřebujou nějakou podporu. Jdou tam pro podporu, ale ne tak, aby po nich někdo šel. Je to tam jinak nastavený. Kdo potřebuje by měl mít možnost se někam obrátit, ale nerepresivně. Ta sociálka už s sebou nese u nás jakoby.“

Respondentka E, pěstounka, popisuje podporu ze strany sociálních pracovníc OSPOD následujícím způsobem:

„Perfektně, tam byla výborná sociální pracovnice, která pro nás dělala úplně maximum. Papírově všechno vyřídila, takže my jsme byli svým způsobem rozmazlený docela. [...] Velmi příjemná, přívětivá paní. Horší to bylo potom, když se rozpojily okresy, tak to potom jsme měli tady vedení ve ... My jsme dlouhý léta nic nepotřebovali, takže ta komunikace mezi námi nebyla. Ale když jsme pak potřebovali komunikovat, tak to jsem teda musela fakt uhánět pořád. To už bylo horší, ale taky to pak dotáhla nakonec.“

Respondentka I, pěstounka, narazila na nekompetentnost sociální pracovnice OSPOD: *„Paní říkala, no víte, já s tím nemám vůbec žádnou zkušenost, my pěstouny jako vy nemáme, my to neumíme, my to nevíme. Ona to nevěděla. Ona byla jako milá, já jsem s ní svým způsobem spokojená. Je hodná, empatická, příjemná ženská, ale po odborný stránce je neznalá, že to neumí.“*

Respondentka F, pěstounka, má pocit, že podpora pěstounů není dostatečná a vidí to jako chybu systémovou, nikoli chybu individuální:

„Po druhý stránce, že jakoby ta péče v uvozovkách o ty pěstouny není vůbec žádná. [...] To, že sociálka sem přijede k nám se podívat, jak Lenka žije, do školy. To je strašně málo.“

„Já si myslím, že by o ty pěstouny mělo být daleko víc jakoby opečováno. Že vás prostě hodí do vody a byť by vás připravovali, jak chtěli, tak jako člověk připravenej není. Rok se nemá, kam obrátit. Ale to není kritika jako třeba

sociálek, protože to nejde zespoda samozřejmě. Ty se chovaj tak, jak mají a vždycky mi pomůžou s tím, co já potřebuju, ale prostě to je asi v systému si myslím všechno.“

Dochází k tomu, že pěstouni sami mají potřebu vytvořit neformální síť, kde by mohli vzájemně sdílet zkušenosti. Tato iniciativa by však měla vzejít z OSPOD (nebo jiné organizace):

„Za mnou tady byla jedna paní, že má taky dítě v pěstounský péči [...]. Asi měla pocit, že bysme měli něco jakoby založit, ale já na to nemám sílu. Já nemám sílu zakládat sdružení a nějak se v tom angažovat, protože mám svý sdružení. [...] Že ty maminy by chtěly se setkávat aspoň třeba v pěti a říct si nějaký svý postřehy, poznatky. Ale není to cesta do budoucna.“

Respondentka E, pěstounka, se jako jediná zmiňuje o konkrétních chybějících službách pro pěstouny: *„Ale tady se bude ještě narážet na služby taky, který předpokládá trvalá pěstounská péče. Ty služby tady nejsou. Když pěstoun chce jet na dovolenou, tak musí mít v záloze nějakou tetu nebo dobrou přítelkyni, která mu sem na těch pár dní přijde a ty děti ohlídá, protože je tu nemůže nechat.“*

Z této kapitoly je zřejmé, že naprosto chybí kvalifikační profil pěstouna tak, jak je definován ve Standardech Q4C. Vnímání odborné přípravy bylo velmi individuální a odpovídalo tomu, že se tato v příprava v jednotlivých krajích velmi. Někteří respondenti vnímali nebo vnímají podporu poskytovanou ze strany státu jako dostatečnou, ale ve většině případů větší podporu postrádají. Měli by mít možnost si vybrat mezi individuální a skupinovou podporou založenou na sdílení zkušeností, protože ne každému vyhovuje obě. Respondentka C, pěstounka, vyjadřuje obavu, že OSPOD v kontextu České republiky není vhodným orgánem pro poskytování podpory, protože už samotné slovo „sociálka“ v sobě obsahuje silné konotace směrem k negativnímu, represivnímu vnímání, které se neslučuje s poskytováním podpory. Je tedy třeba brát v úvahu i tuto skutečnost. Respondentka E, pěstounka, se jako jediná zmiňuje o chybějících službách pro pěstouny. Vyjadřuje poptávku po respitní péči. Ta je poskytována např. Sdružením pěstounských rodin. Zde se však projevuje nerovnoměrné pokrytí služeb pro pěstouny v rámci České republiky. Je zřejmé, že vybudování sítě je nezbytným předpokladem pro rozvoj pěstounské péče.

Standard 10: Vztah pečovatele s dítětem je založen na porozumění a úctě

Pečovatel věnuje dítěti pozornost a vyvíjí svědomité úsilí o budování důvěry a o porozumění dítěti. Pečovatel s dítětem vždy komunikuje otevřeně, upřímně a s respektem.

Pečovatel poskytuje dítěti příležitost vybudovat si důvěru. Vždy bere v úvahu zázemí dítěte, jeho individuální potřeby, schopnosti a úroveň chápání.

Jediným bodem, kterému již nebyla věnována pozornost v dalších Standardech, je úsilí pěstounů o budování důvěry a o porozumění dítěti. To lze však z rozhovorů jen těžko rozeznat, pozorování by bylo mnohem vhodnější metodou. Jako příklad porozumění dítěti bych uvedla odpověď respondenta D, pěstouna, kterou jsem však již uváděla výše:

„On byl opravdu úplně jinej. My jsme časem začali chápat, že i on se s námi těžko sžívá. Že on je vlastně z jinýho světa ten kluk. A my ho tady někam prostě cpeme do nějakých regulí, kterým on ani nerozumí. On ani neví, co od něj chceme. Jeho život je úplně něco jinýho. Ted' jsme dospěli k názoru, že my vlastně mu musíme pořídit stejnýho bráchu.“

Standard 11: Dítě je zmocněno k aktivní účasti na rozhodování, která se přímo týkají jeho života

Dítě je uznáváno jako odborník na svůj vlastní život. Dítě je informováno, je mu nasloucháno a je bráno vážně a jeho nezlomnost (resilience) je uznávána jako jeho silný potenciál. Dítě je povzbuzováno, aby vyjadřovalo své pocity a zkušenosti.

Útvary pro ochranu dětí sledují účast dítěte na veškerém rozhodování, které se přímo týká jeho života.

Pečovatel zmocňuje dítě, aby přijímalo rozhodnutí, která se přímo týkají jeho života a aktivně podporuje účast dítěte. Informuje dítě o jeho právech a všech důležitých záležitostech týkajících se jeho života. Naslouchá dítěti, povzbuzuje ho a podporuje ho při přijímání rozhodnutí týkajících se jeho života. Rozpozná potenciál dítěte a povzbuzuje ho, aby ho využívalo a rozvíjelo. Respektuje individualitu dítěte, bere v úvahu jeho názor a podporuje snahu o samostatný život.

Zde bych se věnovala pouze rozvíjení potenciálu dítěte a povzbuzování k jeho využívání a rozvíjení.

Respondent G, pěstoun, hovoří o důležitosti období věnovanému studiu: „Zkrátka nikdy jsem nechtěl, aby moje děti za každou cenu studovaly. Je to lepší, když studují že jo. Ale kdyby nestudovaly, tak je to úplně jedno. Ale u těchto dětí z děčáku jsem rád, protože oni jsou opožděný v citovém vývoji a oni právě potřebují dozrát, takže prostor toho studia je na to dobrej. Kdežto práce, tam už se to zazdí.“

Respondentka F, pěstounka, se zamýšlí nad tím, jakým směrem se bude ubírat profesní dráha dítěte v pěstounské péči:

„Bavíte se o tom, co by chtěla dělat?“

„Vůbec neví, což si myslím, že to bude velkej problém. [...] Ale neví nic. Neví prostě. I když jsme třeba byli malí a fantazírovali jsme, chci být já nevím keramička nebo já nevím co, tak prostě ona neví nic. Takže vůbec si nedovedu představit a ani jako pro mě, zatím nevím, protože ty jedničky zatím má, ale myslím si, že to potom bude dolu potom. Takže ani nevím, jestli bude na nějakou střední nebo jestli na učňák. [...] Ale to vyřeším potom tak, že dneska jsou ty profesní vyšetření, tak jí potom na začátku devátý dám, aby mi řekli, k čemu se jako hodí, jestli je manuálně zručná.“

Respondent A svěřená do pěstounské péče vypráví o své první pěstounské rodině, kde byl ponechán svému osudu a o rozvoji potenciálu rozhodně nemůžeme hovořit: „Bylo to tam, že jsem tam vyrostl jak dříví v plotě. De facto fungovalo to tím způsobem, že jsem měl volnost. Měl jsem nějaký úkoly a po těch úkolech jsem si mohl lítat, kde jsem chtěl. Akorát byla jedna podmínka, že bych se měl někdy do devíti vrátit.“

Respondenti D a E, manželé – pěstouni, považují vztahy biologických dětí s pěstounskými v rodině jako prostředek k rozvoji dětí:

„To, co u nás zafungovalo, to já si velmi cením těch našich biologických dětí, že oni se stali taky vychovateli těchto dětí. Nemyslím tím, že bysme jim je hodili na krk a měli je prostě na krku, ale tím svým životem, jak oni žijou, tak jim dávali příklad. [...] A co ten brácha řekne, to je zákon. My můžeme totéž říkat, já nevím, jakými hlasy lidskými i andělskými, ale brácha řekne totéž, ale jinak. Prostě použije jiný formulace. A oni mu zobou z ruky, oni prostě to uznají, přijmou a je to úplně něco jinýho.“

Podobně situaci reflektuje respondentka F, pěstounka, a navíc zmiňuje posílení soudržnosti v rodině:

„No a Kačce je 18, ta je spíš pro ní taková rádkyně a pomáhá mi v tom, že třeba já nevím Lenka, jak prostě, jak se fakt na nic neptá, tak. [...] Tak potom jsem třeba poprosila Kačku, že jako jsou si věkově bližší. Taky teda říkala, že jí moc neposlouchala, ale v tomhle mi hodně pomáhá. Akorát Kačka nevěděla, jak se k tomu postavit, protože říkala: Já jsem pro vás dítě a pro ní taky? Ne, já jsem říkala, pro ní seš už dospělej. [...] Takže si myslím, že tam je to dobře. A že ji vnímá jako takovej ten vzor.“

Tento standard podle mého názoru velmi souvisí s individuálním plánem péče. V současné situaci pěstoun postupuje v rozvoji potenciálu podle svých dovedností a schopností tento potenciál rozpoznat a následně rozvíjet. Dítě je považováno za odborníka na svůj život v takové míře, v jaké je mu dán prostor. Není to východiskem péče.

Standard 12: Dítěti se dostává péče ve vhodných životních podmínkách

Životní úroveň a infrastruktura pečovatele uspokojují potřeby dítěte vzhledem k pohodlí, bezpečí, zdravým životním podmínkám a přístupu ke vzdělání a do komunity.

Útvary pro ochranu dětí zajistí umístění, které poskytuje odpovídající životní podmínky a uspokojuje materiální potřeby dítěte. Zároveň sledují plnění těchto minimálních požadavků na životní podmínky dítěte.

Opět by bylo vhodnější zvolit výzkumnou metodu pozorování. Ale jen v některých případech jsem se s pěstouny setkala u nich doma. Nijak jsem se však na tuto oblast nezaměřovala. Byl by však prostor pro polemiku se sociálním pracovníkem/pracovnicí, nakolik je pro ně toto kritérium důležité.

Standard 13: Dětem se zvláštními potřebami se dostává vhodná péče

Pečovatelé jsou průběžně a specificky školeni a podporováni, aby byli schopni naplňovat zvláštní potřeby dětí, o které pečují.

Útvary pro ochranu dětí zajistí vhodné umístění dítěte se zvláštními potřebami. Zajišťuje pro pečovatele průběžné školení a podporu, aby byl schopen kvalifikovaně plnit zvláštní potřeby dítěte. Pečovatel poskytuje těmto dětem vhodnou péči a zajistí, aby se jim

případně dostalo odborné léčby. To znamená, že žádá o podporu a spolupracuje s kompetentními institucemi a odborníky, aby byl schopen zajišťovat zvláštní potřeby dítěte.

Standardy Q4C definují děti se zvláštními potřebami jako děti, jejichž psychická porucha, fyzický handicap nebo mentální postižení, kulturní zázemí, zneužívání, zanedbávání nebo jiné faktory vyžadují zvláštní opatření ohledně ochrany a péče zajišťované odbornými pečovateli nebo terapeuty během umístění v péči mimo domov.

Je velmi obtížné určit, zda v mém výzkumném vzorku nalezneme děti se zvláštními potřebami. Podle mého názoru však již samotný fakt, že dítě nevyrostá ve své původní rodině, formuje dítě se zvláštními potřebami. Odborná příprava by měla reflektovat zvláštní potřeby těchto dětí.

Standard 14: Dítě / mladý dospělý je průběžně připravován na samostatný život

Dítě / mladý dospělý je podporován, aby utvářel svou budoucnost tak, aby se stal soběstačným, samostatným a hodnotným členem společnosti. Má přístup ke vzdělání a je mu poskytnuta příležitost získávat dovednosti nezbytné pro život a osvojovat si určité hodnoty.

Útvary na ochranu dětí sledují vývoj dítěte / mladého dospělého vzhledem k přípravě na samostatný život tak, jak bylo dohodnuto v plánu péče. Zajistí, aby mělo dítě / mladý dospělý přístup k optimálnímu vzdělání.

Pečovatel zajistí, aby dítě / mladý dospělý byl školen a podporován při nabývání soběstačnosti v souladu s potřebami určenými v plánu péče. Zaměřuje se především na tyto body:

- Dítě / mladý dospělý je povzbuzován, aby přejímal běžné denní povinnosti. Je také podporován v péči o sebe, v zacházení s penězi, zvládnutí právních záležitostí a jiných praktických záležitostí.
- Dítě / mladý dospělý je podporován, aby se zapojil do sociální sítě a udržoval kontakt s lidmi v rámci této sítě.
- Pečovatel zkoumá zájmy dítěte / mladého dospělého a plánuje činnosti, které podporují další rozvíjení jeho znalostí a dovedností nezbytných pro život.

Pečovatel připravuje dítě / mladého dospělého na samostatný život. Tento proces je založen na individuálním plánu péče.

Pečovatel vytvářejí příležitosti, v nichž je dítě/mladý dospělý školen v přejímání odpovědnosti, zvnitřnění hodnot, norem a rozvíjení životních dovedností. Dítě / mladý

dospělý má přístup k těm nejlepším možným formám vzdělávání a je povzbuzován, aby jich využíval a to v souladu se svým potenciálem a vlastními zájmy. Dítě / mladý dospělý je povzbuzován, aby se podílel na školních i mimoškolních činnostech v souladu se svými individuálními zájmy.

Responentka F, pěstounka, hovoří o vedení dítěte k samostatnosti:

„Ona taky nic neumí, ale jestli by byla manuálně zručná, to člověk neví. Já jí říkám jeskyňní dítě. Když přišla, tak ona neuměla luxovat, ona se neuměla učesat, ona se neumí starat o svoje věci. Jo, když je něco špinavý, tak dá to do koše, ve dvanácti letech. Utřít prach, vytrít neumí, prostě nic.“

„A vidíte nějaké pokroky?“

„Maličký. Ale to jsou věci strašně dlouhodobý, kdy já třeba, když chodí 3x týdně plavat, tak prostě nechávala mokré plavky v batohu a další den by to vytáhla smradlavý, zmuchlaný, mokré, jestli by si to oblíkla na sebe. Tak naučit jí, vyper si plavky, pověš si to. Mně přišlo, že normální člověk to po tejdnu pochopí, protože to třikrát udělá. To je rok, co s tím bojujeme. Teď to pere. No pere, jak pere, to nebudu ani říkat, prostě pere, vymáchá, pověsí. Takže jsou tam pokroky, ale strašně pidi. Maličký no.“

Na tuto oblast jsem se také příliš nezaměřovala. Opět by bylo vhodnější komplexní posouzení případu.

Oblast Standardů 3: Proces opouštění péče

Termín „proces opouštění péče“ označuje proces, ve kterém se dítě / mladý dospělý osamostatňuje, vrací se do své původní rodiny nebo se stěhuje na jiné místo. Tento proces zahrnuje proces rozhodování, vystěhování a podpory po ukončení péče.

Standard 15: Proces opouštění péče je důkladně plánován a realizován

Proces opouštění péče je zcela zásadní fází v péči o dítě mimo domov a je důkladně plánován a realizován. Je založen především na individuálním plánu péče o dítě / mladého dospělého. Plán péče definuje stav rozvoje dítěte / mladého dospělého, stanovuje cíle a

opatření a objasňuje zdroje potřebné k podpoře celkového rozvoje dítěte / mladého dospělého během procesu opouštění péče. Plán péče a jeho realizace jsou pravidelně hodnoceny. Plán péče rovněž zohledňuje budoucí život dítěte/mladého dospělého po opuštění péče, a to definováním pokynů pro následnou péči.

Dítě / mladý dospělý je uznáván jako odborník na kvalitu péče o svou osobu. Pečovatel požádá dítě/mladého dospělého, aby zhodnotil kvalitu péče. Jeho zpětná vazba je zásadní pro další rozvoj kvality systému péče a příslušného modelu péče.

Útvary pro ochranu dětí sledují a podporují plánování a realizaci procesu opouštění péče. Dále koordinují spolupráci mezi všemi zúčastněnými stranami.

Pečovatel plánuje proces opouštění péče spolu se zúčastněnými stranami a realizuje ho v souladu s plánem péče. Spolupracuje při tom s původní rodinou dítěte. V případě potřeby situaci konzultuje s multiprofesionálním týmem.

Dítě / mladý dospělý může mluvit do rozhodování, do jaké míry se má jeho původní rodina účastnit plánování a realizace procesu opouštění péče.

Jestliže se má dítě / mladý dospělý vrátit do své původní rodiny nebo se přestěhovat na jiné místo, spolupracuje útvar pro ochranu dětí, současný i budoucí pečovatel a původní rodina. Dítě / mladý dospělý se aktivně účastní procesu rozhodování a přípravy v souladu se svou úrovní chápání.

Pro dítě / mladého dospělého je uspořádána vhodná schůzka na rozloučenou, která vyznačí začátek jeho další životní fáze.

Dítě / mladý dospělý má přístup k podpoře a poradenství i po opuštění péče mimo domov. To konkrétně znamená, že Útvar pro ochranu dětí a pečovatelská organizace zajistí následnou podporu a poradenství.

Standard 16: Komunikace v procesu opouštění péče je vedena užitečným a vhodným způsobem

Všem stranám zúčastněným na procesu opouštění péče jsou poskytovány všechny potřebné informace v souladu s jejich rolí v procesu. Útvary pro ochranu dětí profesionálně zpracovávají všechny důležité informace. Zajišťují utajení, řádnou dokumentaci a přístup pro zúčastněné strany.

Pečovatel zajišťuje, aby dítě / mladý dospělý dostávalo a chápalo všechny informace týkající se procesu opouštění péče a spolupracuje s původní rodinou. Především je dítě / mladý dospělý informován o různých možnostech a aspektech budoucího života, v němž se buď osamostatní, vrátí se do své původní rodiny nebo se přestěhuje na jiné místo.

Standard 17: Dítě / mladý dospělý je zmocněn k účasti na procesu opouštění péče

Proces opouštění péče je založen na individuálním plánu péče. Dítě / mladý dospělý je zmocněn vyjadřovat názory a preference ohledně své současné situace a budoucího života. Účastní se plánování a realizace procesu opouštění péče.

Útvary pro ochranu dětí zajišťují účast dítěte / mladého dospělého. Pečovatel zmocňuje dítě / mladého dospělého k účasti na procesu opouštění péče. Zapojuje jej do plánování a realizace tohoto procesu v závislosti na úrovni jeho chápání. Spolupracuje při tom s původní rodinou.

Standard 18: Jsou zajištěny možnosti sledování, trvalé podpory a kontaktů

Poté, co dítě / mladý dospělý opustí péči mimo domov, má možnost dostávat pomoc a podporu.

Útvary pro ochranu dětí zajišťují následnou i průběžnou podporu předtím i poté, co dítě dosáhne plnoletosti. Podporují kontakt mezi dítětem / mladým dospělým a jeho emoční sítí během období, kdy je v péči mimo domov

Pečovatel vypracovává a realizuje plán následné péče spolu s dítětem / mladým dospělým. Pečovatel dítě / mladého dospělého sleduje a na požádání ho podporuje v souladu s plánem následné péče. Má k tomu potřebné zdroje. Snaží se udržovat s dítětem/mladým dospělým kontakt.

Jelikož celý proces opouštění péče je v kontextu České republiky velmi zanedbávanou oblastí, rozhodla jsem porovnat tyto čtyři standardy najednou. Budu se věnovat zejména přechodu z jedné pěstounské rodiny do druhé a také přechodu z pěstounské rodiny do dětského domova. V žádné z pěstounských rodin se dítě nemuselo osamostatnit v okamžiku, kdy na něj přestal vznikat nárok na dávky pěstounské péče, tedy v okamžiku dosažení zletilosti či ukončení soustavné přípravy na budoucí povolání. Osamostatnění probíhalo podobně jako u biologických dětí rodin.

Respondent G, pěstoun, popisuje osamostatnění svěřeného dítěte: „*Ted’ cejtil, že by se měl osamostatnit. Do tý ... šel sám uvědoměle, že pro to musí udělat, aby byl sám. Že pro to musí něco udělat.*“

Respondentka C, pěstounka, upozorňuje, že rodina potřebovala, nebo stále potřebuje následnou péči v situaci, kdy se sourozenci svěřeni do pěstounské péče vrátili zpět do dětského domova. V rodině došlo k šikaně a zneužívání biologických dětí: „*A pak práce s tou*

rodinou že jo. Já po nic nechci, my máme svojí síť, abysme to zasanovali tu rodinu, ale zase jakoby. Měla by bejt nějaká následná péče pro tu rodinu, pro ty děti.“

Snažili se zachovat kontakt s dětmi i po jejich odchodu do dětského domova, setkali se však s tímto jednáním:

„A jste s ním pořád v kontaktu?“

„Jsme v nějakým kontaktu. No jsme. My už tam teda nejezdíme, protože tam se chovají tak hrozně. [...] Když tam Michal přišel, tak mu vlastně vychovatelky vykládali, jak jsem blbá máma, jaká jsem On nám to říkal, že kvůli tomu brečí. [...] Oni od začátku nekomunikujou. Oni mají pocit, že jsme to dělali od začátku špatně a že jsme dětem zkazili život. Já tomu nerozumím. Já nevím. Jako tam se asi nejde dopátrat odpovědi. Oni jsou podle mě tak omezený. Podle mě tyhle lidi musej z toho systému pryč, jinak to bude furt stejný, i když zavedeš klíčovýho pracovníka.“

Na stejný problém, tedy neexistence následné péče, upozorňuje i respondentka F, pěstounka:

„Já si myslím, že tohle by pak muselo bejt hodně dobře opečovaný z obou stran, jak vůči tomu dítěti, tak jakoby ze strany těch pěstounů. Protože byť tyhle ty pěstouni vlastně se na Lence strašně podepsali, tak přece jen, jakoby někde ten prvotní záměr asi byl dobrej, chtěli někomu pomoci a nevyšlo to a já to dost dobře chápu [...] , ale myslím si, že i ty pěstouni byť potom třeba jsou v tom nevinně, tak že by to mělo bejt hodně ošetřený. Protože pak může člověk přijít s tím: tak a já jsem zklamal, já jsem úplně k ničemu, protože jsem si chtěl vzít dítě a já ho musím vrátit. Tam by stát měl o ně pečovat.“

Paradoxem je, že OSPOD by už neměli s dítětem v pěstounské péči pracovat od okamžiku dosažení zletilosti, a to i v případě, že stále ještě studuje. Respondentka K, sociální pracovníce, však říká, že s rodinou pracují i dál: *„To, že naše péče končí v 18-ti ještě neznámá, že ta rodina, že když sem přijdou, tak tu pomoc nedostanou. Už jen to, že je to malý město a celkem se známe tady, tak člověk ty pěstouny potkává na ulici.“*

Respondent G, pěstoun, se setkal s podobným jednáním sociální pracovníce: *„My jsme měli paní, velmi vstřícná, hodná paní, která sledovala opravdu se zájmem osudy těch dětí. Měla zájem, i když dávno překročily ten věk, osmnáct. Jsem jí ještě pozval k nám jednou.“*

Dalo by se říci, že celá oblast procesu opouštění péče je velkou slabinou současného systému. Z výpovědi pěstounů vyplynulo, že pozornost by se měla zaměřit na sanaci pěstounských rodin po tom, co došlo buď k selhání pěstounů či závažným problémům ze strany dítěte svěřeného do pěstounské péče. Nezaznívala potřeba po následných službách pro mladé dospělé opouštějící pěstounskou péči. Podle mého názoru by velmi užitečným nástrojem bylo poskytování zpětné vazby od dětí / mladých dospělých svěřených do pěstounské péče po ukončení této péče. Je zřejmé, že mnoho nejasností na tomto poli řeší individuální plán péče, který s touto fází již od začátku pracuje.

2.2.2 Dílčí cíl 2

Na základě porovnání odkrýt, v čem současný systém náhradní rodinné péče Standardy naplňuje, co v něm chybí a co je formálně zakotveno, ale v praxi nefunguje.

Ve svém hodnocení budu postupovat podle struktury Standardů Quality4Children, tedy chronologicky podle jednotlivých fází péče.

V České republice nelze podle mého názoru hovořit o osobě odpovědné za případ ve smyslu Standardů, který by byl k dispozici v průběhu celého procesu péče mimo domov. Jak jsem již uvedla v první části práce z „Analýzy současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů“ (2009) vyplynulo, že za stávajícího počtu pracovníků OSPOD zajišťují výkon sociálně-právní ochranu dětí jen v minimálním zákonném rozsahu. Pokud bychom to vztáhli konkrétně na agendu náhradní rodinné péče, situace bude pravděpodobně velmi obdobná.

Je však důležité si uvědomit, že samotné personální navýšení bez stanovení kompetencí, vypracování metodik práce a standardů pro poskytovatele sociálně-právní ochrany dětí je pouze torzo na velmi nejistých základech. Teprve při takto komplexním přístupu k transformaci lze očekávat nějaké zlepšení směrem k větší pravděpodobnosti kvality poskytovaných služeb. Dnes je to spíše otázka „štěstí na kompetentního sociálního pracovníka/pracovnici“. Zcela jistě je velký prostor pro zlepšení v oblasti informování o pěstounské péči a jejich důsledcích nejen pro rodinný systém. Klíčové však zde je to, aby

zde existovalo jednotné chápání smyslu pěstounské péče nikoli jako „kvaziadopce“ tak, jak o tom píše Matoušek, Pazlarová a Šabatová (2008).

Nyní se zaměřím na oblast odborné přípravy. Jak jsem již psala v teoretické části práce, odbornou přípravu zajišťuje krajský úřad. Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se v jednotlivých krajích liší v závislosti na realizátorovi. Je také na zvážení krajského úřadu, zda konkrétnímu žadateli povinnosti účastnit se odborné přípravy uloží (Hofrová & Rotreklová, 2009). Velmi různorodě hodnocení odborné přípravy ze strany pěstounů podle mého názoru odráželo nastavení systému, protože pěstouni pocházeli z různých krajů v rámci České republiky.

Z odpovědí vyplývá, že chybí uvědomění si faktu, že dítě je zmocněno k účasti na procesu rozhodování tak, jak je to uvedeno ve standardu č. 2. Respondentka J, sociální pracovnice, si neuvědomovala, že dítě účastníci se procesu nepřebírá zodpovědnost za řešení situace nebo za její průběh. Jde podle mého o to, aby se dítě necítilo ve vleku událostí, kterým nerozumí a na které nemá žádný vliv tak, jak o tom mluvil respondent A svěřený do pěstounské péče.

Z výpovědí pěstounů zcela jasně vyplývá, že snaha o umístění sourozenců ze strany OSPOD je spíše nahodilá než systémová. Ze strany pěstounů se objevuje snaha o zprostředkování kontaktu dětí svěřených do pěstounské péče s jejich biologickými sourozenci. Potýkají se však s problémy, které tento kontakt nevyhnutelně přináší. Naprosto chybí provázení tímto kontaktem, a to buď pracovníkem z OSPOD, nebo pracovníkem nestátní neziskové organizace.

Oblast přijetí dítěte nevystupovala z pohledu pěstounů, ani těch, kteří byli svěřeni do pěstounské péče, jako problematické. Určitým nástrojem by však i zde mohl být individuální plán péče. Je to i záležitost kvalitně vedené odborné přípravy. Také existuje „Metodické doporučení MPSV č. 4/2009 k přechodu dítěte do náhradní rodiny“, které může být určitým vodítkem.

Sledování vývoje dětí nazval respondent D, pěstoun, „bezzubým“ a takové hodnocení, ač se může zdát přehnané, má jistě určitou vypovídající hodnotu. Podle mého názoru je tato problematika dána souhrou mnoha faktorů, které se neustále prolínají. Nenalezla jsem metodické pokyny ani metodická doporučení ke sledování vývoje dětí v náhradní rodinné péči. Klíčový je zde individuální plán péče, ke kterému bylo vypracováno Metodické doporučení MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě. Také vypracování metodických pokynů a personální posílení OSPOD.

Je nezbytně nutné pracovat s pracovníky OSPOD, aby byli schopní svým klientům vysvětlit smysl individuálního plánu péče a to, že jim může ve výsledku přinést mnoho užitečného, zejména s ohledem na smysl pěstounské péče.

Někteří respondenti vnímali nebo vnímají podporu poskytovanou ze strany státu jako dostatečnou, ale ve většině případů větší podporu postrádají. Měli by mít možnost si vybrat mezi individuální a skupinovou podporou založenou na sdílení zkušeností, protože ne každému vyhovuje obé. Respondentka C, pěstounka, vyjadřuje obavu, že OSPOD v kontextu České republiky není vhodným orgánem pro poskytování podpory, protože už samotné slovo „sociálka“ v sobě obsahuje silné konotace směrem k negativnímu, represivnímu vnímání, které se neslučuje s poskytováním podpory. Je tedy třeba brát v úvahu i tuto skutečnost. Respondentka E, pěstounka, se jako jediná zmiňuje o chybějících službách pro pěstouny. Vyjadřuje poptávku po respitní péči. Ta je poskytována např. „Sdružením pěstounských rodin“. Zde se však projevuje nerovnoměrné pokrytí služeb pro pěstouny v rámci České republiky. Je zřejmé, že vybudování sítě je nezbytným předpokladem pro rozvoj pěstounské péče.

Dalo by se říci, že celá oblast procesu opouštění péče je velkou slabinou současného systému. Z výpovědi pěstounů vyplynulo, že pozornost by se měla zaměřit na sanaci pěstounských rodin po tom, co došlo buď k selhání pěstounů nebo závažným problémům ze strany dítěte svěřeného do pěstounské péče. Nezaznívala potřeba po následných službách pro mladé dospělé opouštějící pěstounskou péči. Podle mého názoru by velmi užitečným nástrojem bylo poskytování zpětné vazby od dětí / mladých dospělých svěřených do pěstounské péče po ukončení této péče. Je zřejmé, že mnoho nejasností na tomto poli řeší individuální plán péče, který s fází opouštění péče již od začátku pracuje.

Závěr

Smyslem mé práce bylo stanovenými postupy přispět k identifikaci slabých míst současného systému náhradní rodinné péče s důrazem na péči pěstounskou. Hlavní cíl vlastního empirického šetření byl naformulován takto: Empirickými přístupy identifikovat slabá místa současného systému na základě srovnání kasuistik klientů, kteří prošli pěstounskou péčí nebo se v ní právě nacházejí, se standardy kvality. Hlavní cíl byl rozložen do dvou dílčích cílů. První byl zaměřen na porovnání kasuistik klientů, kteří prošli pěstounskou péčí nebo se v ní právě nacházejí se Standardy Quality4Children. Druhý navazoval na první dílčí cíl a zněl následujícím způsobem: na základě porovnání odkrýt, v čem současný systém náhradní rodinné péče Standardy naplňuje, co v něm chybí a co je formálně zakotveno, ale v praxi nefunguje.

Je nutné si uvědomit, že kvalitativní výsledky mají platnost v prostředí, v němž byly získány (jejich rozptyl je však značný). V analýze je nutné brát v úvahu řadu proměnných a vztahů mezi nimi jako životní filosofie respondentů, rodinný systém, velikost rodiny, přítomnost biologických dětí v pěstounských rodinách, životní zkušenosti, víra, profesní způsobilost, vzdělání atd. Nebylo mým cílem zkoumat celou sadu těchto proměnných a jejich spojitostí.

Rozsah souboru tedy neaspiroval na vyšší zobecnitelnost. Šetření bylo provedeno idiografickým přístupem. Je nutné si uvědomit, že zjištěné poznatky mají platnost pro prostředí, v němž byly údaje sebrány.

Ve výzkumném šetření se ukázalo, že v každé ze tří oblastí Standardů Quality4Children (proces rozhodování a přijímání, proces péče a proces opuštění péče) se objevují slabá místa systému náhradní rodinné péče v České republice. Jako problematrická se ukázala oblast prvního kontaktu pěstouna se sociálním pracovníkem/pracovnicí orgánu sociálně právní ochrany dětí. V jednom případě se pěstounka setkala s tím, že měla pocit, že ji sociální pracovnice odrazuje od záměru stát se pěstounkou. Ve druhém se pěstounka setkala s velmi nekompetentním vysvětlováním možných důsledků jejich preferencí týkajících se dítěte. Ti pěstouni, kteří absolvovali odbornou přípravu, s ní byli spokojeni. Ti, kterým byla z nějakého důvodu „odpuštěna“, se cítí určitým způsobem ochuzeni o tu možnost. Neměla by tedy být stanovena povinnost tuto přípravu absolvovat? Samozřejmě pouze v případě, že se jedná o pěstouna před svěřením prvního dítěte do pěstounské péče. Velice zanedbávanou

oblastí je práce s původní rodinou dítěte. Zmiňuji to i přesto, že jsem se ve svém výzkumném šetření tohoto tématu dotkla pouze okrajově.

Co se týče informovanosti o dítěti, pěstouni měli pocit, že měli dostatek informací. Někteří se však setkali s protichůdnými informacemi z různých zdrojů. Z výzkumného šetření vyplývá, že dítě nebývá zmocněno k účasti na procesu rozhodování. Ze strany sociální pracovnice jsem se setkala s odmítavým postojem k tomuto východisku práce s dítětem. Jeden z respondentů svěřený do pěstounské péče měl pocit, že je o něm rozhodováno a on nemá na běh událostí žádný vliv.

Dochází k společnému umístování sourozenců. Ve výpovědích respondentů se objevuje přímá zkušenost se společným umístováním nebo zprostředkovaná z jejich okolí. Jde však podle mého názoru nikoli o věc systémovou, ale spíše náhodnou, která není nijak zakotvena.

Absence individuálních plánů péče se ukazuje jako zásadní. Plány jsou užitečným nástrojem rozvoje kvality, protože poskytují zpětnou vazbu. Bylo vydáno Metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí k vytvoření individuálního plánu péče o dítě. Neznalost sociální pracovnice v oblasti použití individuálních plánů v práci s dítětem v obtížné situaci mě tedy zarážela. Nezbytným předpokladem pro používání těchto plánů je však vysvětlení jejich smyslu. To by mělo být úkolem sociálního pracovníka/pracovnice.

Jako nejvíce rozporuplný se ukázal standard č. 8. Tento standard se dotýká kontaktu dítěte s původní rodinou. Ve většině případů dítě udržovalo kontakt s původní rodinou (sourozenci, rodiči nebo širším příbuzenstvím) a bylo v tom pěstouny podporováno. Kontakt však s sebou nese řadu problémů, nejistot a otázek. Pěstouni v řešení těchto otázek nebyli nijak odborně vedeni. Zde se nabízí supervize jako možnost řešení problémů, které jsou spojeny s kontaktem dítěte s původní rodinou. Tento kontakt je silně propojen s dalšími oblastmi pěstounské péče. Zejména s nedostatečnou podporou pěstounů (spíše než materiální, tak pomocí služeb, poradenství atd.) a vnímáním pěstounské péče jako tzv. „kvaziadopce“ tak, jak o tom píše Matoušek, Pazlarová a Šabatová (2008). Někteří pěstouni vnímali poskytovanou podporu jako dostatečnou. Většina se však shoduje na tom, že určitou formu podpory postrádají.

Celý proces opuštění péče je velmi zanedbávanou oblastí. Určitou roli pravděpodobně hraje to, že orgány sociálně právní ochrany dětí pracují s dětmi do dosažení zletilosti a pěstounská péče může trvat až do věku 26 let. Pěstouni sami uváděli, že osamostatnění dítěte probíhalo podobně jako u jejich biologických dětí. Co se však ukázalo jako velmi problematické, byl přechod z jedné pěstounské rodiny do druhé, a také sanace rodin po

nezdařené pěstounské péči (ať už z jakéhokoli důvodu). Opět je v tomto procesu klíčová absence individuálních plánů péče.

Vzhledem k uveřejnění návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, se nabízí jeho zhodnocení optikou Standardů Quality4Children. Já se však přikláním k tomu, že jde pouze o návrh v připomínkovém řízení, na který by měla navazovat řada dalších dokumentů (standarty, vyhlášky atd.), proto se tohoto komentáře v závěru zdržím.

Seznam použité literatury

Běhounková, L. (2011). *Rozvoj sociálních dovedností ohrožených dětí v institucionální výchově v kontextu přípravy na samostatný život*. Disertační práce pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

Bubleová, V. (2002). Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti. In Z. Matějček (Eds.), J. Koluchová, V. Bubleová, J. Kovařík, & L. Benešová, *Osvojení a pěstounská péče* (pp. 11 – 27). Praha: Portál.

Bůžek, A., & Michalík, J. (2000). *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Disman, M. (1993). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Gardiner, Ch. (2008). Tvorba mezinárodních standardů péče o děti. In T. Chmelař, O. Matoušek, & H. Pazlarová (Eds.), *Děti potřebují rodinu. Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami* (pp 76 – 79). Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

Hrušáková, M. a kol. (2005). *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: C. H. Beck.

Krejčová, S. (2008). *Aktuální otázky pěstounské péče ve srovnání s francouzskou úpravou*. Diplomová práce Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O., Pazlarová, H., & Šabatová, A. (2008). Potřeba systémových změn v péči o ohrožené děti a rodiny. In T. Chmelař, O. Matoušek, & H. Pazlarová (Eds.), *Děti potřebují rodinu*. *Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami* (pp 12 – 19). Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

Novotná, V., & Fejt, V. (2009). *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha.

Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe. *An initiative by FICE, IFCO and SOS Children's Villages*.

Radvanová, S., & Zuklínová, M. (1999). *Kurz občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H.Beck.

Rotreklová, E. (2008). Aktuální otázka náhradní rodinné péče: pěstounská péče – rizika, možnosti, vize. In T. Chmelař, O. Matoušek, & H. Pazlarová (Eds.), *Děti potřebují rodinu . Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami* (pp 12 – 19). Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka.

Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.

Švaříček, R., Šed'ová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Veselá, R. (2003). *Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia.

Seznam internetových zdrojů

Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů. (2009). *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí*. Staženo 4. června 2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/9620/Analyza_ter_cinnost.pdf

Analýzy/Výzkumy. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 4. července 2011 z <http://www.mp>

Bittner, P., Havigerová, J., Janišová, I., & Langhansová, H. (2007). Děti z ústavů!. *Liga lidských práv*. Staženo 25. června 2011 z http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf

Bubleová, V., Frantíková, J., & Vránová, L. (2011). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. Staženo 25. července 2011 z http://www.nahradnirodina.cz/files/File/ZI_pestouni_a_porucnici_24-2-2011.pdf

Bubleová, V., Vránová, L., Vávrová, A., Frantíková, J., & Vančáková, M. (2010). *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. Staženo 5. června 2011 z <http://www.adamcr.cz/soubory/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci.pdf>

Celorepublikové organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči. *Projekt „Pěstouni mají právo na služby*. Staženo 7. června 2011 z http://www.pestounskapece.cz/d_republikove.php

Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních. *Rada Evropy. Výbor ministrů*. Staženo 6. července 2011 z [http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Recommendation%20\(2005\)5_Czech.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Recommendation%20(2005)5_Czech.pdf)

Děti a mládež v náhradní péči. Poznej svá práva!. (2010). *Rada Evropy*. Staženo 6. července z [http://www.coe.int/t/dg3/children/childrenincare/C&YP%20IN%20CARETCHEQUE\(web\).pdf](http://www.coe.int/t/dg3/children/childrenincare/C&YP%20IN%20CARETCHEQUE(web).pdf)

Dvořák, J. (2007). *Systém náhradní výchovy*. Staženo 7. června z http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf

Dvořáková, S. (2008). Transformace systému péče o ohrožené děti. In L. Pospíšilová, & J. Klimeš (Eds.). *Dítě v systému náhradní rodinné péče*. Brno: Sdružení pěstounských rodin. Staženo 7. června 2011 z http://klimes.mysteria.cz/nrp/spr_sbornik.pdf

Důvodová zpráva. Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony. Staženo 1. srpna 2011 z http://vzd.cz/sites/default/files/Duvodova_zprava.pdf

Hlavní směry činnosti FOD. *Fond ohrožených dětí*. Staženo 1. července 2011 z <http://www.fod.cz/>

Hofrová, V., & Rotreklová, E. (2009). *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. Brno: Triada. Staženo 4. června 2011 z http://www.triada-centrum.cz/nrp/Odborna_priprava.pdf

Hofrová, V., & Rotreklová, E. (2008). Kritická místa systému náhradní rodinné péče a možnosti změny. In E. Rotreklová a kol. (Eds.), *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice* (pp 9 – 21). Triada – Poradenské centrum. Staženo 1. července 2011 z <http://www.triada-centrum.cz/nrp/Transformace.pdf>

Hrubá, M. (2008). *Procesní práva dítěte – právo být slyšeno*. Staženo 4. června 2011 z Právnické fakulty Masarykovy univerzity <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/obcan/hruba.pdf>

Informace pro odbornou veřejnost. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 6. července 2011 z <http://www.mpsv.cz/cs/9456>

Katalog služeb NNO pro náhradní rodiny. (2009). *Informační středisko Mikuláš*. Staženo 7. června z files.olderichovice-filadelfie-cz.webnode.com

Koluchová, J. (2004). Teoretická východiska pěstounské péče. In D. Heller, J. Procházková, & I. Sobotková (Eds.). *Psychologické dny 2004. Svět žen a mužů. Polarita a vzájemné obohacování*. Olomouc: Univerzita Palackého. Staženo 7. června 2011 z <http://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/koluchova.pdf>

Knihovna připravované legislativy. Staženo 4. srpna 2011 z
<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>

Macháčková, L. (2000). *Formy náhradní péče o dítě podle zákona o rodině*. Staženo 4. června 2011 z Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.
http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/Iuridica2/Iuridica2_15.pdf

Manuál pro gender mainstreaming. (2008). *Evropská komise*. Staženo 8. července 2011 z <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2045&langId=cs>

Metodika Ministerstva práce a sociálních věcí pro poskytování dotací ze státního rozpočtu nestátním neziskovým organizacím v oblasti podpory rodiny pro rok 2011. (2011). *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 24. června z http://www.mpsv.cz/files/clanky/8944/Metodika_2011.pdf

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 3. července 2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 2. července 2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony. (2011). Staženo 5. července 2011 z http://vzd.cz/sites/default/files/Novela_359-99.pdf

O nás. *Sdružení pěstounských rodin*. Staženo 1. července 2011 z <http://www.pestouni.cz/pestouni/onas/cz/>

Hlavní činnosti střediska. *Středisko náhradní rodinné péče*. Staženo 1. července 2011 z http://www.nahradnirodina.cz/o_nas.html

Pěstouni mají právo na služby. *Zpráva z dotazníkového šetření v pěstounských rodinách*. Staženo 1. července 2011 z http://www.pestounskapece.cz/do_zprava.php

Pěstounská péče na přechodnou dobu. (2009). *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 6. června 2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf

Poslání a cíle. *Rozum a cit*. Staženo 1. července 2011 z <http://www.rozumacit.cz/obcanske-sdruzeni/o-nas/poslani-cile>

Poslání, cíle a vize. *Asociace náhradních rodin České republiky*. Staženo 1. července 2011 z <http://www.anrcr.cz/poslani-cile-vize>

Průvodce osvojením. (2009). *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 6. června 2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7295/Pruvodce_osvojenim_.pdf

Průvodce pro náhradní rodinnou péči. (2009). *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 8. června 2011 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf

Sobotková, I. (2004). Reflexe současného dění v náhradní rodinné péči – k diskusi o nových modelech pěstounské péče. In D. Heller, J. Procházková, & I. Sobotková (Eds.). *Psychologické dny 2004. Svět žen a mužů. Polarita a vzájemné obohacování*. Olomouc: Univerzita Palackého. Staženo 7. června 2011 z <http://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/sobotkovai-reflexe.pdf>

Seminář k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené. (2011). *Ministerstvo práce a sociálních věcí, Odbor rodiny a dávkových systémů*. Staženo 7. června z http://vzd.cz/sites/default/files/Prezentace_MPSV_Seminar_k_transformaci_pro_NNO_a_nadace.pdf

Směrnice o náhradní péči o děti. (2009). *Organizace spojených národů*. Staženo 4. července 2011 z

http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN_Guidelines_for_Alternative_Care_of_Children_CS.pdf

Stanovisko Občanského sdružení Rozum a Cít k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. (2011). *Rozum a cit*. Staženo 4. července z <http://www.rozumacit.cz/obcanske-sdruzeni/aktuality/2011-03-23/stanovisko-os-rozum-cit-k-novele-zakona>

Státní sociální podpora. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 1. července 2011 z <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>

Text novely zákona o ústavní výchově. (2011). *V zájmu dítěte*. Staženo 1. srpna z <http://www.vzd.cz/text-novely-zakona-o-ustavni-vychove>

Vaničková, E. (2009, 10. listopad). *Deklarace práv dítěte*. Informační centrum vlády ČR. Staženo 1. července 2011 z www.vlada.cz/cz/media-centrum/tema/deklarace-prav-ditete-63749/tmplid-560/

Vítková Rulíková K. (2009). Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. In E. Rotreklová a kol. (Eds.), *Aktuální otázky náhradní rodinné péče* (pp 9 – 12). Triada – Poradenské centrum. Staženo 1. července 2011 z http://www.triada-centrum.cz/nrp/Sbornik_VIII_2_kor.pdf

Všeobecná deklaráce lidských práv. *Amnesty International*. Staženo 20. června z <http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Staženo 6. června 2011 z <http://www.mpsv.cz/cs/7298>

Zprostředkování náhradní rodinné péče. *Jihočeský kraj*. Staženo 2. července 2011 z http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=371&par%5Blang%5D=CS

Příloha

Přepis rozhovoru, respondent G

Koho jste měli prvního?

Prvního jsme měli Fandu. To bylo takový trošku citový v tom, že se Jana dozvěděla o klukovi, kterýho vraceli z pěstounský rodiny. Měla kamarádku, která pracuje nebo pracovala v diagnostáku, kam ho vlastně dali na přechodnou dobu, než ho vrátí zpátky do děčáku. Někam ho umístit potom. Takže to vlastně byl pro něj šok, tak ho dali do toho diagnostáku na pár měsíců a tam jsme ho vlastně poprvé viděli. A byl to právě ten problém, že on byl někdy od pěti let v pěstounský rodině, od víc možná, no nevím přesně. Potom ho najednou v jedenácti vracej, že jo. Takže to je takový...

A řekli Vám důvody?

Bral peníze a tak. Oni ho různě jako dávali na hokej. Chtěli, aby byl jako jejich dvě dcery. Ale on zkrátka nebyl takovej podle jejich představ. Nebyl tak úplně, jak si mysleli, že co s nim dokážou dokázat. No takže vlastně ho vrátili. My jsme se tam šli podívat. No a pak už jsme jednali s tím Střediskem pro rodinu, tam se předně ty žádosti tenkrát dávali. Asi na sociálku teď už nevím. Tam jsme museli chodit na všechny ty pohovory, testy a tak. Abysme byli jakoby... Na tu přípravu.

Přišla ti ta příprava dobrá?

Určitě to bylo dobrý. Ty dvě pani dodneška dělaj v tomhle oboru. Pani a panijsou úžasný. Myslím, že tu práci berou naprosto vážně a jako s citem. Dodneška s nejmladší naší dcerou, kterou máme z dětskýho domova, chodíme do poradny k paní Bylo to dobrý tenkrát. Jasně, že takovej si stěžuje, na co všechno se neptali, ale ono zase, když ty pěstouny neprověří, tak se dějou blbý věci, že jo.

Tady nás proprali a bylo to dobře. Teď přijde ten a řekne oni nás tady buzerujou a oni se třeba leknou a začnou to dělat míň poctivě. To je blbost, protože pak se zase dozvíš případ, kdy ten pěstoun selhal, byl to opilec a oni to nepoznali, že jo.

Dozvěděl ses i nějaký užitečný informace?

To jo. Navíc oni dělávali pravidelná setkání pěstounů. To znamená my jsme ještě před tím, než jsme si vzali se toho zúčastnili a viděli jsme ty problémy. Oni se netajili s problémama s těma děckama, když dospívaj nebo tak. Aby člověk věděl, co je realita a co je jenom nějaký sen. Velmi pozitivní názor.

Organizovali setkání. Byli jsme v kruhu, povídali jsme si dokola nebo dělali takový větší í s muzikou a tak. A tam byly i děti na tom větším. To bylo jako velmi dobře. Myslím velmi dobře. Jenomže člověk na to neměl vždycky čas a vlastně už ty děti odrostou. Tak už.

Můžeme vrátit zpátky k příběhu Fandy?

Přišel k nám. Předtím na víkend na dva, aby děti teda k tomu něco řekly.

Ptali se vašich dětí na to, jestli s tím souhlasí?

To bylo na nás, ale ptali se, jak ty děti reagujou. To se ptali. A no a tak potom, vlastně to nejde už si takovýho kluka nevzít, když si ho vezmeš dvakrát do rodiny. A celkem naše děti byly otevřený, takže ho přijímaly, že ho vzaly docela pěkně, no. Ten Fanda přišel no a to bylo v 1987 no a potom další po letech až zase vlastně v 1996 další dva. To už nás tak neprověřovali. To už jsme chodili na ty setkání.

Věděli jste o Fandovi nějaké informace z jeho původní rodiny?

Věděli jsme všechno. Věděli jsme, že matka je po vězeních a alkoholička. A táta alkoholik neznámo kde, někde na Slovensku. Z jaký rodiny pochází jsme věděli. I to, jak matka žije v současnosti. O tátovi se nevědělo.

Já právě porovnám situaci se Standardy Q4C. Tam je zaveden klíčový pracovník.

Standardy o tom si myslím svoje. Spousta papírů. Jasně něčeho se máš chopit a držet se toho. Jako klíčovýho pracovníka jsem vnímal ty dvě pani. Ty nás i navštěvovaly doma. Fungovalo to bezvadně. My jsme opravdu měli tu péči dobrou a kvalitní. Mohli jsme se kdykoli obrátit.

Jak probíhali kontroly z OSPOD (tehdy OPD), sociálky?

Pani byla úžasná pani z magistrátu.

Jak to probíhalo?

No přišla, ohlásila se. Přišla k nám domu a povídala si s náma, těma lidma, dětma. Já jsem to zavedl tak, že jsme chodili s Karolínou a Davidem za ní si popovídat. Že jsem jí tam dal, přivedl. Je to o tom, že tam musí bejt vztah trošku důvěry. A když ten pracovník je dobrej na tý sociálce a vidí, že má zájem o ty děcka, tak jsem tam Karol přivedl, ona si s ní povídala a zase jsem ji odvedl. Jo a počkal jsem někde na chodbě nebo jsem si něco vyřídil a myslím si, že z tohotohle hlediska já si vůbec nestěžuju. Ani na státní orgány ani na Středisko pro rodinu. To tady fungovalo aspoň v našem případě. My jsme měli paní, velmi vstřícná, hodná pani, která sledovala opravdu se zájmem osudy těch dětí. Měla zájem, i když dávno překročily ten věk, osmnáct. Jsem jí ještě pozval k nám jednou. I děti k ní vztah celkem dobrej. To znamená, že si s ní i rádi povídaly. Byly rádi, že se o ně někdo zajímá.

Ve Standardech jsou individuální plány péče. Co na to říkáš?

Každý je absolutně jiný, každý má jinej problém. To asi. V podstatě každej s tím dítětem plánuje jeho budoucnost, povídá si s ním a snaží se naslouchat tomu, co to dítě chce. To je myslím pro ty pěstouny běžný. Asi jo, když je udržovanej vztah právě s těma orgánama státníma a je to založený na důvěře, tak potom to funguje no. Tak přirozeně se to dělá, tak jestli se to pojme nějakým papírem no, ale nesmí těch papírů bejt moc, protože pak jsou o ničem. Papíry nejsou záruka. Je to ukazatel, jo je to ukazatel, jak se chovat ty Standardy. Měli by to zjednodušit. Dát pravidla, který jsou závazný. To občas prověřovat. Prověřovat aktivní účast těch lidí na tom, jak se ten člověk rozvíjí nebo jak pokračuje, ale moc papírů nakonec vede k formalismu.

A co jeho sourozenci?

Fanda možná měl nějaký sourozence, ale o nich nevěděl nikdo. Ale bylo zajímavý, že když se potom odstěhoval v dospělosti do ... Jenom teda řeknu jeho další příběh. Že on u nás vyrůstal tak trochu s našim Lukášem, oni byli skoro stejně starý. Trošku tam byla z naší strany chyba, aspoň Jana se mu hodně věnovala. A ten Lukáš se tím cejtíl trošku jako ochuzenej. To se poznalo až za čas. To se stává někdy v takových případech. Myslím si, že to nes statečně Lukáš. A opravdu mu byl kamarádem, snažil se o to. Ostatní děti taky. Ho přijali, ale tahle

chyba se tam může stát. Že převálcuje toho, on byl předtím jedinej kluk, byl král a najednou tam přijde ten Fanda. A teď se mu musí člověk víc věnovat. Ale tohle proběhlo. Ten Jarda se vyučil. Pořád měl problémy nějaký. Trošku s těma penízkama a tak jo. Ale vyučil se a pak si udělal průmyslovku. Myslím, že potom si našel pani se dvěma dětma, která zrovna odcházela od muže a dneska žijou v ... Byli jsme na jejich svatbě. Maji už další dítě. A to je vlastně, má problém. Ono mu nepracujou střeva a má vývod od malička, od roku. Stal se z něho velmi odpovědněj otec. Myslíme si díky Bohu, že i ten alkohol, kterým musí projít každej kluk, že jo. Tak taky je. Ačkoli tam jsou geny z obou stran, tak nakonec nepije. On byl vždycky takovej trošku samostatnej. Takže měl svůj pokoj, když jsme se přestěhovali. Potom se i osamostatnil. Probíhalo to normálně jako z rodiny. Jo úplně v pohodě. Nebyl, byl možná trochu opožděnej, jak tyhle děti bejvaj, ale ne tolik. Inteligenčně asi dobrý, když udělal tu střední školu, že jo. To zvládal. Emočně mu možná něco chybělo, jako citově. Trošku to dohnal tím vztahem s tou svojí stávající ženou. Myslím si, že se našli docela. Tomu tak věřím.

Ve Standerdech se jeden bod věnuje kontaktu s biologickou rodinou.

To je trošku spor. Tohle já si myslím taky. A nikdy jsem se tomu nebránil, ale Jana to cítila jinak. Protože ta matka, když už byl Fanda velkej a bylo mu 17, tak zjistila, kde je a napsala mu dopis. A chtěla se s ním setkat, ona byla ve vězení a chtěla od něj balíček do vězení. A potom vzpomínala a lákala ho, aby jí navštívil a potom do ... Takže s tím se nějak vyrovnat. A my jsme mu tenkrát ten dopis nedali. I když já jsem chtěl mu ho dát. Dodneška mě mrzí, že jsem to neprosadil. Ale nakonec i ty pracovnice byly na vahách. Řekly ne, to by ho potom zavedlo jinam. A v podstatě potom, když ona umřela, tak Honza se to dozvěděl až za čas no. A nakonec to na tom bylo hezký. Když se potom odstěhoval do ..., tak nevím jak, ale ty dvě nevlastní sestry ho našly nebo se našly přes nějaký nějaký inzeráty nebo co. A byly na tý svatbě, tak to bylo úžasný. Tam byly obě se svýma rodinama. Taky maj asi svoje zážitky těžký. Ale ty vyrůstaly u nějaký tety, takže to bylo trošku pohlídaný.

A další děti. Ty měli kontakt s původní rodinou?

Celkově je to těžký. Ty další dvě děti. U Davida dědeček podivín. Zemřel, ani jsme to netušili. Maminka byla v ústavu, brácha taky, schizofrenici. A taťka pil a umřel už. To znamená zbejvala jenom ta máma. A pak je ta Karol, kdy ona má mamku a taťku, kterej pije. Mamka je trošku jako brutální vůči těm dětem. Chová se, tyranizuje nebo mlátí. Ono se stalo,

že jí odebraly Karol, pak další dvě děti, kluky. Ty zůstali v tom děcáku vA ona si zase našla další vztah a má další dvě děti a ty má doma a hrozí to, že jí je odeberou. Takže to je takový neštěstí. Ona je trošku mentálně zaostalá. Emočně to nezvládá a vybíjí si vztek na dětech. Takže, když tam dali malýho Filipa na prázdniny, tak ona ho tak zmlátila, že ho musela odvézt sanitka, takže...

A Karol se stýká s těma bráchama?

Jo to se snažím. To je další věc, kterou jsem dělal vždycky, že jsem vozil ty děti do těch děcáků, když teda chtěly a oni chtěly. S Karol jsme jezdili každých půl roku. Ukazovat vysvědčení nebo popovídat. A když tam pak byli bráškové, tak pak za nima. Ted' se tam ona nechce moc vypravovat, tak já jí tam nenutím. Ale je to taková zátěž no. Bejt tam a ty kluci by byli rádi, abysme si je vzali a já si je nemůžu vlastně vzít. Takže je to takový docela těžký. Oni vyčíhli, že Karolína je u nás a ted' oni by mě prosili, at' si vememe na prázdniny. To já nesmím. To by musela Karol, kterej je víc než 18. Tak si je může vzít a ona to nedokáže unést no.

A Karol se nějak o mámě zmiňuje?

Ona ty věci, když přišla, tak jakoby zapomněla. Ve smyslu, že to zazdila a pak až si vzpomínala. Občas vyprávěla. Už má tak jako srovnaný v hlavě, tak říká, že to bylo hrozný no. Když si zpátky vybavuje. Neměli, co jíst a jak se o ně nestarali. Hořelo a on se tam sebevraždil. Takhle má zážitků. Potom jak jí narazili hlavu na topení. Jak jí mlátili. Zkrátka má těch zážitků hodně. Ona ve čtyřech letech ještě nemluvila, když jí dali do děcáku, uměla jen několik slov. Tak ona na to nevzpomíná ráda. Ale už je s tím tak jako vyrovnaná. Už to neháže někam jakože to nechce vědět, ale naštěstí to nevzpomíná moc často. Občas si vzpomene.

Tendence vyhledávat tu mámu tam není?

No já jsem jí to i nabídl, že když bude chtít, že jí může navštívit. Spíš se hrozila, že má další děti a že je bude zase týrat. A sama nechce mít děti, aby nebyla jako máma. Je v tomhle taková zrazená.

Chodíte s Karol ještě za panína krajský úřad?

Byli jsme tam teď, protože má problémy ve škole. Ale spíš jakoby. Ale spíš ne. No to učení snad zvládne. Je na tý střední. Teď je ve druháku. Má problémy ve třídě se spolužákama. S takovou šikanou nějakou. Oni vycejtí, že je jiná, tak se jí posmívaj. Že smrdí nebo takovýhle blbosti, který musíme řešit, aby ona nabyla jistotu, sebejistotu, takže z tohohle důvodu. A měla hysterický záchvaty, tak taky kvůli tomu chodíme k tej panípsycholožce.

Já si to musím nějak ujasnit.

Honza byl první, pak jsme si vzali po pár letech Davida, taky už 11-ti letýho. A Karol osmiletou.

Najednou.

No brzy po sobě. Davida před Vánocema a Karolínu v červnu. Davida jsme brali přímo z pěstounský rodiny, která se neosvědčila. On teda ten pán pil, což teda nepoznali. A manželka pracovala na směny a neměla na Davida čas. On jenom běhal venku a vůbec doma nebyl. Takže jenom škola a běhání venku. Pak zjistili, že to nějak nefunguje.

To už bylo takový vědomější rozhodnutí. Takže jsme se zeptali a zrovna ten David se měl jakoby vrátit zpátky do děcáku po těch šesti letech v rodině pěstounský. Ten David to byl zase úplně jinej typ. Ten byl, jak se to řekne hyperaktivní ne? Když k nám přišel první den, tak hned rozebral švárovi nabíječku a pak to nikdy nikdo nedal dohromady. Tím to pokračovalo celých asi osm let. Furt něco rozebíral, jakejkoli počítač, kolo. Třicet kol rozebral, jako hrozný. Lidi mu dávali kola a on je vždycky smontoval, ze dvou kol jedno. Počítače taky. Takže to byl úžasnej škodič no. Já jsem se s ním zase musel zlobit a tak. Ale najednou přestal a běhal pořád někde ze začátku a říkal, že v patnácti od nás odejde a nakonec tam byl do těch 23, kdy se teda vypravil do tý ...

Studuje tu vejšku?

Ne, on byl přijatej jen na tu techniku a to nechtěl. On chtěl dělat medicínu, to ho dvakrát nevzali, takže teď překročil ten věk, takže on se vyučil a potom si dělal ještě průmyslovku.

A kde pracuje?

Je na vysokoproudu, taková pohotovostní četa.

Tam byl ten vztah k ostatním sourozencům ještě lepší. Tam to vyloženě fungovalo, že ho měli rádi, že dělal blbosti. On je hrozně takovej citlivej. Ale smůlu po tý bouračce má spoustu problémů. On je absolutně necitlivej vůči vlastnímu zdraví. K těmhle věcem, on tak riskoval v životě, že tady dávno nemusel bejt jo. On všechno dělá takovým tím buď a nebo. A běhal ty maratóny a to už nemůže. Do všeho jde tak jako až moc naplno tak jako. Ted' cejtil, že by se měl osamostatnit. Do tý ... šel sám uvědoměle, že pro to musí udělat, aby byl sám. Že pro to musí něco udělat. Je dobrý, že přijede občas, se přihrne, nakoupí.

A David má nějaké sourozence?

Ten má, několik sourozenců. Ale někde úplně jinde, taky nevlastní většinou.

A ten kontakt s původní rodinou nějak udržuje?

Jo, teta se o něj začala zajímat. Tam bylo to s tím dědictvím. Že mu nabulíkovali, že my ho o to dědictví po dědečkovi chceme připravit. Stejně já jsem tam s nim to vyřizoval a všechno. David byl chvilku nadšenej z těch sourozenců, ale pak ho to nějak přešlo. Takže ten je jel i navštívit někde na sever. A měl majetek společně s nima. On měl nejvíc teda. On zkrátka tu chalupu, nakonec se rozhodli, že jí prodaj. Ještě má pole a vůbec se o to nestará. A v těch podílech, že se rozdělaj. On to všechno rozfofroval. Koupil si auto, který potom naboural.. Utrácel až to utratil ten svůj podíl no. Taky to neprodali za moc a tak jako, takhle hloupatě. A on říkal já to utratím. On vždycky chodil na brigády, on je úžasně pracovitej. Já to utratím a pak to zase vydělám a takový blbosti. Vždycky chce bejt svůj a chce bejt jinej. A všechno podle svýho. Ted' vyrábí perpetum mobile už asi rok a půl. Strašný, vrazil do toho přes 100 000. A je to blbost, že jo. On je takovej, že dokud to nezkusím, tak to nemůžu říkat, že je to blbost, že jo.

Já jsem slyšela, že bydlel v autě?

No bydlel, ale ted' bydlí v bytě, v pronájmu. Policajti ho budili. On tam bydlel půl roku, pak bydlel na koleji, protože jak dělal tu školu, kterou v podstatě nedělal, protože jak musel dělat školu denní a denně chodit do práce a ještě v sobotu a neděli chodit na brigády. On takhle žije, on nemá volno. On jenom pracuje. Je v práci nebo na brigádě. Občas přijede a zase

odjede. Ale jinak to je takovej dobrej kluk. Nevím, jestli se někdy usadí nebo bude žít nějaký normální život, to nevím. Ale vděčnej je hodně. To ani člověk nečeká od dětí z děčáku. Nebo by to neměl čekat správně. To je zbytečný zklamání, že se často nedostavuje vůbec žádný vděk. Já myslím, že je to taky správný, že to člověk nemá čekat. Že je to navíc, když to náhodou přijde.

Mluvili jste o tomhle na přípravách?

No, dost právě. Že říkali, že ty poslední pěstounský rodiny si brali i Romy a tak jo. A viděl jsem, co s tím maj za starosti. Co to je, když se ty kluci zblázní v patnácti nebo holky v šestnácti a utečou. A pak se toulaj nebo se vracěj třeba i s dítětem. Tam to člověk slyšel ze všech stran, nejenom z tý dobrý. Ale zase i ty pěkný věci, že se sdílelo. Ono je to i pěkný ty naděje s těma dětma, někdo zase ty starosti no. Ale zase to byli úžasný lidi, co si brali třeba pět romských dětí, to je neskutečnej záprah. Ta krev se probudí. Buď to dítě přijme bělošskou mentalitu a odrodí se tej svojí společnosti. Pak se tam snaží zase zpátky zařadit a to bejvaj průšvihy no.

Z hlediska takovýh nějakýh, tak my jsme v podstatě ideální případ, protože ty děti, ne že by byli... Karolína má pořád nervový problémy a David je divnej a já nevím jak Fanda. Ale jsou to děcka, který zřejmě budou mít střední školu. A nějak obstojí v podstatě. A Karol vlastně přešla, ta propadla ze zvláštní školy do pomocný a vypracovala se takhle. Jako že chce. Je tady taky ten David, kterej si udělal střední a ona musí mít tu střední, že jo. Jo, že se motivujou trošku.

Ideální je, když ty děti tvoje to přijmou. Ale dneska mi řeknou, že by takovou rodinu sami mít nechtěli. Moje děti že jo. To řeknou, že už to bylo teda moc. Ale zase k těm dětem se chovali hezky a bez nich by se to nedalo uskutečnit, tohle, aby se ty děti cítili přijatý.

Podle mě se toho a priori společnost bojí, ale ono je proč se bát. Ale na druhý straně je to krásný. Dát tomu člověku šanci že jo. Já si vůbec nemůžu stěžovat. Co oni prožili ty některý pěstounský rodiny, kdy si vzaly ty problémový děti, co nikdo nechtěl. My taky jsme měli ty, co nikdo nechtěl. Ukázalo se, že jsou to takový jakoby zvládnutelný děti.

Ale to je asi taky vašim vlivem.

No jasně, ale mohli taky začít pít třeba. A vrátit se to všechno jako k nim. Nevím, jak by se choval David, kdyby pil. To by se zabil. On když něco dělá, tak to dělá úplně šíleně. Za to, že

je abstinent, za to může asi ten pěstoun. S Karol taky nevím, jak to dopadne, protože nevím, kdy bude samostatná a schopná samostatného života. To vůbec nevím, protože přijde... Včera jsem se úplně vytočil, protože pořád počítá. Ona chodí do praxe, přitom by si mohla dát od školy pokoj a teď zase začala přemýšlet s angličtinou, která je nepovinná a že tam když dostane teď pětku, tak ta se počítá za dvě ta závěrečná. Pořád, že jí to nevychází a že teda, že propadne a tak jo. A teď mě s tím pořád otravovala. Já jsem spálil pizzu ne. Jsem musel pořád počítat ty procenta, až mě to rozčílilo. Protože ona, když problém není, tak ona si ho vymyslí. Ona zkrátka najednou propadne hysterii a musí to řešit. Takže ta hysterie u té mámy dělá tohleto, že vlastně to, že všechny děti skončily v děčáku. A teď co ta Karol. Ale už je to mnohem lepší. K paní jsme začali chodit právě kvůli těm hysterickým záchvatům, ale ona už je Karol skoro nemá. Už si to trošku kontroluje. Ale jestli bude samostatná někdy nebo jestli bude schopná najít vztah, to nikdo neví jo.

Nějak jí na to připravuješ.

Já se jí jen snažím celý život uklidňovat. To je jediný, co dělám. Je jí 22 dneska a dokdy bude ještě ten prostor pro rozvoj a pak najednou se to zabrzdí. Zatím jsme vždycky našli ten prostor veš, protože v tej já nevím třetí třídě nebo v pátý třídě, malá násobilka, jsem si říkal tady končíme, tady už to nejde dál 2x3. To je konec. A nakonec dneska dělá matiku středoškolskou. Ale s nervama šílenějma.

A opravdu sama chce?

Já bych jí v životě nenutil. Já jí říkám Karolínó, jdi pracovat. Prosím tě, nervuješ se. Ona ne. Ona tak jako říká, že toho nechá pak zase, že to bude dělat. Zkrátka nikdy jsem nechtěl, aby moje děti za každou cenu studovaly. Je to lepší, když studují že jo. Ale kdyby nestudovaly, tak je to úplně jedno. Ale u těchto dětí z děčáku jsem rád, protože oni jsou opožděný v citovém vývoji a oni právě potřebují dozrát, takže prostor toho studia je na to dobřej. Kdežto práce, tam už se to zardí. Naše pěstounství dopadlo vcelku dobře v rámci možností, ale mrzí mě právě, že takový lidi jako je právě ty si musí vzít 14 dětí, protože. Je to teda blbost, ale oni cejtí, že ty děti jinak zůstanou v tom děčáku, že jo. Kdyby bylo hodně pěstounských rodin a vzali si každé dvě děti, tak by to bylo úžasný, to by bylo to správný. A ne takový šílenci, který jsou pak považovány za blázny.

